

2025–2029

SVs arbeidsprogram

Vedtatt av SVs landsmøte, 16.3.2025

Bokmål

For de mange – ikke for de få

Innhold

Innledning	4
Del 1: Hovedsatsinger for perioden 2025–2029	6
1.1 Rettferdig fordeling	6
1.2 Grønn rettferdig omstilling	7
1.3 Flere folk i arbeid	9
1.4 Redd velferdsstaten	10
1.5 Alle skal ha et trygt hjem	12
1.6 Kraft på folkets og miljøets premisser	13
1.7 Ta havet tilbake og jorda i bruk	14
1.8 Et løft for ungdommen	16
1.9 Bygg landet med jernbane, sjøtransport og bruksveier	18
1.10 Fred og internasjonal solidaritet	19
Del 2:	21
2.1 Økonomisk politikk	21
2.2 Arbeid og velferd	24
2.3 Helse og omsorg	28
2.4 Familie	38
2.5 Likestilling	40
2.6 En rettferdig og human flyktning- og asylpolitikk	46
2.7 Oppvekst og utdanning	50
2.8 Forskning og høyere utdanning	54
2.9 Kommunal	57
2.10 Miljø	62
2.11 Transport	68
2.12 Næring	72
2.13 Kultur og idrett	80
2.14 Demokrati	83
2.15 Utenriks og utvikling	88
2.16 Forsvar og beredskap	93
2.17 Justispolitikk og rettssikkerhet	98

Innledning

Vi står ved et tidsskille.

Aldri tidligere har det vært viktigere å mobilisere for mer rettferdighet, mer demokrati og mer solidaritet. Vi ser antidemokratiske, fascistiske og rasistiske krefter på frammarsj. Vi ser at ytre høyre styrker seg i øst og i vest, og interessemotsetningene mellom stormaktene og mindre stater som Norge har sjelden vært mer synlige.

Vi vet at ulikhet og avmakt skaper grobunn for ytre høyre, og vårt prosjekt er å erstatte ulikhet med like muligheter og erstatte avmakt med mer demokratisk deltakelse.

Det er en kamp SV er bygd på, en kamp vi skal vinne. Og kampen er vi klar til å ta i Norge og i verden.

I dag vokser de økonomiske forskjellene. Folk flest merker dyrtiden på kroppen. Norge er et rikt land, men rikdommen fordeles stadig mindre rettferdig. De rikeste bidrar mindre til fellesskapet, samtidig som de sitter igjen med stadig mer av verdiene. Høyresiden går til valg på ytterligere skattelettelser til de rikeste og ønsker denne utviklingen velkommen, SV vil snu den.

Drivkreftene bak økte forskjeller ser vi flere steder i samfunnet. Skattene er slik at folk som lever på vanlige lønnsinntekter betaler en langt større andel av inntekten i skatt enn de rikeste. Boligmarkedet favoriserer dem som har mye penger og eiendom. Det rammer unge folk, og folk med vanlige jobber som trenger et sted å bo. Velferdstjenestene begynner å bli mer todelte, hvor de som har penger, kan kjøpe seg forbi køer på bekostning av resten. Tennene holdes fortsatt utenfor helsetjenestene, slik at tannpine kan føre folk ut i omfattende gjeldsproblemer.

Mange slitne kropper presses ut av arbeidslivet alt for tidlig, mens andre blir stående utenfor og får ikke en sjanse til å vise hva de kan bidra med. I mange kvinnedominerte yrker tilbys det

fortsatt små deltidsstillinger, samtidig som storsamfunnet skriker etter mer helse- og omsorgspersonell. Vi må ta bedre vare på de menneskene som får samfunnet til å gå rundt. Dette er ikke bare viktig for den enkelte, men for hele samfunnet.

Folk merker også at klimaet er i endring. Vi står overfor en klimakrise som truer selve grunnlaget for framtidens samfunn. Norsk økonomi er i dag for avhengig av olje og gass, utslippene er altfor høye, og omstillingen går for sakte. Samtidig ødelegges viktige naturverdier. Å fortsette som før er ikke bare ansvarsløst, det er også farlig – for klima, natur og arbeidsplasser. Rettferdighet og miljø er to sider av samme sak.

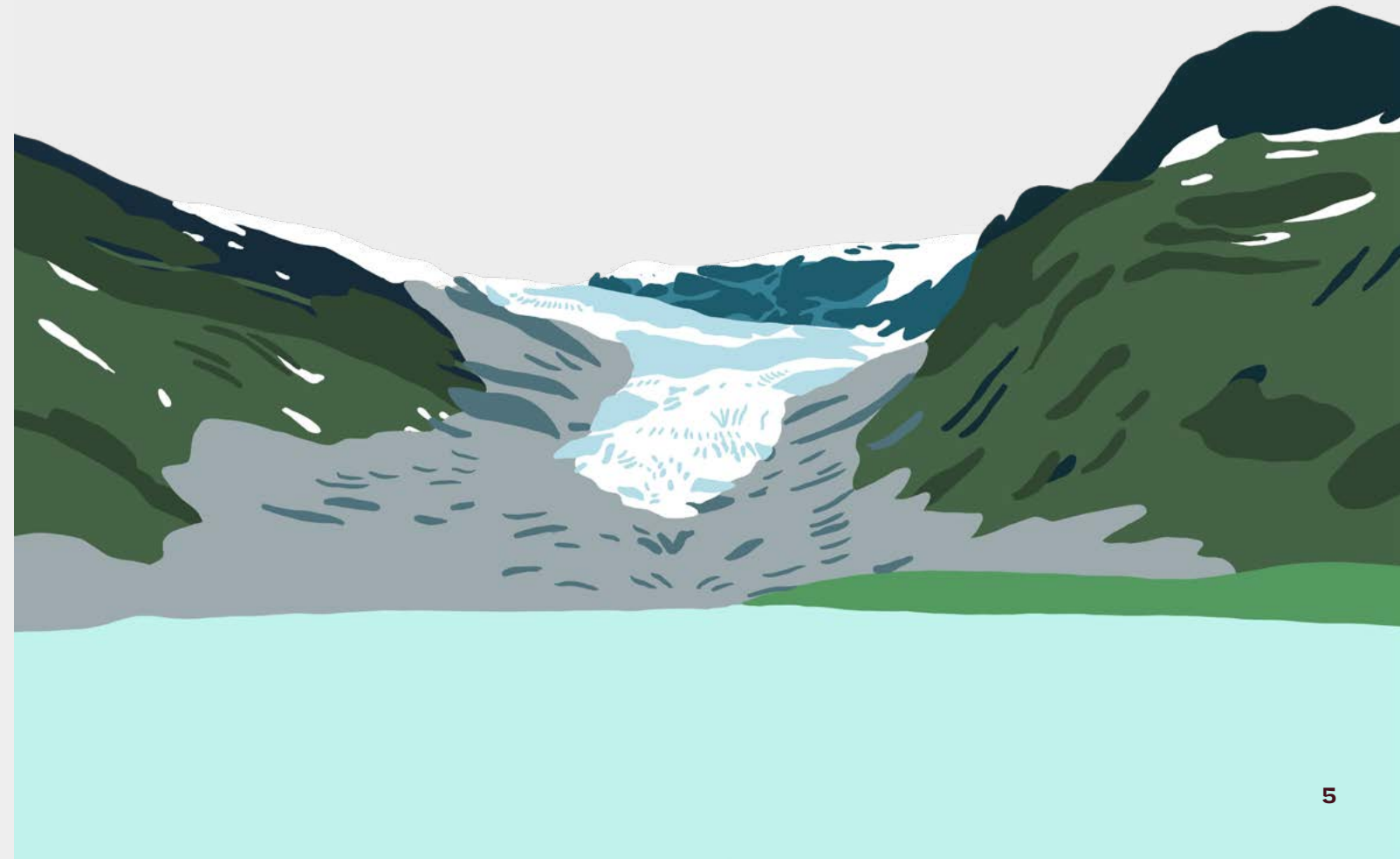
Det er disse problemene SV har kjempet for å gjøre noe med de siste årene. Og vi har fått til mye. Vi har økt barnetrygdene med mange tusen kroner, sikret gratis SFO, gitt mange flere rimelig tannhelse, redusert klimautslipp og satt fart på grønn omstilling. Det er en god start. Vi har vist at SV får ting gjort. Og vi har gjort det tydelig hvem vi er til for. SV er et parti for vanlige folk.

Vi tror at styrken i det norske samfunnet ligger i at vi ikke gjør forskjell på folk, at vi løser problemer i fellesskap, og at verdiene er noenlunde rettferdig fordelt. Disse verdiene om fellesskap og rettferdighet skal ikke stanse ved våre grenser. I en urolig verden på randen av miljøødeleggelser, økte forskjeller og avdemokratisering kan Norge bli en sterk stemme for mer solidaritet. Ja visst er vi et lite land, men små land må også tørre å gå foran.

Høyresiden bruker den sikkerhetspolitiske situasjonen og økt satsing på forsvar som unnskyldning for å gjøre det de har sagt i mange år: kutte i velferd, klimatiltak og internasjonal solidaritet. Men vi blir ikke sikrere av å kutte i den økonomiske tryggheten til folk eller koke kloden, og det blir ikke mindre krig og konflikt om vi kutter i internasjonal solidaritet. Vår sikkerhet handler om så mye mer enn militært forsvar.

Flertallet av verdens befolkning er tjent med mer omfordeling, mer solidaritet og mer demokrati. Når folk mobiliseres til å stå sammen og forsvare disse interessene, kan vi gjøre verdenssamfunnet mer rettferdig. Den nye geopolitiske situasjonen skaper frykt, men vi må ikke la oss lamme. For er det ikke nettopp i krisetider at venstresiden har vunnet gjennom i kampen for en bedre verden? Vi kan vinne kampen for klima og natur.

Vi har vist hva SV kan få til når vi får muligheten til det. Om vi lykkes med å skape et grønnere og mer rettferdig samfunn, vil avhenge av vår evne til å få flest mulig folk med på laget. Velkommen med i kampen for fellesskapet som våre forfedre har bygget opp. Velkommen med i kampen for naturen som vi har bygget våre samfunn på.

Del 1: Hovedsatsinger for perioden 2025–2029

1.1 Rettferdig fordeling

Folk merker dyrtid og de økonomiske forskjellene på kroppen. De økonomiske ulikhetene i Norge har lenge vært økende, og velferden er under press. Det er ikke fordi det er for lite penger i Norge, snarere tvert om: Det er fordi de rikeste menneskene i Norge bidrar stadig mindre til fellesskapet. Fortsetter denne utviklingen, vil dette øke forskjellene i Norge til amerikanske tilstander og undergrave vår felles velferd. Vi ser allerede framveksten av et todelt velferdssystem, der de rikeste kan kjøpe seg ut av helsekøene.

Vi vil ha et mer rettferdig Norge, med gode velferdstjenester for alle. Personlig økonomi

skal ikke avgjøre tilgang og kvalitet på helsehjelp og opplæring, eller om man kan få seg et trygt hjem.

Vi må prioritere folk og velferd for alle, ikke rikdom for de få. Skal vi klare dette, må vi føre en aktiv omfordelingspolitikk. SV vil derfor øke skatten på store formuer, arv, eiendom og høye inntekter. Vi vil tette skattehull og bekjempe skatteflukt til skatteparadis. Dette er helt nødvendig, skal vi redde velferdsstaten, redusere forskjeller og bekjempe fattigdom. Skal vi igjen ha et samfunn med god velferd for alle, med små forskjeller, har vi ikke råd til å fortsette som i dag.

SV vil:

- **skape et samfunn med velferd for alle og mindre forskjeller.** Vi vil legge om skattesystemet i en mer rettferdig retning med lavere skatt på vanlige og lave arbeidsinntekter og økt skatt på større formuer, arv, utbytte, og eiendom. Vi må ha et skattenivå som sørger for at felles velferd fortsatt betales av fellesskapet.
- **tette skattehull og bekjempe skatteflukt.** Vi vil gjøre det vanskeligere for de rikeste å flytte til utlandet for å unngå å betale skatt og bidra til felles velferd.
- **at superprofitt skal komme folket til gode.** Vi vil at stor profitt med utgangspunkt i fellesskapets ressurser, persondata eller folks innskudd i banker skal beskattes høyere.
- **bekjempe fattigdom.** Øke minstesatsene i folketrygda, slik at de sikrer et verdig livsopphold for alle.
- **ha universelle velferdsordninger.** Behovsprøving av ytelser fører ofte til at de som trenger det aller mest, går glipp av dem.

1.2 Grønn rettferdig omstilling

Klimaendringene er her, og de er urettferdige og farlige. Det skjer en drastisk nedgang i naturmangfoldet, både på grunn av klimaendringer og ulike former for arealbruk. Disse endringene representerer en stor fare for miljøet, men også for menneskers helse. Verden rundt oss omstiller seg i rekordfart, men Norge holder ikke følge. Fordelt på hver innbygger er Norge på verdenstoppen i klimagassutslipp, og en altfor stor del av norsk økonomi er avhengig av olje og gass, noe som gjør arbeidsplasser og lokalsamfunn ekstra sårbare for markedssvingninger og produksjonsnedgang. Vårt forbruk av energi og ressurser er for stort og må reduseres. Hadde alle hatt et like høyt forbruk ville det krevd langt flere jordkloder. Å fortsette som før er uansvarlig for klimaet, naturen, arbeidsplasser, næring og eksportinntekter. Den grønne omstillingen må være rettferdig og sosial, mellom generasjoner og mellom land.

SVs strategi for et rettferdig grønt skifte handler om å bygge videre på vår eksisterende næringsstruktur med sikte på verdiskaping i både privat og offentlig sektor. Vi vil avkarbonisere og videreutvikle eksisterende industri for å nå klimamål, styrke

konkurranseskraften og trygge arbeidsplasser. En avgjørende del av strategien er at staten ikke gir ut store subsidier til nye grønne næringer uten å sikre folkelig eierskap og uten å ivareta sin rettmessige andel av fortjenesten fra de nye industriene. Gjennom økt statlig eierskap i nøkkelbedrifter og næringer som drives fram av klimasatsingen, skal vi sikre at gevinstene fra det grønne skiftet fordeles til fellesskapets beste. Vi trenger flere bein å stå på enn bare olje og gass, og derfor må vi bygge ny eksportrettet industri som er utslippsfri og produserer klimateknologi for framtiden. Sentralt for strategien er å vri skatter og avgifter, reguleringer og krav, subsidier og støtteordninger og statlige selskaper vekk fra det fossile og over til det grønne.

Samtidig som vi omstiller samfunnet, skal vi redusere forskjellene. Et rettferdig grønt skifte handler om å skape de nye grønne, trygge og meningsfulle arbeidsplassene for framtiden, og sørge for at økte kostnader ikke fører til økt ulikhet. Vi skal ikke benytte oss av fleksible mekanismer for å oppfylle våre nasjonale klimamål, men heller gjennomføre en nasjonal omstilling. Samtidig skal vi i tillegg bidra til klimaomstilling globalt.

Skal vi få til dette, må vi gjøre følgende grep:

1. etablere en nasjonal strategi for klimakutt og vern av natur, en grønn bok, som er styrende for all budsjettering og regulering
2. iverksette en nasjonal omstillingsplan for oljevirkksomheten i samarbeid med partene i arbeidslivet, der målene i Parisavtalen er styrende for tempoet i omstillingen
3. bruke statens økonomiske virkemidler til å bygge nye grønne industrier og næringskjeder i hele landet, samtidig som staten sikrer eierskap og fortjeneste fra nøkkelindustrier som er en del av klimasatsingen

Alle ressursene vi trenger til å omstille norsk økonomi, er knappe. Vi må derfor prioritere kraft, arealer, kapital og menneskelige ressurser til det beste for folk og miljø.

SV vil:

- **ha offensive klimakutt.** Kutte utslipp av klimagasser i tråd med faglige anbefalinger slik at vi bidrar til å nå de globale målene i Parisavtalen. Stoppe nedbygging av natur og tap av naturmangfold. Omstille norsk økonomi slik at vi oppfyller klimalovens mål om å kutte norske utslipp med 90–95 prosent innen 2050 og forvalte naturen i samsvar med FNs naturavtale. Innføre et styringssystem, med karbonbudsjetter og naturbudsjetter for ulike sektorer, for å sikre åpenhet og forutsigbarhet om hvordan myndigheter og selskaper følger opp målene. Gi Finanstilsynet i oppdrag å kjøre stresstester av klima- og naturrisiko i norske finansinstitusjoner, og gjøre vurdering av klimarisiko til en del av Finanstilsynets mandat.
- **omstille samfunnet fra olje til fornybart.** Vi må fase ut norsk olje- og gassvirksomhet gjennom å utarbeide en strategi for sluttfasen til norsk olje og gass. Det innebærer å stanse letevirksomhet, ikke åpne for nye petroleumstillatelser og begynne med å fase ut de mest forurensende og minst lønnsomme oljefeltene. Prisen for CO2-utslipp i olje- og gassvirksomheten bør økes kraftig fram mot 2030. Vi vil at Norge tar en lederrolle internasjonalt for å begrense videre utbygging av olje og gass.
- **utvikle en nasjonal omstillingsplan.** Vi vil øke og vri alle statlige kapitalvirkemidler i grønn retning. Vi vil innføre minimumskrav til miljø i offentlige anskaffelser, i tråd med Norges klima- og naturmål, og premiere miljøkvaliteter utover dette. Vi vil etablere nasjonale sektorsatsinger innen havvind, karbonfangst og lagring, hydrogen, batteriproduksjon, grønn skipsfart og bioindustri. Vi vil styrke norsk eierskap i nøkkelnæringene og sørge for at det grønne skiftet styrker organiseringen i arbeidslivet. Vi vil særskilt sikre en Nord-Norge-plan, der grønn næringssatsing blir et av tiltakene for å snu befolkningsnedgang. Vi vil forby all form for fracking og tjæreslamutvinning for norske statlige selskaper og deres datterselskaper i hele verden. Vi vil innføre mål om arealnøytralitet nasjonalt, verne flere land- og havområder og restaurere forringa natur i samsvar med Naturavtalen. Naturområder som ikke vernes, må forvaltes og brukes bærekraftig.

1.3 Flere folk i arbeid

Samtidig som både næringsliv og offentlig sektor skriker etter folk, fortsetter arbeidslivet å støte folk ut og bruke opp folks krefter. Det fører til at altfor mange blir stående på utsiden – enten fordi de er utslitte, eller fordi de ikke kan bidra så mye som arbeidsgiverne krever. Dette er et stort tap for samfunnet og den enkelte.

Våre menneskelige ressurser er det viktigste vi har. At flest mulig kan arbeide etter evne, er avgjørende om vi skal lykkes som samfunn i

tiden framover. For samfunnet som helhet vil det alltid lønne seg at alle bidrar med det de kan. Problemet er at det ikke «lønner seg» for hver enkelt bedrift eller arbeidsplass å ansette folk med arbeidsbegrensninger. Dette vil SV snu på. Det skal lønne seg å ansette folk som står utenfor arbeidslivet, både for bedrifter, samfunnet og for den enkelte.

Alle som kan jobbe, bør sikres anstendig arbeid, og full sysselsetting må derfor være et hovedmål for den økonomiske politikken.

SV vil:

- **gjøre det lønnsomt å ansette folk som står utenfor arbeidslivet.** Et arbeidsliv i stadig endring krever økt og endret kompetanse. Flere faller utenfor arbeidslivet, der omskolering kunne gitt nye muligheter. Vi vil styrke ordningen som gir lønnstilskudd til bedrifter som ansetter arbeidssøkende via Nav, særlig for grupper med nedsatt arbeidsevne. Ordningen må legge vekt på kompetanseheving, og tillitsvalgte må spille en rolle ved iverksetting, blant annet for å hindre misbruk av ordningen. Målet må være faste, hele stillinger.
- **skape flere arbeidsplasser.** Samfunnet har en lang rekke uløste oppgaver, samtidig som folk står uten en jobb. Arbeidsløshet er sløsing med ressurser. Nav må få utvidet verktøykassen sin, ikke bare til å hjelpe folk inn i jobb, men også til å faktisk sikre jobber. Det må opprettes en statlig søknadsbasert tilskuddsordning for kommuner, som dekker lønnskostnader til jobbskaping. Slik kan unge under 30 år og personer med nedsatt arbeidsevne få tilbud om en meningsfylt jobb med høyere inntektssikring enn ytelser fra Nav, hvis de har vanskeligheter med å finne jobb i det ordinære arbeidsmarkedet. Ordningen skal ikke brukes til å veie opp for manglende bemanning, fortrenge kommunens ordinære ansatte eller subsidiere oppgaver som normalt løses av ordinære ansatte. Arbeidsplassene må ha tariffavtale og garantere at ufaglært arbeidskraft ikke erstatter faglært arbeidskraft. På sikt er målet å utvide dette til en nasjonal jobbgaranti.
- **sikre at ungdom ikke er arbeidsløse ved å utvide og styrke en jobbgaranti for ungdom.** For å få til det kreves det ekstra midler. Ved å basere seg på interne omdisponeringer i Nav vil en garanti gå kraftig ut over andre brukergrupper. Ved i stedet å finansiere ungdomsgarantien kan oppsøkende virksomhet og nye arbeidsplasser komme arbeidsløshet for ungdom til livs.

- **bygge ned barrierer mot deltakelse.** Diskriminering og manglende tilrettelegging er viktige årsaker til at mennesker med ulike minoritetsbakgrunner ikke får deltatt i arbeidslivet selv om de ønsker det. Det må gis mer veiledning fra Nav i hvordan man kan tilrettelegge for personer med funksjonsnedsettelse og bruke ordninger for hjelpemidler, assistanse i arbeidslivet må styrkes og rettighetsfestes, og diskriminering må sanksjoneres sterkere. For å få til god veiledning skal alle ansatte med brukerkontakt i Nav få rett til opplæring i arbeidsinkludering, psykisk helse og arbeid, vold i nære relasjoner og konsekvenser for arbeid, og veiledning av brukere med innvandrerbakgrunn.
- **gi alle som trenger helsehjelp for å mestre arbeidslivet, tilbud om arbeidsrettet rehabilitering, der helse og arbeid sees i sammenheng samtidig.**
- **ha en arbeidstidsreform som inkluderer flere.** Arbeidslivet har økt produktiviteten enormt det siste århundre, og belastningen på ansatte i mange bransjer er fortsatt for høy. Normal arbeidstid er ikke endret siden 1919. Arbeidstidsreduksjon med full lønnskompensasjon vil kunne bidra til at flere kan stå lengre i arbeid, at flere kan stå i full stilling, og at fordelingen mellom arbeid og fritid blir bedre. Vi vil i perioden foreslå at ordinær lovfestet arbeidstid går fra 8 timers arbeidsdag til 7 timers arbeidsdag og 35 timers uke.

1.4 Redd velferdsstaten

Velferdsstaten er under press. Til tross for at behovet for flere ansatte i oppvekst, utdanning og helse øker, svekkes kommunene og sykehusene. De ansatte som er igjen, må løpe fortere, noe som gir utslag i høyt sykefravær, ufrivillig deltid og at folk slutter. Det har blitt en negativ spiral, der kostnadskutt gir mangel på folk, noe som igjen sliter ut folk og gjør det enda vanskeligere å holde på de folkene man har. Innbyggerne opplever at de ikke får den omsorgen de trenger eller har rett på fra det offentlige, og mange blir kasteballer i systemet med liten mulighet til å bestemme selv. Samtidig ser vi framveksten av vikarbyråer og kommersielle aktører som går med store overskudd. Får denne utviklingen fortsette, går vi mot en todelt velferd der de rikeste kan kjøpe seg bedre tjenester.

Denne utviklingen vil SV snu. Velferdsstaten er et av de viktigste verktøyene vi har for

verdiskaping og utjevning av forskjeller i samfunnet. En god oppvekst, gode støtteordninger underveis i livet og en omsorg som tar vare på folk skaper gode samfunn. Det er de kvinneorienterte yrkene i offentlig sektor som holder oppe velferdsstaten. De er gull verdt, og må få en lønn å leve av, arbeidsforhold som ikke går på helsa løs, med nok folk på jobb. Slik blir velferden bedre, og flere vil velge og være i stand til å utføre de viktige jobbene.

Kvinneorienterte yrker er gjennomgående lavtlønnet og underfinansiert. Samtidig er det harde arbeidsforhold som sliter ut arbeiderne, og som gjør at det er store frafall på disse arbeidsplassene. Bruken av vikarer er stor, og mange som utdanner seg innenfor disse yrkene ender opp med å endre karrierevei. Kvinner tjener gjennomgående mindre enn menn – og SV har som mål å heve lønnen i alle kvinneorienterte yrker.

I offentlig sektor er det spesielt innen helse og oppvekst behovet er stort. Dette fører til at det svært mange steder er ansatt folk uten ønsket kompetanse eller er for få på jobb. Dette kan både være farlig for pasientene og svekke opplæringen av barn og unge.

SV vil øke antall ansatte i oppvekst og helse. Vi vil utvikle bruken av vikarbyråer og fase ut kommersielle aktører. Vi vil også stramme inn på midlertidighet, kraftig redusere deltid og være pådriver for 6-timers arbeidsdag. Det er ved å ta bedre vare på folk at vi sikrer nok ansatte i velferdsstaten.

En god oppvekst, rikt kulturtilbud, gode støtteordninger underveis i livet og en omsorg som tar vare på folk, skaper gode samfunn. SV har vist at videreutvikling av velferdsstaten er mulig, ved å ha fått gjennomslag for og startet opp en tannhelsereform.

SV vil:

- **sørge for at det er nok folk på jobb i velferden.** Gjennom økonomisk fordeling vil vi øke bemanningen innen oppvekst og helse i kommunesektoren.
- **prioritere velferd, ikke privat profitt.** Vi vil utvikle bruken av vikarbyrå og heller bruke pengene på å øke bemanningen. Vi vil fase ut kommersielle aktører. SV vil begynne dette arbeidet i sektorene barnevern, barnehage og eldreomsorg.
- **avvikle markedsstyring i offentlig sektor.** Erstatte markedsstyringa med demokratisk kontroll og tillit til ansatte i offentlig sektor. Vi vil redusere avstanden mellom staten og innbyggerne ved å sikre at offentlig sektor er styrt av sosiale formål, ikke profitt.
- **gi ansatte mer innflytelse over egen arbeidssituasjon.** Vi vil tilby hele, faste stillinger og tilstrekkelig bemanning som tar høyde for fravær. SV vil legge til rette for gradvis arbeidstidsreduksjon med full lønnskompensasjon i offentlig sektor.
- **jobbe for likelønn.** Vi skal jobbe for at kvinneorienterte yrker skal gå opp i lønn, gjennom å sette ned et utvalg som skal utrede hvordan man skal tette lønnsgapet mellom kvinner og menn.
- **fortsette tannhelsereformen.** Ingen skal måtte betale mer for å gå til tannlegen enn for å gå til legen. Sentralt i reformen er å bygge ut den offentlige tannhelsetjenesten. Vi vil også at det sikres kontroll av etablering, behandling og pris i den private delen av tjenestene.

De store sosiale og geografiske ulikhetene i tannhelse hos voksne er et stort problem. Denne svært urettferdige fordelingen skyldes at tannbehandling ikke er en del av det offentlige helsevesenet. Dermed er personlig økonomi utslagsgivende for tannhelse. Omfanget av privatisert tannhelse har også ført til store geografiske forskjeller, hvor Distrikts-Norge mangler tilbud, mens de sentrale områdene har for mange.

For barn og unge etablerte vi derimot et godt organisert offentlig tannhelsetilbud i 1960- og 70-årene. Dette førte til en rask reduksjon i den sosiale og geografiske ulikheten i tannhelse blant barn og ungdom. SV har den siste stortingsperioden utvidet ungdomsordningen til stadig flere. Vi mener det er på tide at vi innlemmer hele befolkningen, slik at tennene blir en del av den offentlige helsetjenesten.

1.5 Alle skal ha et trygt hjem

Det er et mål for SV at flere skal kunne eie sin egen bolig. Men i dag ser vi at drømmen om bolig blir stadig fjernere for mange, og at forskjellene øker sterkt mellom de som er innenfor og de som er utenfor boligmarkedet. Bolig har blitt et spekulasjonsobjekt, og den sterke prisveksten stenger nye generasjoner ute. Resten av boligpolitikken har vært overlatt til markedet, med svak regulering av leiemarkedet. For å få seg en inngangsbillett til boligmarkedet må unge ta opp rekordstor gjeld og er avhengige av foreldrenes formue. Dermed blir stadig flere stående utenfor, i et dyrt og dårlig leiemarked.

Boligmarkedet, slik det er i dag, er ødeleggende for både by og bygd. I byene er prisene skyhøye, mens på bygda er verdien av boligene så lave at bankene ikke innvilger lån til de som vil etablere seg. På denne måten forsterker sentraliseringen seg.

SV vil:

- **bygge opp en tredje boligsektor.** Vi vil bygge flere ikke-kommersielle utleieboliger og prisregulerte selveier- og studentboliger.
- **innføre en nasjonal boligplan.** Denne planen skal ivareta de ulike boligbehovene i bygd og by, og drive fram boligutbygging med en sosial profil, både i statlig og kommunal regi. Vi ønsker at Husbanken skal ha en sentral rolle i dette, og at Husbanken styrkes, og at ordningen for tilpasning av bolig tilbakeføres fra kommunene. Vi vil øke takten på bygging av kommunale boliger til seniorer/eldre. Vi vil at eldre skal ha råd til å bo i tilrettelagte boliger, slik at de kan bo hjemme lenger.
- **åpne opp for at Husbanken skal gi privatpersoner vanlige boliglån.** En andel av Husbankens fortjeneste skal sammen med overføringer fra Stortinget bidra til rimelige startlån og sosial boligbygging. Husbanken vil da også fungere som en motsats og korrektiv til private banker.
- **begrense boligspekulasjon og prioritere unge.** Vi vil skjerpe beskatning av sekundærbolig og fritidsbolig, og redusere netto skattefordeler til eiendom, særlig de dyreste boligene. Vi vil regulere bankenes utlån, slik at spekulasjonen reduseres og førstegangskjøperne prioriteres. SV vil gi kommunene mulighet til å regulere korttidsutleie som Airbnb.
- **styrke bostøtteordningen.** Vi vil at flere skal få tilgang til bostøtte, og at en større del av boutgiftene dekkes. Sikre at den statlige bostøtten øker og er i tråd med lokale leiepriser i byer med høyt prisnivå.

Vi kan ikke lenger la markedskreftene styre boligmarkedet. Boligprisene må være på et overkommelig nivå, og vi må skattlegge de dyreste boligene mer. Norge trenger flere ikke-kommersielle utleieboliger som sikrer stabilitet og trygghet for dem som er på leiemarkedet. Dette vil også bidra til å redusere boligspekulasjon, ettersom det blir mindre lønnsomt med privat utleie. Norge trenger også flere boliger der prisene ikke styres av markedet. Vi vil bygge allmenne boliger etter inspirasjon fra Danmark. Vi vil gjenreise Husbanken som motor i sosial boligpolitikk, med utvidede lånerammer. Kombinert med en kjempesatsing på studentboliger vil dette sikre et jevnere tempo i boligbyggingen og mindre press på boligprisene. I tillegg vil flere få seg et trygt og stabilt sted å bo.

- **Innføre en generasjonsskatt.** Vi vil innføre skatt på arv, med bunnfradrag på 10 millioner per arving og nye trinn for ekstra stor arv. Inntektene skal gå direkte til å hjelpe unge mennesker til å få seg et trygt hjem.
- **styrke tilsynsordninger.** Vi vil styrke kommuner, brannkorps og skattemyndigheters tilsynsmuligheter for å avdekke ulovlig korttidsutleie, hyblifisering og farlige utleieobjekter. Myndighetenes sanksjonsmuligheter skal styrkes.

1.6 Kraft på folkets og miljøets premisser

De siste årenes høye og ustabile strømpriser har vist svakheten med dagens markedsstyrte kraftsystem. Norge importerer strømpriser fra Europa time for time, der det høyeste budet på kontinentet også setter prisen her hjemme, uavhengig av om strømmen rent fysisk forlater Norge. Særlig den sørvestre delen av landet er utsatt for prissmitten, med sin tette kobling til det europeiske kraftmarkedet gjennom utenlandskablene.

Norge har et godt utgangspunkt for det rettfærdige grønne skiftet, men det forutsetter at vi tar demokratisk kontroll over vår viktigste strategiske ressurs i stedet for å la markedskreftene påtvinge oss import av høye og uforutsigbare priser. Norge skal ha energisamarbeid og kraftutveksling med våre naboland, men ikke i form av overnasjonal markedstvang. Framover blir det avgjørende å prioritere hvem krafta skal komme til gode.

SV vil:

- **ta krafta av børs og utrede alternative modeller** som erstatter dagens markedsstyrte kraftsystem med et demokratisk styrt system inkludert hvordan vi kan bruke åpningen i EØS-avtalen til å omklassifisere nødvendig strømforbruk til et nødvendighetsgode som ikke er underlagt markedsreglene.
- **opprette et statlig foretak for kjøp og salg av strøm.** Foretaket skal ha anledning til å kjøpe strøm direkte fra produsenter og spotmarkedet, og tilby langsiktige og forutsigbare avtaler til husholdningene, industrien og øvrig næringsliv til en rimelig pris over hele landet. Dette foretaket skal erstatte dagens strømsalgsselskaper.

SVs mål er å ta krafta tilbake til demokratisk kontroll. Fornybar kraft skal være et fellesgode og en strategisk ressurs for å bygge samfunn og industri, ikke en markedsvarer som selges til høystbydende og gir superprofitt til børsmeklere og unyttige strømsalgsselskaper. Den neste fireårsperioden vil SV derfor ta initiativ til ulike grep som sørger for mer demokratisk styring, mindre marked, og rimeligere og mer stabile priser for husholdninger og industri i hele Norge.

SV er et parti som tar klimakrisa og naturkrisa på alvor. Det er betydelige klimagassutslipp i Norge som må reduseres, det krever mer energieffektivisering, utbygging av kraftnett og fornybar energiproduksjon. Dette må samtidig gjennomføres på en slik måte at det går minst mulig ut over naturen. Dessuten skal fellesskapets eierskap til kraftproduksjon sikres for å sikre demokratisk kontroll over fellesgodet.

- **sikre utbygging av naturvennlig fornybar kraft gjennom det statlige selskapet**, hvor de inngår langsiktige priskontrakter til utbyggere av ny kraft, samt eksisterende kraftproduksjon.
- **innføre et toprissystem** for husholdningene der målet er at nødvendig strømforbruk er vesentlig rimeligere enn luksusforbruk
- **avvikle førstemann-til-mølla-systemet**, ved å sørge for prioritering av ny krafttilgang til næring, hvor tiltak som gir mest arbeidsplasser, verdiskaping, minst mulig tap av natur og bidrar mest til å kutte klimagassutslipp, prioriteres foran andre etableringer.
- **sikre at industrien kan inngå nye langsiktige kraftavtaler på tilsvarende vilkår som i dag**, i god tid før utløpet av de nåværende kraftavtalene for å opprettholde og styrke norsk landbasert industri.
- **si nei til EUs fjerde energimarkedspakke og fornybardirektivet**, og melde Norge ut av EUs energiunion og energibyrået ACER. SV vil innføre de enkelttiltakene i energimarkedspakken som fremmer klima og miljø uten å avgi suverenitet.

1.7 Ta havet tilbake og jorda i bruk

Gårdsbruk legges daglig ned, beiteområder står ubrukte, matjord ødelegges av utbygging og jorda utarmes av kortsiktige økonomiske prioriteringer i driften. Havets ressurser ødelegges av forurensing, bestandene svekkes av overfiske, ikke-bærekraftige fangstmetoder og oppdrett, og havbunnen utfordres av mineralutvinning. Det er de kortsiktige profittthensynene som dominerer, ikke bærekraftig bruk av felles ressurser.

Jordbruk er bruk av jord. SV vil øke selvforsyningen. Økt selvforsyning er økt planteproduksjon enten som mat til mennesker eller som fôr til dyr produsert på norsk jord. Skal selvforsyningen økes, må det å produsere planter på norsk jord bli mer lønnsomt og bruk av planter produsert på utenlandsk jord bli mindre lønnsomt.

Nedbyggingen og ødeleggelsen av fellesskapets ressurser undergraver kystsamfunn og distriktssamfunn. Dette er samfunn som i århundrer har bygd kunnskap og infrastruktur for å høste bærekraftig av våre felles ressurser.

Konsentrasjonen av rettigheter til å høste og bruke ressursene på hav og jord driver fram store forskjeller, både innad i næringene og i samfunnet. Kystsamfunn og distriktsjordbruket svekkes, og stadig færre vinner på utviklingen.

Norges hav- og jordressurser er våre viktigste fornybare ressurser. For et samfunn som skal utvikles til å bli et sirkulært samfunn hvor alle ikke-fornybare innsatsfaktorer må erstattes av fornybare, er bærekraftig bruk av hav og jord nøkkelen for Norge i et evighetsperspektiv.

Vi trenger alle mat. For SV er det derfor av nasjonal betydning at hav og jord sikres og brukes til å skape mat på mest mulig bærekraftig måte. Skal dette være mulig, må det bo folk spredt, der de store ressursene befinner seg.

SV vil:

- **føre en ny fiskeripolitikk på kystfolkets premisser.** Vi vil styrke kystfolkets rett til fiske. For å hindre forurensing vil vi gi skånsomme fangstredskap og fartøy med lave utslipp økte kvoter og forrang i havdeling. Vi ønsker å avvikle pliktordningen i torskefiskeriene og omfordele fiskekvotene fra torsketral til tradisjonelle kystfartøy, og stille krav om at alle fartøyeiere faktisk skal være aktive fiskere. Vi vil etablere en større ungdoms- og kvinnesatsing.
- **føre en jordbrukspolitikk på naturens og bondens premisser, der jorda tas tilbake i bruk.** Vi vil stanse avviklinga av gårdsbruk og øke selvforsyningen til minst 50 prosent, korrigert for fôrimport. Vi vil øke tilskuddene til arealbruk og bærekraftig forvaltning, ikke produksjonsvolum. Vi vil styrke økonomien i å utnytte spredte ressurser og beiteressurser. Vi vil sikre et nytt tallgrunnlag for jordbruksoppgjørene med ærlige tall for drift og investering. Målet vårt er flere bønder.
- **innføre strengere krav til ren kyst og fjord.** Innenfor havbruksnæringen må det utvikles utslippsfri teknologi slik at rømming og forurensingen stoppes, og avfallet utnyttes. Det kan ikke gis nye konsesjoner til oppdrett av torsk før risikoen for villtorsken er eliminert. Vi ønsker at fisketurisme reguleres strengere, at det forbys å ta fangst fra fisketurisme ut av landet, og at cruisenæringen må reduseres i omfang og over til nullutslipp nær kyst og fjord.
- **stanse nedbygging av matjord.** Vi mener at utbygging bare kan skje dersom det sikrer vesentlige samfunnsverdier og det samla miljøregnskapet er positivt.
- **at føre-var-prinsippet skal gjelde til havs.** Prosjekter eller næringer kan kun tillates dersom det er vitenskapelig dokumentert at de ikke har vesentlig negativ effekt på naturmangfoldet. Vi vil stanse gruvedrift på havbunnen.

1.8 Et løft for ungdommen

Et godt samfunn er et samfunn der de unge har det bra. I dag peker altfor mange piler i feil retning – dårligere psykisk helse, stress, skolevegring, ensomhet, økende ungdomskriminalitet og mindre tro på framtiden. Det er på tide at vi setter ungdommen først.

Skolen er for teoritung. Altfor mange elever opplever skolen som stressende og lite motiverende. Vi vet også at det er stor forskjell mellom elevers mulighet for å fullføre utdanningen sin, basert på foreldrenes utdanningsnivå og elevens valg av utdanningsretning. Ingen elever er like, men muligheten for å fullføre opplæringen skal være lik. Vi vil skape en skole der alle elever har muligheten til å lykkes. Vi vil innføre gratis skolemat for alle elever i grunnskolen og videregående skole, for vi vet at det gir bedre trivsel, bedre skolemiljø og bedre læring. Vi skal vise tillit til elever og endre fraværsreglementet i videregående skole. Sluttvurderingsformen i videregående skole skal bli mer rettferdig. Dette er en stor jobb, og læreren kan ikke gjøre jobben alene. Vi skal bygge et lag rundt elevene, så det haster å få flere yrkesgrupper inn i skolen.

Et bredt idretts-, fritids- og kulturtilbud gir unge et sted å høre til, et fellesskap og en mulighet til å prøve ut sine ideer og tanker. Økende priser på fritids- og kulturtilbud gjør at mange ikke har mulighet til å delta. Vi må derfor satse på flere ungdomsdrevne

fritidsklubber med høy kvalitet og øke støtten til idretten for å bygge ned barrierer mot deltakelse. Alle unge må få mulighet til å ha kulturopplevelser, uavhengig av størrelsen på lommeboka.

For mange unge står utenfor arbeidslivet, samtidig som vi har mange oppgaver som skal løses. Å ha mulighet til å få arbeidserfaring og tjene egne penger er viktig for inkludering og stopper rekruttering til ungdomskriminalitet. For mange unge må gi opp sine framtidsdrømmer fordi lommeboka ikke strekker til. Det skal være mulig for unge å etablere seg som fiskere og bønder, og alle skal ha råd til å studere uten å være avhengig av penger hjemmefra.

Mange unge sliter i dag med dårlig psykisk helse. Dagens forbrukersamfunn skaper i kombinasjon med sosiale medier et konstant press om å prestere, bygge kropp og framstå vellykket. Dette gjør at mange føler på utilstrekkelighet og strever med egen identitet – særlig gjelder det mange gutter. Som samfunn har vi ikke lykkes med å ta dette på alvor. Altfor mange velger å isolere seg fra samfunnet. Derfor er det behov for en bred satsing på ungdom og psykisk helse. Det må både bli enklere å oppsøke hjelp, samtidig som vi legger til rette for arenaer hvor det prates åpent om psykisk helse, forventninger og prestasjonspress.

SV vil:

- **skape en skole med muligheter for alle.** Vi vil innføre gratis måltid hver dag på ungdomsskole og videregående skole. Vi vil endre dagens fraværsreglement og eksamensordning i videregående skole. Vi vil jobbe for senere start på dagen for elever på ungdomstrinnet og videregående skole. Vi vil opprette flere alternativer til det tradisjonelle skoleløpet for elever med høyt skolefravær, eller som står i fare for å ikke fullføre utdanningsløpet, både i ungdomsskolen og på videregående. Vi vil opprette flere produksjonsskoler. Vi ønsker å utvikle alternative former for yrkesfag, slik at vi kan øke andelen som fullfører yrkesfaglig utdanning, og lovfeste retten til lære plass.

- **sikre tilpasset opplæring for den enkelte ved å øke bemanningen og styrke hele laget rundt eleven**
- **opprette et nasjonalt kompetansesenter for unge menn og psykisk helse**
- **gi alle lik mulighet til en meningsfylt fritid.** Vi vil lovfeste retten til fritidsklubb. Målet er minst én fritidsklubb per ungdomsskolekrets, hvor klubbene kan gi gratis tilbud som konserter, utflukter og aktiviteter i ferier.
- **sikre flere unge muligheten til å drive med organisert idrett.** Vi vil innføre målrettede tiltak i barne- og ungdomsidretten for å øke deltakelsen. Staten skal samarbeide med idretten og kommunene om å redusere prisene.
- **gi alle unge mulighet til å delta i kulturlivet.** Vi vil etablere et ungdomspass med rabatter på konserter og andre kulturopplevelser, og styrke kulturskolen.
- **sikre ungdoms bevegelsesfrihet.** Vi vil innføre et nasjonalt månedskort for passasjerer under 20 år som kan reise rimelig med buss, tog, ferge og hurtigbåt i hele landet.
- **gi ungdom muligheter i arbeidslivet.** Vi vil lage et nasjonalt program med mål om å skape 50 000 ungdomsjobber. Vi vil arbeide for at det skal bli enklere for unge å drive næring, både som fiskere og bønder og i andre deler av næringslivet.
- **øke studiestøtta.** Vi vil sikre at alle har mulighet til å studere, uavhengig av foreldrenes inntekt.
- **sikre et bedre psykisk helsetilbud for barn og unge.** Vi vil kjempe for et verdig psykisk helsetilbud som tar ungdommer på alvor. Vi mener at størrelsen på lommeboka ikke skal avgjøre hvor raskt du får hjelp eller kvaliteten på behandlingen. Alle mennesker som sliter, fortjener en god behandling, og særlig ungdommer må prioriteres i helsekøene.

1.9 Bygg landet med jernbane, sjøtransport og bruksveier

Utslipp fra kjøretøy, fly og fartøy utgjør samlet de største utslippene i Norge. Vi kommer aldri i mål med natur- og klimamålene uten at vi reduserer transportbehovet og legger om transportinfrastrukturen til nullutslipp og energieffektiv transport. Å erstatte fossilt drivstoff i kjøretøy, fly og fartøy med elektrisitet og biodrivstoff vil på sikt være uansvarlig og legge utilbørlig press på kraft- og økosystemer. Skal vi unngå det, må vi redusere og flytte transporten over til både nullutslipps- og energieffektive alternativer. Noe annet er uansvarlig. Planleggingen må starte nå om vi skal rekke omstillingen i tide.

Det er ikke nok å bare bytte drivstoffet på person- og tungtransport på de lange strekningene. Når vi skal reise langt, eller frakte gods over store avstander, må vi velge

jernbane. Utslippene og strømb Bruken fra elektrisk jernbane er nær null. Jernbane er dessuten svært arealeffektivt. Sjøtransport kan skje uten utslipp og uten inngrep i naturen.

Vi kan ikke be folk ta toget, om toget ikke går. Alt for lenge har norsk samferdselspolitikk handlet om å klippe snorer på nye motorveier – den tiden må være forbi.

De delene av landet som ikke blir omfattet av omstillingen, kommer ubønnhørlig til å forvitte. CO2-prisene kommer til å måtte øke, da energi allerede er en begrenset ressurs. Hele Norge må derfor bli en del av omleggingen til framtidens transportløsninger. Transport uten utslipp og som er energieffektiv er eneste vei for framtidens transport.

SV vil:

- **ruste opp dagens jernbane og utvide den for framtidens behov.** Vi vil doble midlene til vedlikehold av jernbanen og få fortgang i elektrifiseringen av gjenstående jernbanestrekninger. Vi vil bygge dobbeltspor og kryssningsspor på de viktigste linjene for å sikre økt kapasitet på godstogene og halvtimesfrekvens på lokal- og regiontogene. Fjerntog skal gjøres konkurransedyktig med flytrafikken.
- **ruste opp hverdagsvegen i hele landet.** Vi vil ta igjen vedlikeholdsetterslepet på hverdagsveiene og sikre veier mest utsatt for trafikk, ras og andre konsekvenser av ekstremvær og klimaendringer. Vi vil prioritere fylkesveiene foran miljøfiendtlige firefelts motorveier.
- **øke støtte til gang- og sykkelveier og kollektivtransport.** Vi vil spare areal, miljø og få bedre bomiljøer med mindre biltrafikk i byene.
- **etablere et nasjonalt program for maritime næringer.** Målet må være at alt gods som kan transporteres på kjøøl, blir transportert på kjøøl. For sjøfartsnasjonen Norge, med lang maritim historie med folk, skip og verft, vil dette dessuten kunne gi store jobb- og næringsmuligheter langs kysten.
- **ha trygge veier.** Øke trafikksikkerheten med gul midtstripe, sette ned farten i områder med mye ulykker, sikre myke trafikanter i utsatte områder mellom tunge og myke trafikanter og bygge ut sykkelveier og gangfelt med belysning i distriktene.

1.10 Fred og internasjonal solidaritet

Vi lever i en stadig mer urolig verden. Autoritære krefter er på frammarsj, og den globale ulikheten øker. Væpnet konflikt truer stadig flere steder i verden, og de internasjonale reglene for å hindre krig og krigsforbrytelser er under sterkt press, ettersom stormakter tar seg til rette. Historisk mange mennesker blir tvunget på flukt og rammes av sultkatastrofer og humanitære kriser, samtidig som bistands- og hjelpeorganisasjoner opplever dramatiske og uforutsigbare kutt i finansiering.

SV mener at Norge skal styrke sitt fredsarbeid og være pådriver for fred, nedrustning, lavspenning og folkerett. Vi vil jobbe for å motvirke årsakene til krig og konflikt.

Når klimaendringer, naturødelegging, ekskludering og fattigdom undergraver livsgrunnlag og muligheten til et verdig liv, drives folk på flukt og konflikter oppstår eller forsterkes. En mer stabil verden med gode levekår for alle er også i vår interesse. Norge må derfor investere langt mer i miljø og rettferdig fordeling internasjonalt, og slutte å investere i miljøødelegging, krig og okkupasjon. Samtidig må vi arbeide for å styrke respekten for folkeretten, og støtte sivilsamfunn, fagbevegelse og demokrati verden over.

SV vil:

- **arbeide for at Norge signerer og ratifiserer FNs traktat om forbud mot atomvåpen, og at NATO går bort fra førstebruk av atomvåpen, og at Norge forblir en atomvåpenfri sone.**
- **styrke FN som fredsaktør.** Vi vil øke kjernestøtten og støtte opp under FNs arbeid med fredsbevarende styrker for å stoppe krig og konflikt. Generalforsamlingen må få større makt og vetoretten i Sikkerhetsrådet avvikles på sikt. Vi vil ta imot det antallet flyktninger som FNs høykommissær for flyktninger ber oss om.
- **trekke oljefondet ut av fossil energi, våpenselskap og okkupasjon.** Vi vil at oljefondet trekker seg ut av all våpenindustri. Oljefondet skal ikke bidra til brudd på folkeretten.
- **stoppe global kapitalflukt.** Vi mener at Norge må tilbake i førersetet for skatterettferdighet og gjeldssletting. Vi vil jobbe for en sterk skattekonvensjon i FN, retningslinjer for ansvarlig långivning og global selskapsskatt på minst 25 prosent.
- **at minst 1 prosent av brutto nasjonalinntekt (BNI) går til bistand.** Vi ønsker at mottak av flyktninger i Norge og globale fellesgoder ikke skal regnes som en del av bistandsbudsjettet. Vi vil øke satsingen på lokalt sivilsamfunn, demokratibevegelser og støtte til menneskerettighetsforsvarere.

- **øke og forbedre norsk klimafinansiering.** Vi vil innføre en ny handlingsregel på 0,25 prosent av oljefondet til klimafinansiering og det globale tap- og skadefondet. Vi vil styre klimainvesteringsfondet etter politisk vedtatte etiske retningslinjer. Kraftutbygging i regi av fondet skal komme lokalbefolkning til gode. 50 prosent av norsk klimafinansiering skal gå til klimatilpasning og tap og skade.
- **nedsette en fredskommisjon.** Denne vil vurdere hvordan Norge kan styrke sitt konfliktforebyggende og fredsskapende arbeid, både i nærområdene og globalt. Sammen med forsvars- og totalberedskapskommisjonene skal fredskommisjonen utgjøre grunnlaget for Norges sikkerhetsarbeid.

Del 2

Denne delen inneholder viktige, sentrale standpunkt for hele partiet, samt prioriteringene for arbeidet i SVs stortingsgruppe.

2.1 Økonomisk politikk

Den norske samfunnsmodellen med små forskjeller slår sprekker. Stadig flere blir milliardærer i Norge, og de store bedriftene går med rekordhøye overskudd. Likevel har vanlige folk fått dårligere råd, og antall mennesker som lever i fattigdom, har økt. Når 10 prosent av befolkningen lever i fattigdom, samtidig som de rike får stadig større formuer, øker ulikheten. Å ha lite penger fører til dårlig helse, dårligere livskvalitet og kortere levetid.

De siste årene har vært særlig tøffe for mange, med både økte levekostnader og økt rente.

Den globale oppvarmingen øker, og alle er enige om viktigheten av det grønne skiftet, men de store pengestrømmene går fortsatt til den fossile industrien. Norge risikerer å sakke akterut når andre lands investeringer blir grønne, mens vi fortsetter den samme fossile linja. Den oljeavhengige norske økonomien medfører risiko for både klima, inntekter og arbeidsplasser.

SV vil snu de store pengestrømmene og virkemidlene til å jobbe for klimamålene og mot ulikhet. Vi trenger mer penger til sykehus, eldreomsorg, barnehager og annen velferd framover. For at vi skal få til det, må de som har mest, bidra mest. SV ønsker en gjennomgang av mandatet til Norges Bank,

for å klargjøre hvordan pengepolitikken bør reagere på kostnadssjokk fra utlandet. Sterke renteøkninger er et dårlig virkemiddel når inflasjonen kommer utenfra, men har store økonomiske konsekvenser for folk og næringsliv. Den økonomiske politikken skal være en drivkraft for at vi når klimamålene og reduserer ulikheten i samfunnet.

Ulikheten skal ned, og folk skal få bedre råd

En av hovedårsakene til de økende økonomiske ulikhetene er at de rike har blitt rikere og omfordelingen til vanlige folk har blitt mindre. De rikeste i Norge betaler en mindre andel skatt enn lærere og sykepleiere.

For å bekjempe ulikheten må vi omfordele fra de aller rikeste, bygge ut velferden for alle og gi folk bedre råd. Også små og mellomstore bedrifter taper i møte med multinasjonale selskaper som kan unngå skatt. Skatteunndragelse og utnyttning av skattehull svekker ikke bare inntektene til sykehus, skoler og barnehager, det undergraver også tilliten til skattesystemet. SVs skattepolitikk skal sikre at folk betaler etter evne, og at pengene brukes til å bygge en trygg velferdsstat med lave egenandeler. Dette er økonomisk omfordeling for de mange, ikke for de få.

SV vil:

- øke skatten på de høyeste inntektene, utbytte, formue, eiendom og bankenes overskudd, og dermed kunne senke skatten på lave og vanlige inntekter og holde skatten på gjennomsnittlige inntekter på dagens nivå
- øke og tette hullene i grunnrenteskatten på oppdrettsnæringen og vurdere grunnrenteskatt på andre naturressurser med superprofitt

- tette skattekull og gjøre det vanskeligere å slippe unna skatteregningen ved flytting til utlandet
- innføre skatt på arv med et høyt bunnfradrag og høyere trinn for ekstra stor arv
- forhindre skatteunngåelse og skatteparadis ved å innføre åpne og løpende registre over rettighetshavere, aksjonærer og formuer, samt strengere regulering av skatteadvokater
- trekke statlige og statseide selskaper ut av skatteparadis. Selskaper basert i skatteparadis må ekskluderes fra offentlige innkjøp og oppdrag i Norge.
- innføre en fordelsbeskatning på bolig og redusere subsidiene til eiendom gjennom skattesystemet, men sikre et romslig bunnfradrag, samt skjerpe skattene på fritidsboliger
- innføre et rentetak på forbrukslån, hindre bankene i å selge forfalte forbrukslån og innføre ny inkassolov som begrenser profitten på inkassoinnkreving
- bedre konkurransen i bankmarkedet og regulere bankene til forbrukernes beste
- gjeninnføre særfradrag for kronisk syke på skatteseddelen

Økonomien som verktøy for grønn omstilling

Den norske økonomien er i altfor stor grad avhengig av utvinning av olje og gass. Vi binder opp for mye kapital og arbeidskraft i gårldagens næringer når vi trenger omstilling.

SV mener staten må regulere høye klimagassutslipp og nedbygging av natur

gjennom både økonomiske virkemidler og lovverk. Det er ikke olje- og gassektoren som trenger økonomisk støtte i årene framover, men nye grønne arbeidsplasser. Vi trenger en økonomisk politikk som gjør det lett å leve miljøvennlig. Skatte- og avgiftssystemet må stimulere til gjenbruk og resirkulering.

SV vil:

- øke miljøavgiftene og fjerne miljøskadelige subsidier
- øke avgiften på fossile biler nok til å nå målet om et utslippsfritt nybilsalg før avgiften på elbiler økes. Det trengs betydelig grep for å framskynde omstillingen for varebiler og lastebiler.
- vurdere differensierte tilskudd og støtteordninger basert på geografi

- endre rammevilkårene og reguleringen av finansbransjen, slik at det tas hensyn til klima og klimarisiko i kredittprosessen
- jobbe for at klimaomstilling inngår i formålet til Norges Bank, slik at også pengepolitikken bidrar til nødvendig omstilling
- etablere en grønn folkebonus slik at statens inntekter fra økte klimaavgifter fordeles til innbyggere med lave og vanlige inntekter

Kvinnerns økonomiske selvstendighet

Økonomisk uavhengighet er nødvendig for å nå full kvinnefrigjøring. Likelønn, en sterk velferdsstat og lovfesta rettigheter vil gjøre kvinner mer økonomisk uavhengige. I dag er norsk arbeidsliv sterkt kjønnsdelt og de kvinneledominerte yrkene er underbetalt i forhold til sammenlignbare mannsdominerte yrker.

I dag er det store utfordringer knyttet til kvinnerns økonomiske situasjon. Yrker som omsorg, handel og restaurant er preget av lave lønninger og en høy andel deltidsstillinger

blant kvinner. Kvinner tjener i gjennomsnitt 88 prosent av menns lønn og har bare 70 prosent av menns totale inntekt. Dette skaper økonomiske skjevheter i samfunnet og i parforhold. For eneforsørgere, hvor kvinner utgjør flertallet, fører lave inntekter ofte til skjult barnefattigdom, med alvorlige konsekvenser for barn.

At kvinner lønnes lavere enn menn, må behandles som et strukturelt problem i lønnsdannelsen. Bare slik kan vi oppnå likelønn.

SV vil:

- at arbeidsgivers aktivitets- og redegjørelsesplikt faktisk skal følges opp, og det må innføres sanksjoner ved brudd
- styrke forskning på kjønnsroller i lønnsdannelsen og bekjempe lavtlønn
- i samarbeid med partene få til et lavt- og likelønnsloft i offentlig sektor
- i offentlig sektor ha en aktiv arbeidsgiverpolitikk sammen med partene, som påser at tiltak for å utjevne lønnsforskjeller i sentrale tariffavtaler ikke blir reversert i lokale forhandlinger

2.2 Arbeid og velferd

Å være i et godt arbeidsliv gir verdighet, respekt og trygghet. Arbeidslivet og kampen om velferdssamfunnet preges av interessen motsetninger. Kapitalinteressene utfordrer det organiserte arbeidslivet, og markedskreftene har fått ramme velferden. Det er helt nødvendig å gi arbeidsfolk mer makt. Det gir mennesker mer frihet og er grunnlaget for et samfunn med små forskjeller og sterke fellesskap. SVs mål er å skape et tryggere og bedre organisert arbeidsliv, der arbeidsfolk har innflytelse og får sin rettmessige del av verdiskapingen. Et velferdssamfunn med universelle rettigheter, god inntektssikring og ytelser som forhindrer fattigdom, der samfunnet tar ansvaret for å innfri alles rett til å ha et meningsfylt og trygt arbeid. De som blir syke eller uføre, skal kunne leve et godt og fritt liv.

Et rettferdig arbeidsliv som beholder flere i jobb

Alt for mange blir utslitt av jobben. I flere yrker blir de fleste uføre før de rekker å nå pensjonsalder. Markedskrefter, høyrepolitikk

og eieres interesser utfordrer et trygt og organisert arbeidsliv med innflytelse for arbeidsfolk. Et organisert arbeidsliv med sterke fagforeninger, faglige rettigheter og kollektive tariffavtaler er avgjørende for å utjevne maktforholdene i arbeidslivet og hindre utnyttelse av arbeidsfolk. Politikken må støtte opp om det.

SVs mål er sterkere rettigheter til arbeidsfolk, små lønnsforskjeller og at folk selv har stor innflytelse på arbeidshverdagen sin. Økt produktivitet og velstand må fordeles rettferdig, både til folks lommebøker og til mer velferd og fritid.

Det er et økende problem at arbeidsgivere underkjenner sykemeldinger uten grunn. Dette skjer uten konsekvenser for arbeidsgiveren, men med alvorlige økonomiske problemer for arbeidstakerne. SV vil styrke sykelønnsordningen.

SV vil:

- legge til rette for gradvis arbeidstidsreduksjon, med 30-timersuke/6-timersdag med full lønnskompensasjon som mål. Det må etableres et trepartsutvalg som samler erfaringer og bidrar med målrettet finansiering.
- sikre lovfestet og reell rett til heltid. Det offentlige skal fremme heltidskultur som arbeidsgiver. Kollektiv søksmålsrett skal utvides til å gjelde ulovlig deltid.
- forsvare og forsterke arbeidstidsregulering, normalarbeidsdagen og vern mot ubekvem arbeidstid
- bevare sykelønnsordningen
- gi fagforeningsfradrag på hele fagforeningskontingenten
- at reguleringen av søndagsåpne butikker overholdes og opprettholdes, og at unntaksloven for turistkommuner må strammes inn

- at ledere med personalansvar i norske virksomheter skal gjennomgå obligatorisk opplæring i arbeidsmiljøloven hvert fjerde år. Opplæringen skal omfatte temaer som helse, miljø og sikkerhet, med vekt på arbeidsrett, rettigheter og plikter, likebehandling, psykososialt arbeidsmiljø, samt de samfunnsmessige kostnadene ved lovbrudd. Ansvar og oppfølging skal ligge på Arbeidstilsynet, i samarbeid med arbeidsgiverorganisasjonene og fagforeninger.
- gi arbeidsgivere sterkere plikter til tilrettelegging og redusere belastning for å beholde ansatte, med sanksjoner ved brudd. Tillitsvalgte må få sterkere verktøy til å kreve og medvirke til tilrettelegging sammen med de ansatte.
- gi arbeidsgiverne tydeligere plikt til å sørge for å ha en god og effektiv seniorpolitikk
- at arbeidsantrekk skal være gratis i yrker som krever særskilt bekledning
- avvikle bemanningsbransjen og gjøre arbeidsformidling til et offentlig ansvar. Flere utsatte bransjer må skjermes totalt inntil dette, utvidet innleie skal kun foregå mellom reelle produksjonsbedrifter etter avtale med tillitsvalgte i fagforening med innstillingsrett. Brudd på bestemmelsene må straffes.
- forsterke seriøsitetskrav ved offentlige anbud, og sikre at private bedrifter som utfører arbeid for det offentlige, skal ha tariffavtale, være arbeiderstyrt eller et samvirkelag. Sikre norske kommuner og fylkeskommuner retten til å utforme egne regelverk for anbud og anskaffelser utover nasjonale regelverk som minste nivå.
- styrke arbeidet mot arbeidslivskriminalitet, gjennom økte ressurser, sterkere verktøy og sanksjonsmuligheter til Arbeidstilsynet og andre offentlige etater
- at myndighetene skal ta initiativ til et trepartsarbeid med arbeidslivets organisasjoner for å fremme heltid, likelønn og tiltak mot et kjønnsdelt arbeidsliv, også når man skal vurdere krav til å oppnå fulle pensjonsrettigheter
- legge til rette for arbeidereide bedrifter og utrede en form for lønnstakerfond. En andel av overskuddet i bedriftene settes av i et fond eid av de ansatte i fellesskap, for demokratisering og oppkjøp av andeler i bedriftene.
- styrke kampen mot seksuell trakassering, vold og trusler i arbeidslivet, både fra kolleger og fra andre, for eksempel pasienter
- oppdatere yrkesskadelovverket for å sørge for at typiske skader og sykdommer som rammer ansatte i kvinne dominerte yrker, også gir rett til erstatning

- at det åpnes for i lovverket at staten kan avvise anbud fra selskaper som bryter folkeretten
- redusere det offentliges bruk av eksterne, innleide konsulenter til fordel for å bygge opp egen fagkompetanse
- ha likelydende tariffavtaler i staten med en hovedlønnstabell

Rett til arbeid

Vi har et felles ansvar for å sikre at alle har en jobb å gå til. I stedet for å bruke straff for å presse folk ut i jobb må politikken gjøre det mulig for flere å arbeide. Det innebærer sterkere krav mot arbeidsgiverne. Nav må rustes opp til å sikre folk arbeid, møte innbyggerne med tillit og få utøvd sitt

sosialfaglige formål. Bedre arbeidsforhold er nødvendig for at det er et trygt og helsebringende arbeidsliv å søke seg til for de som ikke er i arbeid. Ekstra oppfølging og tilbud tilpasset unge er nødvendig for å sikre en god inngang i arbeidslivet.

SV vil:

- sikre at tillitsreformen innføres i alle deler av Nav, og følge opp at reformen skjer i tråd med intensjonen om at Nav-ansatte får tid, tillit og myndighet til å gi brukerne bedre oppfølging. Vi vil flytte makt til møtet mellom ansatt og bruker og styrke Navs tilgjengelighet for innbyggerne. Navs lokalkontor må ha tilstrekkelige ressurser og nok ansatte for å sikre individuell oppfølging og bistand til å komme i jobb.
- at det skal lønne seg å ansette folk, gjennom utvidet bruk av lønnstilskudd
- opprette en statlig tilskuddsordning for kommuner og organisasjoner som vil ansette arbeidssøkende fra Nav. Arbeidsplassene må være organisert og ikke utfordre faglært arbeid. Målet er på sikt å utvide dette til en nasjonal jobbgaranti.
- ruste opp Navs arbeidsmarkedstiltak gjennom mer bruk av egenregi, samt erstatte anbudsregimet med langsiktig samarbeid med ideelle og kommunale aktører
- stille strengere krav om tilrettelegging i arbeidslivet, for å redusere skader og slitasje. Verneombudsrollen må styrkes.
- hjelpe folk inn i arbeidslivet med kompetanse og kunnskap. Vi vil satse på ulike former for kvalifiseringstiltak og kompetanseheving som er mer tilpasset og tilrettelagt de som har falt utenfor, inkludert å gi folk opplæring og fagbrev på jobb.

- innføre en statlig tilskuddsordning for å gi tilskudd til å bygge om arbeidsplasser til universelt utformet standard
- styrke insentivene for å inkludere mennesker med utviklingshemming og lærevansker i det ordinære arbeidslivet

Velferdsytelser og inntektssikring mot fattigdom

Enkelte av velferdsytelsene i Norge er for lave til at brukere av ytelsene kan leve et godt liv. Tildelings- og avklaringsprosessen for ytelsene er preget av lav tillit til de som søker og de som jobber i førstelinja, og et tungt byråkrati med lange søkeprosesser og ventetider.

Inntektssikring og andre velferdsytelser skal sikre alle et rimelig og anstendig livsopphold, der ingen blir henvist til fattigdom. Alle skal ha en verdig og økonomisk trygg alderdom ved pensjonsalder. Det er nødvendig med en grundig evaluering av pensjonsreformen og endring av levealdersjusteringen så den blir rettferdig for kommende generasjoner.

Universelle velferdsrettigheter og god inntektssikring gir arbeidsfolk frihet.

SV vil:

- at minste ytelsene i folketrygden økes, slik at folketrygden sikrer et anstendig livsopphold for alle
- innføre en statlig, forpliktende normering av økonomisk sosialhjelp som sikrer at alle kan leve på et akseptabelt forbruksnivå i tråd med referansebudsjettet. Økonomisk sosialhjelp og utmålingen av denne skal gjøres vesentlig mindre byråkratisk og krevende for innbyggerne enn i dag, gjennom å redusere kravene om å dokumentere utgifter.
- at arbeidsavklaringspenger skal være en lik ytelse for alle, uavhengig av alder
- lovfeste at ytelser på sosialhjelp og andre trygdeytelser løftes opp til SIFO-nivå
- sikre studenter rett til tilsvarende inntektssikring som dagpenger
- at samlet pensjon ved normert pensjonsalder skal gi en inntektsdekning på minst to tredeler av lønn. Det gjelder også uføre og de som på grunn av slitasje eller sikkerhetsmessige årsaker må gå av før normert pensjonsalder. Lovfeste obligatorisk tjenstepensjon på 4 prosent.
- sikre at ingen pensjonister befinner seg under fattigdomsgrensen

- styrke boligtiltakene for eldre som ikke har nedbetalt boliglån
- sikre at trygdeoppgjøret gjennomføres som forhandlinger mellom pensjonistorganisasjonene og staten
- videreføre særaldersgrenser i offentlig sektor for grupper som av belastnings- eller sikkerhetsmessige hensyn fortsatt må ha det. Vi vil sikre ansatte med særaldersgrense en livsvarig pensjon på nivå med ansatte med ordinær aldersgrense.
- lovfeste pensjonsrettigheter sektorvis i offentlig sektor slik at yrkesgrupper som utsettes for pensjonsdumping gjennom konkurranseutsetting, sikres retten til tjenestepensjon og dermed slipper å bli pensjonstapere når arbeidsplassen deres privatiseres
- at uføretrygdede igjen kan tjene opptil 1 G uten avkortning av ytelser
- sikre at eldre innvandrere som kom til Norge gjennom familiegjengenforening kan få innvilget supplerende stønad
- utvide grunnstønadene slik at den også i større grad kompenserer for ekstraavgifter som følger av funksjonshindring

2.3 Helse og omsorg

I Norge har vi et av verdens beste offentlige helsevesen. Det må vi forsvare og videreutvikle slik at det også i framtiden gis god helsehjelp til alle som trenger det. Lik og rettferdig tilgang til helsehjelp for alle er en helt grunnleggende verdi i velferdsstaten.

De største truslene er underfinansiering og underbemanning, stadig dårligere arbeidsvilkår, tøffe effektiviseringskrav, økende konkurranse fra kommersielle, private tilbydere og økende bruk av helseforsikringer. Resultatet er et dårligere offentlig helsetilbud og en høyere kostnad for pasientene på sikt. SV vil motvirke den økende privatiseringen og reversere todelingen av helsetjenesten, og vi vil jobbe for at helsetjenestene ikke skal styres etter markedsprinsipper.

Bemanningen må styrkes både i kommunehelsetjenesten og i spesialisthelsetjenesten, slik at vi reduserer ventetidene, sikrer raskere behandling og øker helseberedskapen i hele landet. Vi må ta vare på fagfolkene

i helsetjenesten og gi dem gode rammebetingelser. Vi må fornye tillitsreformen der ansatte får større ansvar, opplæring og utdanning, og kan arbeide under forutsigbare arbeidstidsordninger basert på hele, faste stillinger. For pasientene er det viktig å bli møtt raskt av ansatte med tid, ressurser og kompetanse til å hjelpe. Kommunene må få rammevilkår som gjør det mulig for dem å oppfylle sitt ansvar. Samtidig vil vi jobbe for å bedre folkehelsen gjennom å redusere de sosiale ulikhetene i helse.

Bedre samhandling og mer riktig bruk av kompetanse vil øke bærekraften i helsetjenesten. Vi må investere mer i helsetjenesten og ressursene må brukes klokt og effektivt.

Folkehelse og likeverdig helsetilbud i hele landet

Folkehelsen i Norge er generelt god og levealderen høy. Samtidig er det store sosiale helseforskjeller i befolkningen. Økonomi og utdanning, så vel som hvor du bor i landet, spiller en stadig større rolle for hvilken helse du har, og hva slags helsehjelp du får. Prinsippet om et felles helsevesen for alle utfordres av privatisering og økt bruk av private helseforsikringer. Kommersielle helseaktører leverer i for stor grad tjenester som ikke er målrettet for å løse helseproblemer til de som trenger det mest, men heller til de som er betalingsdyktige.

Høye kostnader til tannhelsetjenester forsterker sosial ulikhet i helse, som også kan forsterke andre helseproblemer. Flere møteplasser og aktivitetstilbud rettet mot særlig ungdom og eldre vil øke livskvalitet og motvirke psykiske og fysiske lidelser. De viktigste tiltakene for folkehelsen og for å utjevne sosiale helseforskjeller får vi gjennom god fordelingspolitikk, utdanning, og familie- og arbeidspolitikk.

SV vil:

- redusere egenandelene og gjennomføre en helhetlig gjennomgang av egenandelsordningene og forby bruk av private inkassoselskaper i den offentlige helsetjenesten
- styrke helsestasjonene og skolehelsetjenesten, spesielt i videregående skole
- gjennomføre en tannhelsereform, der nødvendig tannbehandling og tannregulering er likestilt med andre helsetjenester og gratis for barn og unge under 20 år, samt øke kapasiteten i de offentlige tjenestene
- utarbeide en langtidsplan for helse- og omsorgssektoren
- gi papirløse migranter tilgang til helsehjelp og medisiner på linje med alle andre i Norge, også dersom de ikke er betalingsdyktige
- sikre barn og unge med funksjonsvariasjoner en inkluderende skolehverdag
- legge til rette for at ideelle aktører fortsatt skal kunne ha en plass i våre helse- og omsorgstjenester
- fjerne momsfritaket på private helsetjenester
- innføre moms på privat helseforsikring og avvike bruk av helseforsikring i statlige bedrifter
- utvide ordningen med dekning av utgiftene til medisinsk cannabis til flere pasientgrupper

Helsepersonell og bemanning

Helsesektoren er under press, og helsepersonell rapporterer om uholdbare arbeidsforhold. De ansatte er helsevesenets viktigste ressurs, og vi trenger et helsevesen det er godt å jobbe i og der de ansatte har tillit. Det er mangel på helsepersonell, både på sykehus og i kommunehelsetjenesten. Vi

må anerkjenne at det vil bli et økt behov for ansatte i helse- og omsorgstjenesten i årene som kommer, og legge til rette for dette. Rett bemanning er avgjørende for at pasienten får et tilbud av god kvalitet.

SV vil:

- sørge for at arbeidshverdagen i alle deler av helsevesenet gir mulighet for mestring, kompetanseheving og hvile, slik at målet om hele faste stillinger blir realistisk
- øke grunnbemanningen og gjøre hele og faste ansettelse til den klare hovedregelen i helsetjenestene
- etablere langsiktige planer for å utdanne, rekruttere og beholde ansatte i offentlig helsevesen, og etablere flere praksisplasser for sykepleiere, helsefagarbeidere og annet helsepersonell, samt øke antall stillinger for leger i spesialisering
- styrke økonomien til lærestedene til å kunne utdanne flere helsepersonell
- at innleie fra bemanningsbyrå skal avvikles til fordel for fast ansatt helsepersonell
- sikre en faglig begrunnet oppgavedeling
- videreføre et fagarbeiderløft, med vekt på utdanning og samarbeid mellom kommunene og staten
- likestille turnusordninger med skiftarbeid og legge til rette for tilpassede turnusordninger for de ansatte i nært samarbeid med de tillitsvalgte
- sørge for reell involvering av helsepersonell, gjennom trepartssamarbeidet, ved utvikling og innføring av nye IKT-løsninger, inkludert kunstig intelligens
- anerkjenne den viktige rollen til pårørende. Vi vil innføre samme rett til lønnet omsorgspermisjon for pårørende til voksne som den foreldre har for barn, 10 dager per kalenderår og vurdere å innføre sorgmelding.

Kommunehelsetjenesten

Skal vi sikre likeverdige tjenester over hele landet, er det viktig å både sikre et desentralisert helsetilbud og et helsetilbud som ivaretar alle, på tvers av sosial- og økonomisk ulikhet. Et godt helsetilbud for pasientene må sikre et helhetlig og

sammenhengende tilbud mellom sykehus og kommunale tilbud, og med rask og god helsefaglig behandling. Vi må styrke kommuneøkonomien slik at alle kommuner kan tilby gode, pasientnære helsetjenester.

SV vil:

- lansere en opptrappingsplan for habilitering- og rehabiliteringstjenestene i kommunene
- videreutvikle fastlegeordningen for å sikre rekruttering og at fastlegene vil bli værende, blant annet gjennom å øke andelen kommunalt ansatte fastleger
- styrke legevaktsordningen gjennom økte bevilgninger og realistiske rammer for legevaktsarbeid
- at alle kommuner skal være tilknyttet et frisklivstilbud og utvikle lavterskeltilbud for psykisk helse
- styrke kommuneøkonomien for å sikre at alle kommuner skal tilby gode lokale helsetjenester
- gjøre overgangen mellom sykehus og kommunale tilbud sammenhengende, og sikre et bedre samarbeid mellom spesialisthelsetjenesten og kommunene for å sikre helhetlige pasientforløp

Sykehus

God styring, organisering, partssamarbeid og ledelse av helsetjenesten er avgjørende for et godt helsevesen. Helseforetaksmodellen er udemokratisk og bidrar i tillegg til unødvendig byråkrati, lange lederlinjer og stor avstand mellom folkevalgte, toppledelsen og underliggende virksomheter.

Vi vil tilbake til en rammefinansiering av sykehusene og sikre ansattes medvirkning i alle ledd. SV vil innføre krav om at beslutninger som omhandler sykehusstruktur, store investeringer og vesentlige endringer i

befolkningens helsetilbud, blir gjenstand for politisk behandling. Målet er å erstatte helseforetaksmodellen med en demokratisk styringsmodell.

Helsetjenesten må være tilgjengelig for hele befolkningen over hele landet. Velfungerende lokalsykehus er nødvendige i den akuttmedisinske behandlingsskjeden. Reisetid, geografi og værforhold er tungtveiende faktorer som krever lokalsykehus med full akuttberedskap.

SV vil:

- øke grunnfinansieringen av sykehusene i tråd med kostnadsvekst og investeringsbehov
- at nye sykehusbygg finansieres med øremerkede midler og avvikle dagens system der helseforetakene må gå med overskudd for å dekke kostnader til investeringer i bygg og materiell
- arbeide for å tette investeringsetterslepet i sykehusene
- bygge sykehus som er store og fleksible nok, med rom for god pasientbehandling, godt arbeidsmiljø og kriseberedskap
- stanse salg av sykehus og sykehustomter i regi av helseforetakene. Forvaltning og salg av tomter i offentlig eie, bør alltid få en samfunnsøkonomisk og demokratisk behandling før salg eventuelt kan utføres.
- sikre befolkningen gode akuttmedisinske tjenester, uavhengig av bosted
- videreutvikle avtalespesialistordningen for å avlaste sykehusene, og gi bedre tilgang på spesialisthelsetjenester
- ha en ordning med etableringskontroll med private helsetjenester som sikrer at offentlige sykehus og helsetjenester ikke tømmes for personell og at private tilbud utarmer den offentlige helsetjenesten
- avvikle helseforetaksmodellen og erstatte den med en demokratisk styringsmodell
- innføre rammefinansiering av sykehusene

Ruspolitikk

Norsk ruspolitikk må omfatte alle typer rusmidler. Det krever en balansert og samtidig innsats på mange områder: forebygging, tidlig innsats, behandling, ettervern, rehabilitering og skadereduksjon. Ruspolitikken skal bygge på folkehelseperspektivet som sikter mot å redusere helse- og sosialskadene tidligst mulig og mest mulig. Det er en nær og godt dokumentert sammenheng mellom tilgjengelighet på rusmidler, forbruksnivå og omfanget på skadene.

Det drives i dag et utstrakt forebyggende arbeid i norske lokalsamfunn, både som del av nasjonale satsinger og av lokale krefter. Titusener av ildsjeler bruker både av fritid og arbeidstid for å skape trygge oppvekstmiljøer for barn og unge. Naboe, lag og foreninger

er ryggraden i norske lokalsamfunn og den viktigste ressursen i det forebyggende arbeidet. God rusforebygging gir ofte positive effekter også på problemområder som vold, rasisme, mobbing, skolefravall – og omvendt.

SV vil at forebyggingen skal følge FNs standarder og være i tråd med kunnskapen på feltet, slik at færrest mulig utvikler et skadelig forhold til rus. Rusomsorgen er underfinansiert, og behandlingsinstitusjoner legges ned. Dette må snus. Behandlingen må i større grad ta tak i årsakene bak avhengigheten for å hindre tilbakefall og må være tilpasset hver enkelts behov. Derfor må både somatisk helse, psykisk helse og ettervern være en integrert del av rusomsorgen.

SV vil:

- gjennomføre en rusreform der bruk og besittelse av ulovlige rusmidler avkriminaliseres og rusmiddelavhengige møtes med hjelp
- øke antallet døgnplasser i tverrfaglig spesialisert rusbehandling i offentlig og ideell regi
- styrke integrert ettervern etter rusbehandling i institusjon. Et sted å bo og stabilitet i livet er avgjørende for å lykkes med behandling
- sikre at prosjekter som rusmiddelanalysetjenesten får tilstrekkelig med finansiering og blir tilgjengelig flere steder i landet
- ta en gjennomgang av den legemiddelassisterte rehabiliteringen (LAR) for å sikre at den sosialfaglige hjelpen blir sterkere, og for å gjøre programmet mer fleksibelt for de som bruker det
- sikre tilgang til samtidig rus- og psykiatrisk behandling i barne- og ungdomspsykiatrien og opprette flere akuttplasser i psykisk helsevern og rusbehandling for barn og unge
- gjøre det enklere for voksne med rusavhengighet å få psykisk helsehjelp
- sikre at hjelp til pårørende blir en del av behandlingstilbudene for rusavhengige

- prioritere tidlig innsats. Frivilligheten, skoler, barnevern og kommuner må sikres tilstrekkelige ressurser til oppfølging av barn og unge i utsatte posisjoner
- gi kvinner med rusavhengighet tilbud om egne hjelpetiltak for sin målgruppe. Det gjelder både botilbud i kommunen og behandlingstilbud i spesialisthelsetjenesten.
- sikre at medikamenter mot alkoholavhengighet kan tilbys på blå resept
- stanse rusforebyggende praksis basert på ruskontrakter med ufrivillig biologisk prøvetaking og kontroll
- føre en ansvarlig alkoholpolitikk med mål om å redusere alkoholforbruket

Psykisk helse

Psykisk helsevern i spesialisthelsetjenesten og kommunene er under sterkt press. Når det blir stadig færre døgnplasser innenfor psykisk helsevern, skrives pasienter ut for tidlig og mennesker som trenger innleggelse, får det ikke. Vi vil styrke tilbudet med flere sengeplasser, mer ressurser til lavterskeltiltak, lokale botilbud og å øke antallet spesialister. Vi vil særlig styrke tilbudet rettet mot barn og unge.

De viktigste tiltakene vi gjør for å forebygge dårlig psykisk helse er å sørge for helsefremmende arbeid i alle deler av samfunnet vårt. Personer som er i risikozonen for å utvikle psykiske lidelser, trenger forebyggende tiltak som kan møte dem der de er.

SV vil:

- stanse og reversere nedbyggingen av døgnplasser i psykisk helsevern og etablere flere brukerstyrte senger og langtidsplasser i spesialisthelsetjenestene
- redusere bruk av tvang gjennom opplæring, økt bemanning og kompetanseheving.
- styrke de kommunale psykiske helsetjenestene der variasjonen er uakseptabelt stor mellom ulike kommuner
- sikre jevn og forutsigbar oppfølging i den kommunale psykiske helsetjenesten for personer med langvarige psykiske lidelser
- styrke individuell jobbstøtte (IPS) og jobbfokusert psykologisk behandling, slik at flere unge med psykiske helseplager får delta i arbeidslivet
- øke psykologkapasiteten i det offentlige, redusere ventetidene og etablere en ordning som sikrer pasientene økonomisk forutsigbarhet

- jobbe målrettet for å redusere antallet selvmord og selvmordsforsøk
- sikre barn og unge med komplekse behov bedre helsehjelp ved å sikre samarbeid mellom skoler, helsetjenester og barnevern. Tjenestene må tilstrebe å møte barn der de er, og barn og unges stemme må bli tatt med i beslutninger om behandling og hjelp
- gi bedre behandling og lavterskel psykisk helsehjelp til de som sliter med rusavhengighet, spilleavhengighet, selvmordstanker, ensomhet og andre lidelser der menn er overrepresentert
- sikre helhetlig hjelp og sammenhengende behandling ved utstrakt bruk av tverrfaglige ambulante team i samdrift drift mellom kommune og spesialisthelsetjeneste
- styrke medikamentfri behandling
- jobbe for en mer helhetlig tilnærming til psykisk helse med økt brukermedvirkning

En tannhelsereform for hele befolkningen

Den store sosiale og geografiske ulikheten i tannhelse hos voksne er et stort problem. Denne svært urettferdige fordelingen skyldes at tannbehandling ikke er en del av det offentlige helsevesenet. Dermed er personlig økonomi utslagsgivende for tannhelse. Omfanget av privatisert tannhelse har også ført til store geografiske forskjeller, hvor Distrikts-Norge mangler tilbud, mens de sentrale områdene har for mange. Videre har mangel på kontroll med behandling og pris hos private tilbydere ført til store problemer med unødvendig overbehandling og overprising.

For barn og unge etablerte vi derimot et godt organisert offentlig tannhelsetilbud i 1960- og

70-årene. Dette førte til en rask reduksjon i den sosiale og geografiske ulikheten i tannhelse blant barn og ungdom. Denne organiseringen skapte null hull-generasjonen og er den største suksessen for helseforebygging i moderne tid. Når det offentlige tar ansvar for tannhelse på primær- og spesialistnivå, blir prisene rimelige for alle, den geografiske tilgangen er mer rettferdig, og kontrollen med overbehandling sikres.

SV har den siste stortingsperioden utvidet ungdomsordningen til stadig flere. Vi mener det er på tide at vi innlemmer hele befolkningen, slik at tennene blir en del av den offentlige helsetjenesten.

SV vil:

- fortsette tannhelsereformen. Vi vil likestille nødvendig tannbehandling med andre helsetjenester. Sentralt i reformen er å bygge ut den offentlige tannhelsetjenesten. Vi vil også at det sikres kontroll av etablering, behandling og pris i den private delen av tjenestene.

Kvinnehelse

Helsevesenet er bygget opp rundt mannskroppen som norm, og kvinnehelse og kvinnesykdommer er underprioritert og underfinansiert. Dette gjelder også fødsel, barsel og tidlig barneomsorg, der det tas lite hensyn til kvinners behov for kontinuitet og støtte, oppfølging og trygghet. Belastningene mange kvinner opplever gjennom overgrep, trakassering og vold, blir for sjelden oppdaget eller møtt av helsevesenet. Konsekvensen er et høyt forbruk av helsetjenester, høy grad av sykefravær og at kvinners sykdommer oppdages sent og får utilstrekkelig behandling.

Vi mangler fortsatt tilstrekkelig kunnskap om kvinners helse, biologiske mekanismer og hvordan sykdommer arter seg ulikt hos kvinner og menn. Kvinners helse i overgangsalderen og de utfordringene som følger med, er også et område som trenger økt fokus. Vi vil jobbe for økt forskning på kvinners helse i et livsløpsperspektiv og for bedre tilgang til behandling på alle områder av kvinners helse.

SV vil:

- sørge for at kvinner får én-til-én-omsorg i aktiv fødsel, og nok tid til å kunne etablere amming før hjemreise. Følgetjenesten for gravide som har lang reisevei, må styrkes, og der kvinners sikkerhet og følgetjeneste ikke kan garanteres, må alternative løsninger finnes, som langsiktig rett til fødselspermisjon og opphold.
- innføre målrettet finansiering av kjønnsperspektivet i helse og få kjønnsperspektiv og kvinnehelse på pensum i helseutdanning
- styrke kompetansen på forebygging og oppdaging av vold mot kvinner og bidra til helhetlig oppfølging for å hindre volden i å få langsiktige helsekonsekvenser
- sikre fødetilbudene i sykehusfinansieringen og øke innsatsen for en god og desentralisert fødselsomsorg
- sikre kvinner tilgang på riktig og gratis prevensjon
- avskaffe abortnemndene og sikre kvinners rett til å bestemme over egen kropp i tråd med retningslinjene til Verdens helseorganisasjon
- sikre tilbud om helsehjelp, veiledning og oppfølging av kvinner som opplever spontanabort, abort og senabort
- sørge for at kvinners arbeidshelse likestilles med menns i yrkesskaderegelverket
- fjerne aldersgrensen på nødprevensjon ved kjøp i butikk eller bensinstasjon
- styrke behandlingstilbudet for kroniske sykdommer som bare rammer kvinner og der kvinner er overrepresentert

- at gravide under 35 år også får tilbud om gratis NIPT (non-invasiv prenatal test)
- tilby medikamentell abort i primærhelsetjenesten gjennom fastlegen og kommunehelsetjenesten. Det skal ikke være lov å reservere seg mot å skrive ut abortpiller
- at det igangsettes et større forskningsprosjekt som synliggjør konsekvensene volden har på kvinnehelsen opp mot kvinners sykefravær
- styrke forskning på kvinnehelse. Kvinner må ofte gjennom en lang lidelsesreise før en diagnose av syklusrelatert sykdom stilles, som endometriose, adenomiose, PMS og PMDD.
- sikre spesifikke behandlingstilbud egnet for kvinner i fengsel, som traumebehandling og selvmordsforebygging
- bevare og utvide tilbud om flerkulturell doula der det er aktuelt
- sikre kvinner riktig og rimelig hormonell og ikke-hormonell behandling i overgangsalderen

Eldreomsorg

Vi blir stadig flere eldre i Norge, og mange ønsker å bidra i frivilligheten og delta i samfunnet. Dette må vi legge bedre til rette for. Samtidig må vi sikre at alle får en trygg og verdig alderdom. Flere vil oppleve sykdom, ensomhet og behov for hjelp, og økningen i demens vil kreve en betydelig økt innsats.

En større andel av fellesskapets ressurser må gå til helse- og omsorgstjenester for å sikre at

eldre kan bo hjemme så lenge de ønsker – med gode hjemmetjenester, differensierte botilbud og sosiale møteplasser. Samtidig må vi sørge for nok sykehjemsplasser, slik at ingen må vente for lenge på en plass når behovet oppstår. Økonomiske forskjeller gjør at ikke alle har samme mulighet til å planlegge egen alderdom, og fellesskapet må kompensere for dette.

SV vil:

- bygge flere sykehjemsplasser, omsorgsboliger og dagsenter
- styrke rettighetene til pårørende slik at de kan kombinere omsorgsansvar med jobb
- sikre tilstrekkelig og kompetent bemanning i eldreomsorgen, slik at alle får nødvendig hjelp til rett tid

- prioritere eldre over 75 år i tannhelsereformen
- sikre eldre og pårørende reell medbestemmelse i tjenestene de mottar

2.4 Familie

For at alle skal kunne vokse opp i en trygg familie, må vi sikre at alle barnefamilier har en grunnleggende økonomisk trygghet, og at hjelp og støtte er tilgjengelig. Fellesskapet og staten

må stille opp for de som trenger det mest, og det hviler et særlig ansvar når det er barn som lever i fattige familier eller med dårlige forhold som har behov for hjelp.

Familiepolitikk for trygghet

Alle barn har rett på en trygg oppvekst med gode muligheter. Den økonomiske støtten til barnefamilier må styrkes for å redusere

andelen barn som vokser opp i fattige familier, og gi en god start på livet til flere.

SV vil:

- styrke foreldrepengeordningen gjennom å gi far/medmor rett på tre uker lønnet permisjon etter fødsel. Vi vil øke ventestøtten og vurdere å erstatte ventestøtten med en utvidet foreldrepermisjon fram til de som har søkt om barnehageplass, får innvilget det. Finansieringen bør skje i fellesskap mellom stat og kommune som incentiv for å sikre barnehageplass.
- utvide retten på plass i barnehage slik at barn som fyller ett år senest innen utgangen av desember, har rett på plass den måneden de fyller ett år
- erstatte engangsstøtten med et grunnbeløp for foreldrepenge på minimum to ganger folketrygdens grunnbeløp

- sikre nødvendig oppfølging av foreldre de første leveårene, gjennom å etablere ordninger som gir oppsøkende tilbud til nye familier og lavterskeltilbud i barselperioden
- sikre at fedre, eller medforelder, får egen og individuell opptjeningsrett til foreldrepermisjon uavhengig av mors aktivitetsplikt
- utvide meklingsplikten ved samlivsbrudd og foreldretvister til seks timer før det kan reises sak for domstolene
- trappe opp barnetrygden per barn til 30 000 kroner utbetalt årlig for å bedre den økonomiske situasjonen blant barnefamilier og redusere barnefattigdom. Barnetrygden skal prisjusteres årlig, ha særlige ordninger for enslige forsørgere og ellers være en universell ordning.
- at fødselspermisjonen skal starte ved fødsel. Den gravide skal sikres rett til svangerskapsenger fra senest tre uker før termin.

Barnevern

Barnevernets samfunnsoppdrag er å hjelpe utsatte barn og familier, noe som er et av fellesskapets viktigste oppgaver.

og systemnivå, i tillegg til at barns andre grunnleggende prosessrettigheter skal respekteres. Barns stemme skal bli hørt og vektlagt i saker som angår dem.

SV vil ruste opp barnevernet for å ta bedre vare på barn og familier som trenger hjelp og støtte for å fungere godt. Barn skal få medvirke i barnevernet på individnivå, tjenestenivå

Pengene fellesskapet bruker på barnevern skal gå til å hjelpe barn, ikke til å bygge private formuer.

SV vil:

- gi alle skreddersydd hjelp, gjennom å øke bemanningen i det kommunale barnevernet
- at profitt og anbud skal erstattes av institusjoner og tilbud drevet av det offentlige og ideelle aktører
- styrke barnevernets oppfølging av fosterhjem og rekruttere flere fosterhjem, særlig blant minoritetsgrupper
- styrke samarbeidet mellom helsevesenet og barnevernet. Vi vil ha et eget helseteam på alle barnevernsinstitusjoner.
- innføre en ny nasjonal godkjenningsordning for alle barnevernsinstitusjoner

- hindre at barn flyttes mye mellom institusjoner. Vi vil ha økt samarbeid og flere fagmiljøer for å sikre god oppfølging.
- styrke barnevernsvakta i hele landet, og særlig i Oslo, siden de fungerer som barnevernsvakt for barn fra hele landet
- gi barn og unge i barnevernsinstitusjon rett til å fullføre skoleåret der de går, selv om de flyttes til en annen skolekrets
- øke mangfoldskompetansen i barnevernet
- sørge for at ansatte i barnevernet får støtte og veiledning i møte med de utfordringene de møter på jobb for å hindre omsorgstretthet, sekundærtraumatisering og turnover i tjenestene
- innføre en veiledende bemanningsnorm for saksbehandlere i den kommunale barnevernstjenesten etter modell fra FO og Fagforbundet

2.5 Likestilling

SV er et feministisk parti. Det er fordi vi mener det er nødvendig med politiske tiltak for å sikre at alle kan leve frie liv, og fordi vi fortsatt har strukturer som gjør at kvinner i snitt tjener mindre enn menn og har en mindre andel av samfunnets maktposisjoner. Vold mot kvinner er fortsatt et samfunnsproblem i Norge.

Mange av oss tilhører én eller flere undertrykte grupper. Det krever et særlig vern, spesielt når dette fører til press fra flere kanter samtidig.

Likestilling mellom kjønnene

En utvidet velferdsstat, med barnehager, eldreomsorg og foreldrepermisjon har gitt norske kvinner stor grad av frihet til å styre sitt eget liv, med muligheter for arbeid og inntekt. Tilstrekkelig bemanning i velferden er en feministisk kampsak, både for familier og de som jobber der. Familievennlige rettigheter, som foreldrepermisjon og rett til fridager med lønn ved syke barn, er deler av velferdsstaten som gjør det mulig å stå i jobb samtidig som man oppdrar en familie. Foreldrepermisjon og fedrekvote legger til rette for at fedre kan få være mer sammen med barna sine. Dette er

Målet er et samfunn der kjønn, seksualitet, etnisitet og funksjonsvariasjon ikke begrenser folks frihet.

SVs likestillingskamp handler om å sikre alle mennesker frihet til å være den de er. Derfor kjemper vi mot undertrykkende og diskriminerende strukturer. Et likestilt samfunn innebærer større frihet for alle.

bra for menn, og det er bra for likestillingen. Samtidig er det vanskelig å få hverdagen til å gå opp når begge foreldre er i full jobb. Det neste steget mot et reelt likestilt samfunn er redusert arbeidstid for alle.

Likestilling kommer ikke av seg selv, og krever at vi fjerner kvinneundertrykkende strukturer. Kvinnefrigjøringen vi kjemper for i Norge er også en del av en internasjonal kamp for kvinners frihet. Kvinners reproduktive rettigheter er under angrep i store deler av verden.

De viktigste feministiske kampene i denne perioden er flere heltidsstillinger kombinert med arbeidstidsreduksjon for alle, økt innsats mot vold mot kvinner, kvinnehelse og økonomisk trygghet for nybakte foreldre.

SVs grep for å nå disse målene omtales i kapitlene om arbeidsliv, helse, justis og familie.

I dag er klasseforskjellene blant menn for store. Samtidig som noen menn har mye makt, høy status og godt betalte jobber, finner man også menn overrepresentert i flere dystre statistikker som ensomhet, selvmord, rus,

arbeidsledighet og frafall fra videregående opplæring. Likestilling er ikke et nullsumspill. Løsningene som er bra for menns utfordringer, er også positivt for hele samfunnet.

SV vil prioritere å øke fødselspermisjon med lønn for far og medmor til tre uker, innføre en mer praktisk skolehverdag, rett til arbeid og lavterskeltilbud for psykisk helse.

Detaljene ligger i kapitlene om utdanning, arbeid, justis og familie.

SV vil:

- styrke aktører og frivillige organisasjoner som jobber med rettigheter, inkludering og trygge møterom for kvinner og minoritetsgrupper gjennom å sikre trygge og forutsigbare rammer, og øke tilskuddene deres gjennom pottter på statsbudsjettet som spesifikt omhandler arbeid mot kjønnsbasert undertrykkelse

Funksjonshindring

Det er på høy tid at Norge blir et land der alle har mulighet til å delta på lik linje. FN-konvensjonen om rettighetene til mennesker med nedsatt funksjonsevne

(CRPD) må inkorporeres i den norske menneskerettighetsloven, og vi trenger langsiktige handlingsplaner for å sikre at alle kan delta, uavhengig av funksjonsnivå.

SV vil:

- at personer som har rett på brukerstyrt personlig assistanse (BPA) skal få dekket det gjennom folketrygden og ikke være avhengig av kommunens økonomi. Helsehjelp skal inngå i BPA-ordningen der det er nødvendig.
- styrke hjelpemiddelformidlingen og opprettholde den som en del av folketrygden for å sørge for at alle har likeverdig tilgang til hjelpemidler
- at elever som trenger å bruke punktskrift, tegnspråk, tegn som støtte eller alternativ og supplerende kommunikasjon (ASK), må ha fullgod rett på opplæring, undervisningsmaterieell og mulighet til å kommunisere med sitt språk i barnehagen, skolen, på fritiden, i bolig og på avlastning

- sikre en reell tilgang på tolk for personer som er avhengig av det, enten det er tegnspråktolk eller fra annet språk
- innføre full regelstyrt tilskuddsordning for aktivitetshjelpemidler til voksne med funksjonsnedsettelse
- at tiltakene fra rettighetsutvalget for å sikre mennesker med utviklingshemming grunnleggende rettigheter må følges opp økonomisk slik at kommunene har rammer til å gjennomføre disse
- at mennesker med utviklingshemming sikres frihet, selvbestemmelse og deltakelse i samfunn og arbeidsliv
- styrke rettssikkerheten til mennesker med utviklingshemming
- sikre at unge funksjonshindrede personer som ønsker å leie/eie egen bolig, får veiledning og støtte til å oppnå dette.
- innskrenke muligheten til å påberope seg uforholdsmessig byrde som grunnlag for å unndra seg lovkrav om universell utforming
- innføre universell utforming som krav for å få offentlige tilskudd eller bevilgninger, og i offentlige anbud, med unntak for tilfeller der dette er åpenbart unødvendig
- forebygge vold og overgrep mot mennesker med nedsatt funksjonsevne

Skeiv politikk

Ingen skal føle seg truet eller utsatt på grunn av sin legning eller kjønnsidentitet. SV skal føre en aktiv politikk for å sørge for at alle kan leve et fritt liv og være trygge i egen identitet og legning.

SV vil:

- innføre en tredje juridisk kjønnskategori
- gi transpersoner et verdig helsetilbud, hvor ikke-spesialiserte tjenester desentraliseres og avmonopoliseres
- gjøre helsestasjonen for kjønn og seksualitet i Oslo til et nasjonalt kompetansesenter
- styrke organisasjoner som jobber med rettigheter knyttet til kjønns- og seksualitetsmangfold og finansiere holdningskampanjer og lignende som gjør det enklere for unge å stå trygt i egen identitet

- gjøre pater est-regelen kjønnsnøytral, slik at når noen føder et barn, blir personens ektefelle registrert som medforelder, uansett om det er som far eller som medmor
- utrede muligheten for at barn kan ha flere juridiske foreldre
- at menn som har sex med menn, skal få være blodgivere på lik linje med den øvrige befolkningen, uten den særskilte karanteneordningen de har i dag
- sørge for at den nasjonale faglige retningslinjen for kjønnsinkongruens følges opp i praksis og blir styrende for helsebehandlingen av transpersoner
- styrke den nasjonale innsatsen fra politiet mot hatkriminalitet og diskriminering av skeive og senke terskelen for å anmelde hatmotivert vold
- sørge for at ikke-binære transpersoner har like pasientrettigheter og lik rett på behandling som binære transpersoner
- sørge for at transmenn inkluderes i mammografiordningen
- opprette en erstatningsordning for personer som uønsket har måttet gjennomgå et irreversibelt steriliseringsinngrep i forbindelse med endring av juridisk kjønn, før dette kravet ble avvirket i 2016

Sannhet og forsoning

Samene er urfolk i Norge, med sine egne språk, tradisjoner og næringer. Gjennom historien har staten ført en politikk for å viske ut samisk språk, identitet, kultur og næring, og deler av statlig politikk har videreført fornorskende politikk inn i vår tid. Også de nasjonale minoritetene kvener/norskfinner og skogfinner var utsatt for fornorsking. Dette ble gjennomgått i Sannhets- og forsoningskommisjonens rapport om statens fornorskingspolitikk mot samer, kvener/norskfinner og skogfinner. Den statlige fornorskingspolitikken har skapt sår og konflikter i mange lokalsamfunn, og myndighetene har et særlig ansvar for å legge til rette for at disse sårene kan leges.

Fornorskingspolitikken av disse gruppene var altomfattende og langvarig, og det må

også politikken for å reparere skadene etter fornorskningen være. SV vil sikre en helhetlig og systematisk oppfølging av Sannhets- og forsoningskommisjonens rapport, som også ser til prosessene på finsk og svensk side. Nasjonale myndigheter, offentlige instanser og andre som er skyld i urett må si unnskyld, og gå i gang med å rette opp i uretten. Stortinget må sette i gang en gjennomgang av manglende gjennomføring av regelverk og hvilke strukturelle endringer som er nødvendig for å endre dette.

SV vil:

- vurdere å opprette et frittstående, eksternt organ direkte under Stortinget som et virkemiddel for å kontrollere regjeringens og forvaltningens oppfølging av Sannhets- og forsoningskommisjonens rapport
- styrke samiske, kvenske og skogfinske institusjoner slik at de er rustet til å oppfylle sine oppgaver, samt følge opp anbefalingene fra kommisjonens rapport
- sørge for at kommuner, fylkeskommuner, direktorat og statlig forvaltning får tilstrekkelig opplæring og overføringer slik at de vet hva som er deres forpliktelser overfor Sametinget og andre samiske berørte parter
- utarbeide en handlingsplan for gjennomføring av FNs erklæring om urfolks rettigheter i norsk lov
- etablere en opptrappingsplan for kvensk/norskfinsk og skogfinsk språk og kultur, med særskilt satsing på språkopplæring i skolen og kulturliv
- sette i gang en samlet gjennomgang av reindriftens arealsituasjon og betydning for samisk kultur slik Sannhets- og forsoningskommisjonen har foreslått
- igangsette kartlegging og anerkjennelse av rettigheter til grunn og naturressurser utenfor Finnmark, og en ny forvaltningsordning for disse områdene
- lovfeste sjøsamenes rett til fiske
- sikre at den samiske befolkningen har likeverdige og tilfredsstillende helsetjenester, slik at Norge oppfyller forpliktelsene sine etter ILO 169. Det psykiske helsetilbudet må styrkes og utvides til hele den samiske befolkningen, uavhengig av bosted.
- etablere et samisk kompetansesenter som skal sørge for å øke majoritetssamfunnets kunnskap om fornorskningen, dens konsekvenser samt samiske perspektiver
- styrke den politiske og administrative kapasiteten til Sametinget
- etablere en opptrappingsplan for hele bredden av samisk kunst og kultur, for å styrke språk, kultur, og utvikle kunst og kultur
- opprette et eget samisk språkombud for å sikre at språk og opplæringsrettigheter blir oppfylt
- at det utarbeides en sannhets- og forsoningsrapport om statens fornorskingspolitikk og menneskerettighetsbrudd ovenfor romanibefolkningen

Likestilling og antirasisme

Rasisme og diskriminering er skadelig og gjennomsyrrer hele samfunnet. Det er et systemisk problem og må bekjempes fra alle hold. Arbeidet mot rasisme og diskriminering må være systematisk. Vårt mål er et samfunn

der alle har like muligheter, uavhengig av hvem man er. For å knuse rasismen i alle dens former holder det ikke med et fravær av rasisme, det krever aktiv antirasistisk kamp, gjennom organisering og rettferdig politikk.

SV vil:

- styrke eksisterende lover og regler som beskytter mot rasisme og diskriminering og ivaretar rettssikkerheten
- sikre antirasistiske aktører og frivillige organisasjoner som jobber med antirasisme og inkludering trygge og forutsigbare rammer, og øke tilskuddet deres
- ha en særlig satsing på minoriteters deltagelse i arbeidslivet, der det stilles særlige krav til offentlige aktørers tiltak for rekruttering og lik behandling, især når det gjelder lønn, forfremmelse og kompetanseheving
- styrke det nasjonale kompetansemiljøet innen hatkriminalitet i politiet
- videreføre egne handlingsplaner mot antisemittisme og islamofobi
- bevare rasismeparagrafen
- øke tilgangen på tolker og gjøre det enklere å få tolk
- sikre at vi har nok og relevant kunnskap om minoriteters helse og sosiale forhold, og gjennomføre befolkningsundersøkelser i relevante områder
- innføre en nasjonal kvitteringsordning i politiet for å hindre etnisk profilering
- øke mangfoldet i livssyns- og samtaletjenestene på offentlige institusjoner slik at tilbudet speiler befolkningens behov
- øke støtten til diskrimineringsnemnda for å sikre effektiv håndheving av diskrimineringslovverket, og sikre at det er et reelt lavterskeltilbud for personer som ønsker å få sin sak vurdert
- styrke arbeid for språk og kultur for de fem folkegruppene som har status som nasjonale minoriteter i Norge: jøder, rom, kven, romani og skogfinner
- stille krav til kjønnsrepresentasjon i styrene til tros- og livssynssamfunn, og trekke statsstøtte fra trus- og livssynssamfunn som driver med negativ sosial kontroll
- sikre fri rettshjelp i rasisme- og diskrimineringssaker
- tilrettelegge stillinger for personer med begrensede norskkunnskaper og tilby språktrening i arbeidstiden
- at alle skoleeiere skal ha en handlingsplan mot rasisme

2.6 En rettferdig og human flyktning- og asylpolitikk

Historisk mange mennesket har lagt på flukt fra hjemmet. Flyktningleirer er overfylte, og fattige naboland tar mesteparten av byrden. Framveksten av autoritære regimer gjør asylretten stadig viktigere. Iranske feminister, ugandiske homofile, russiske krigsmotstandere og kinesiske uigurer er bare noen av eksemplene på mennesker som risikerer fengsel, tortur eller drap i hjemlandet for den de er, og hva de tror på. I tillegg, i Europas grenseområder blir frivillige hjelpearbeidere

straffeforfulgt og trakassert for å hjelpe mennesker på flukt. Sivile redningsoperasjoner i Middelhavet må få fritt leide uten straffeforfølgelse og omfattende restriksjoner.

SV mener at Norge må ta sin del av ansvaret og gi mennesker på flukt en trygg havn på en verdig måte. Norge skal føre en solidarisk, rettferdig og raus flyktning- og asylpolitikk som følger FNs anbefalinger og flyktningkonvensjonen.

Norge må ta sin del av ansvaret

Tallet på flyktninger er historisk høyt, og stadig flere risikerer liv og helse for en trygg havn i Europa, men den nye asylpakten i EU bygger høyere murer rundt kontinentet, og stadig flere europeiske land åpner for å sende asylsøkere til

tredjeland i strid med asylretten.

Norge har historie og kultur for å ta imot folk i nød. SV mener at Norge må ta sin del av ansvaret.

SV vil:

- ta imot 5000 overføringsflyktninger årlig, slik FN anbefaler
- begrense bruken av midlertidig opphold. Varig opphold skal være hovedregelen.
- gjøre familiegjennforening enklere og rimeligere, og utvide den til å omfatte flere familiemedlemmer
- innføre utvidede ordninger for familiegjennforeninger for innbyggere fra land der Norge har hatt et særlig internasjonalt engasjement og hvor det utspiller seg prekære humanitære- og fluktsituasjoner
- relokalisere båtflyktninger fra Hellas, Italia og andre europeiske land med høye ankomster
- at asylmottak skal være i offentlig og ideell regi. God bemanning, kvalifisert personell og godt aktivitetstilbud skal være normen.
- at asylsøknader skal behandles i Norge, og personene som søker asyl i Norge skal bo på norske mottak og ikke sendes til tredjeland mens søknaden blir behandlet
- gi beskyttelse til regimekritikere fra Russland, Belarus og land som utvikler seg i tilsvarende diktatorisk retning, og opprettholde fluktmuligheter til Norge

- at kommunene skal sikres tilskudd fra husbanken til å kjøpe eller bygge kommunale boliger når vi skal bosette flyktninger
- gå imot forslaget om opprettelse av flyktningmottak utenfor Norge
- at det skal finnes et dropp-in-tilbud i flyktningtjenestene med digital støtte for BankID og lignende
- at den statlige ekstratilskuddsordningen som tilfører kommunene midler ved bosetting av flyktninger med kjente sykdommer eller funksjonsnedsettelse skal vare i minimum 10 år

Rettssikkerhet

Asylsøkere er blant de som har dårligst rettssikkerhet i Norge. Asylsøkere har rett til å klage på avslag, men sjelden rett til å bli hørt eller motsi utlendingsstyresmaktene. Resultatet er at viktig informasjon ikke

kommer på bordet. De siste årene har UNE tapt mellom 35 og 45 prosent av sakene som har blitt tatt opp i en rettssal. Svært få har råd til å gå rettens vei. SV mener det er på høy tid med en reform av Utlendingsnemnda.

SV vil:

- gjeninnføre rimelighetsvilkåret i internfluktvurderingen av asylsaker
- innføre foreldelsesfrist på tilbakekall av statsborgerskap og oppholdstillatelse for personer som har bodd i landet i mer enn ti år
- reformere Utlendingsnemnda ved å gi asylsøkere rett til kontradiksjon, to-partsprosess og mer muntlighet i klagesakene. Flere saker skal behandles i nemnd med personlig frammøte.
- styrke de frivillige rettshjelpstiltakene
- ivareta rettighetene til statsløse. En definisjon av statsløshet må innføres i lovverket, og likedan en statsløshetsprosedyre og et eget oppholdsgrunnlag for statsløse.
- evaluere UDIs bruk av biologiske aldersundersøkelser og deres vektning av aldersestimering

Barnets beste

Vi har et særskilt ansvar for å gi trygghet til barn på flukt. Barn som søker vern alene, er en spesielt sårbar gruppe. Barns beste må veie

tyngre enn innvandringsregulerende hensyn, og barn skal aldri bli stilt til ansvar for foreldrenes handlinger.

SV vil:

- overføre omsorgen for enslige mindreårige asylsøkere til barnevernet
- lovfeste retten til barnehage og SFO for barn som bor på mottak
- fjerne ordningen med midlertidig oppholdstillatelse for enslige mindreårige asylsøkere
- forby internering av barn under EU-pakten
- arbeide for at barnevernet får plikt til å undersøke omsorgen for enslige mindreårige asylsøkere som bor privat med følgeperson
- arbeide for at forsvinninger skal etterforskes skikkelig
- sikre barns rett til å bli hørt og at barnets beste tillegges større vekt, særlig i saker ved utvisning av en forelder
- reversere botidskravet for flyktninger og deres familie fra fem til tre år

Integrering og inkludering

Inkludering av innvandrere må starte fra dag én, med god norskopplæring og mulighet til deltakelse i arbeids- og samfunnsliv. Vi

trenger folk for å trygge velferdsstaten vår. Det er derfor en stor utfordring at for mange innvandrere blir stående utenfor arbeidslivet.

SV vil:

- at lengeværende asylsøkere med endelig avslag skal få varig opphold på humanitært grunnlag senest ti år etter registrering
- sikre papirløse migranter rett og reell tilgang til nødvendig helsehjelp
- gjeninnføre retten til norskopplæringen for asylsøkere – med eller uten opphold
- at lengeværende og ureturnerbare asylsøkere må gis rett og tilgang til helsehjelp, arbeid, bolig og utdanning

- styrke introduksjonsprogrammet. Vi må sikre at all grunnleggende kvalifisering kan tas og fullføres innenfor ordningen, og tilpasse regelverket slik at fleksibilitet med hensyn til lengde ivaretas.
- styrke arbeidet mot arbeidslivskriminalitet, blant annet for å hindre utnyttelse av arbeidstakere med lave norskferdigheter
- styrke norskundervisningen og fagopplæringen for mindreårige flyktninger og asylsøkere
- gi alle nyankomne ungdommer i aldersgruppen 12–18 gratis fritidsaktiviteter
- at alle flyktninger som søker opphold i Norge, får like rettigheter, uavhengig av hvilket land de kommer fra
- innføre en amnestiordning for mennesker som har oppholdt seg i Norge i over fem år, og som staten ikke har klart å returnere
- at det skal bli enklere for flyktninger med relevant fagutdanning å få godkjent utdanningen i Norge slik at de kommer raskt ut i arbeid

2.7 Oppvekst og utdanning

Noe av det viktigste vi gjør som samfunn, er å bidra til en god oppvekst, gode allmennkunnskaper og utdanning for våre barn og unge. Det er viktig at vi har barnehager og skoler som er i stand til å møte hver enkelt på deres premisser, og som kan sørge for lek, læring, mestring og trivsel. Likevel er hverdagen til ansatte som skal omdanne målene til praksis svært krevende, med for få folk på jobb og ressurser som ikke strekker til.

SV vil satse mer på de menneskene som tar vare på barna våre. Med tilstrekkelig

kompetente lærere, barnehageansatte og andre ansatte vil vi gjøre dem i stand til å tilpasse og møte hvert enkelt barn og ungdom. Flerkulturell bakgrunn og kompetanse blant ansatte er en viktig ressurs. Vi vil gjøre barnehager og skoler mer praktiske og fysiske, med større rom for trivsel, lek og mestring. Ingen skal drive butikk på barna våre, og vi skal jobbe for at alle økonomiske tilskudd til barnehager og skoler kommer barna til gode.

Integrering og inkludering

Norske barnehager og skoler er underbemannet. Ansatte arbeider under stort press, sykmeldinger er utbredt, og vi har et stort rekrutteringsproblem.

resultater, mindre sykefravær og mer trivsel. SV vil avbyråkratisere lærerrollen, slik at de får utført sitt faktiske virke, og at barn og unge får den helhetlige oppfølgingen de trenger.

Vi trenger flere ansatte med riktig kompetanse. Forsøk har vist at økt bemanning gir gode

SV vil:

- ha flere ansatte i barnehagen. Styrke rammene i dagens bemanningsnorm og sikre forsvarlig bemanning i hele åpningstiden. Det må settes inn vikarer ved fravær. Store private barnehageeiere og kommuner bør ha fast ansatte vikarer.
- styrke lærernormen i skolen, ha flere ansatte i skole og SFO, styrke skolehelsetjenesten og få flere sosiallærere, spesialpedagoger, barne- og ungdomsarbeidere og miljøterapeuter i skolen
- styrke finansiering og retten til etter- og videreutdanning og arbeidsplassert utdanning for faggrupper knyttet til barnehage og skole
- ha et gratis SFO-tilbud av høy kvalitet og med flere ansatte. SFO skal være åpen timene før og etter skoletid for 1.–4. trinn og for barn med særskilte behov på 1.–7. trinn.
- at betalingsaktiviteter som ikke er i kommunal regi, ikke skal foregå på skolens område i SFO-tiden
- sikre gratis kjernetid i SFO også for 4. trinn

En praktisk og variert skole for alle

SV vil arbeide for en styrking av de praktiske og estetiske fagene i grunnskolen. Målstyringen i skolen har gått for langt. Standardiserte prøver og teoretisering har resultert i for mye pugging, og for lite praktisk læring og fysisk aktivitet. I ungdomsåra gir dette seg uttrykk i et for høyt antall som ikke fullfører videregående opplæring. Men problemet oppstår ofte allerede i førsteklasse, fordi forutsetningen for seksårsreformen – læring gjennom lek – ikke er fulgt opp. Dette rammer spesielt mange gutter.

SV vil ha en motiverende skole hvor hver enkelt elev får nødvendig støtte og oppfølging til å fullføre sin skolegang. SV vil ha en inkluderende fellesskole med en praktisk og variert skoledag, der skolen dyrker fram et større mangfold av ferdigheter. Skolen må ivareta de minste barnas behov for fysisk aktivitet og fri lek. Lærerne må ha gode rammer og pedagogisk frihet. En mer praktisk skolehverdag krever flere ressurser og lærere med adekvat kompetanse.

SV vil:

- beholde dagens 10-årige grunnskole med skolestart for 6-åringer, men at førsteklasse i større grad skal preges av læring gjennom lek og praktisk-estetiske fag i tråd med evalueringen
- erstatte hjemmelekser med skolelekser i grunnskolen
- reversere deler av timetallsutvidelsene og heller prioritere økt lærertetthet og oppfølging, framfor stadig mer teoretisering av skolen
- sørge for at alle elever har tilgang på tilpassede læremidler og universell utforming ved sine skoler gjennom å etablere en ordning med rentefrie lån for universell utforming av skolebygg, samt en forpliktende tidsfrist om at alle skoler skal være universelt utformet innen 2035
- sikre en god sidemålsopplæring med egen karakter i ungdomsskole og i studieforberedende opplæring, og sikre at nynorskelever har like gode vilkår i skolen som bokmåls elever
- styrke tegnspråkopplæringen og opplæringen i alternativ og supplerende kommunikasjon (ASK). Vi må sørge for at alle ASK-språklige og tegnspråklige elever får ivaretatt retten til opplæring i og på ASK og tegnspråk på en fullverdig måte. Kvaliteten må være god nok, og elevene må få en mulighet til å være og lære i et ASK og tegnspråklig miljø på skolen.
- iverksette tiltak for barn og ungdom med ufrivillig skolefravær, eller som står i fare for å ikke fullføre utdanningsløpet, slik som produksjonsskolene
- styrke de regionale vitensentrene som landsdekkende virkemiddel for en mer praktisk skole
- sørge for at samiske elevers rett til opplæring i og på samiske språk blir overholdt. Det trengs mer læremidler. Vi vil fjerne kravet om master ved samisk undervisning for å rekruttere flere samiske lærere.

- la elever på ungdomsskolen velge to valgfag i året, uten å øke det totale timetallet på skolen
- sørge for at unødvendige arbeidsoppgaver og administrative oppgaver, og rapporteringskrav, fjernes fra grunnskolelæreren gjennom en tillitsreform
- innføre gratis måltid hver dag i grunnskolen og videregående skole
- i større grad ta naturen i bruk som læringsarena for å gjøre skoledagen mer variert og praktisk, styrke naturforståelsen og bidra til fysisk aktivitet
- ha et sterkere lov- og forskriftsfestet samarbeid mellom kulturskolen og grunnskolen
- legge til rette for senere start på skoledagen for elever på ungdomsskole og videregående skole
- fjerne dagens fraværsgrense og sikre at elever med høyt fravær får den oppfølgingen og tilretteleggingen de trenger for å fullføre videregående
- fjerne eksamen – fordi alternative vurderingsformer er rettferdige og gir bedre læringsmiljø
- opprette en ordning som gjør det mulig å hoppe fra studieforberedende linje til yrkesfag uten å måtte ta et helt år om igjen
- øke andelen som fullfører yrkesfaglig utdanning ved å ta i bruk alternative veier til fagbrev, slik som Steigen-modellen
- sikre at lærerne får tilstrekkelig tid til å følge opp elever som er utplassert i bedrift i faget yrkesfaglig fordypning, ved at de får tildelt alle timene i faget
- innføre et nasjonalt mobilforbud i grunnskolen, når den ikke brukes til pedagogiske formål
- at skjerm i barnehage og skole skal brukes på læringsfremmende måter. Bruk av skjerm skal ikke være en erstatting for lærerens tilstedeværelse, og bruk av digitale læringsressurser skal være pedagogisk begrunnet.
- sørge for flere fysiske bøker i skolen
- at alle skoler skal ha skolebibliotek
- gi lærlinger likt stillingsvern som andre arbeidstakere
- lovfeste retten til læreplass
- øke og fullfinansiere utstyrsstipendet på videregående skole
- ha helhetlig undervisning om seksualitet, sunne relasjoner, vold og grensesetting fra barnehage opp til videregående skole. Dette inkluderer tilbud rettet mot unge.

Profittfri oppvekst

Dagens barnehagepolitikk reduserer foreldrenes valgfrihet. Ved synkende behov for barnehageplasser tvinges kommuner til å legge ned gode og populære kommunale barnehager fordi de ikke har myndighet til å planlegge det helhetlige barnehagetilbudet. Foreldre og barn risikerer dermed å miste gode og populære kommunale barnehager.

Digitaliseringen i skolen har tilrettelagt for en økning i kommersielle aktørers tilstedeværelse i barns skolehverdag. Dette utfordrer barns personvernrettigheter. Bedriftsmodellene til de digitale verktøyene som brukes i skolen i dag,

er grunnlagt på overvåkningsbasert reklame og algoritmer som kan ha negative effekter på barn og unges mentale helse.

SVs mål er en profittfri barnehagesektor, hvor hver krone til barnehagene skal gi kvalitet til det pedagogiske tilbudet og gode arbeidsvilkår for de ansatte. Det er behov for en demokratisk styring av både det offentlige og det private barnehage- og skoletilbudet, slik at kommunene og fylkeskommunene kan planlegge for et helhetlig tilbud og antall private plasser reduseres.

SV vil:

- gi kommunene mulighet til å prioritere ideelle framfor kommersielle aktører
- sørge for at kommunene har, og bruker, forkjøpsrett til private barnehager. SV vil tidsbegrense tilskuddet til private barnehager.
- at alle økonomiske tilskudd til barnehager og skoler kommer barna til gode. Eierne av private barnehager og skoler skal ikke kunne ta ut profitt.
- forhindre at digitale tjenester utnytter barn og unge. Vi må sørge for strengere regulering og håndheving av kommersielle aktører som tilbyr digitale tjenester rettet mot barn og utdanning.
- sikre at skolens digitale verktøy er reklamefrie og ivaretar barns personvernsopplysninger. Det må derfor utvikles egne ikke-kommersielle læringsressurser og læringsplattformer for skoleverket.
- endre tilskuddsordningene for private barnehager slik at den ikke går utover driften i kommunale barnehager og gir mulighet for satsing i levekårsutsatte områder

2.8 Forskning og høyere utdanning

Forskning bygger samfunn. Nysgjerrighetsdrevet forskning og høyere utdanning gir oss kunnskap om vår egen historie, innsikt om mennesket og naturen, skjerper kritisk sans og evne, og er nødvendig for å løse utfordringer som klimakrisen og kreftgåten. Dessverre ser vi at målstyring og

kommersialisering svekker den frie og åpne forskningen. I en verden der alternative fakta brer om seg, trenger vi mer enn noensinne fagskoler, høyskoler og universiteter for alle, uavhengig av inntekt, og fri og åpen forskning.

Forskning

Tilliten til forskning er under press, blant annet grunnet falske nyheter og press på ytringsfriheten. Vi er avhengige av en sterk kunnskapssektor vi kan stole på.

Vi vil sikre fri, offentlig finansiert forskning for å utvikle ny kunnskap og finne de løsningene

samfunnet faktisk trenger. Vi trenger en forskningssektor med sterke fagmiljø over hele landet – regionale bemanningsutfordringer løses best med en mangfoldig og desentralisert universitets- og høyskolesektor. Skal vi lykkes med grønn omstilling og redusere forskjellene, trenger vi fri forskning.

SV vil:

- at en større andel av samfunnets ressurser brukes på forskning. SV vil sikre en høy grunnbevilgning til universitetene og høyskolene, øke basisbevilgningene til forskningsinstituttene og sikre flere frie og forskerinitierte prosjekt.
- at den akademiske friheten styrkes og respekteres, både for forskere og institusjoner. SV vil grunnlovsfeste den akademiske friheten.
- få ned midlertidigheten blant vitenskapelige og teknisk-administrativt ansatte
- redusere arbeidspresset for vitenskapelig ansatte blant annet gjennom bedre administrativ støtte og færre rapporteringskrav
- bruke mer av forskningsressursene til forskning på grønn og rettferdig omstilling
- etablere et nasjonalt kompetansesenter for samisk innhold i lærerutdanningene
- bekjempe ulovlig bruk av midlertidige stillinger ved universiteter og høyskoler, såkalt lufting, og sikre rett til faste ansettelser

Studenter

Skal vi sikre kunnskap for en bærekraftig samfunnsutvikling, er vi helt avhengige av at det ikke er foreldres lommebok som avgjør hvem som kan ta seg råd til å studere. SV vil derfor sikre like muligheter for høyere utdanning for alle. Studiestøtta er for lav og

forsterker classeskillet innen høyere utdanning. All offentlig høyere utdanning skal være gratis. Gratisprinsippet skal også gjelde for internasjonale studenter utenfor EU/EØS og Sveits.

SV vil:

- øke studiestøtta til 2G. 40 prosent skal gis som stipend etter fullførte studiepoeng
- bygge flere studentboliger, også ved mindre studiesteder. SV vil bygge 6000 studentboliger i året, til målet om en nasjonal dekningsgrad på 30 prosent er nådd. Vi vil også innføre tilskudd til renovering av eldre studentboliger.
- sikre tilstrekkelig og forutsigbar finansiering av studentenes helse- og mestringstjenester
- sikre høyere verdsetting av undervisningskompetanse og krav til pedagogisk kompetanse hos undervisningspersonell
- gjøre det lettere å få barn som student. SV vil øke støtten for studenter med barn, samt styrke rettighetene for gravide og studenter med barn.
- sikre funksjonshindrede studenter rett til funksjonsassistanse under utdanning, både i skolehverdagen og i praksisperioder i forbindelse med studier
- endre opptakssystemet til høyere utdanning, slik at relevante karakterer kan vektes høyere til hovedopptaket, og opprette en sidevei der blant annet relevant arbeidserfaring kan vektlegges
- ha flere studier med opptaksprøver, intervjuer og lignende ordninger for opptak
- sikre at utdanningsinstitusjonene må legge til rette for studentpolitisk arbeid, samt at studentpolitisk arbeid er gyldig fravær
- bruke kvotering og andre virkemidler for å få flere menn inn i helse- og oppvekstutdanninger, og for å få flere kvinner inn i realfag og teknologi, der det er skjev kjønnsbalanse
- fjerne kravet om egenbetaling for studier for studenter fra utenfor EØS
- satse på profesjonsutdanninger i hele landet, for å styrke rekruttering til velferdsyrker i Distrikts-Norge
- støtte fleksible og desentraliserte utdanninger

Styrke den yrkesfaglige utdanningen

Dersom fagarbeiderne fortsatt skal spille en viktig rolle for innovasjonen i norsk arbeidsliv og det grønne skiftet, krever det nok lærlingeplasser, videreutdanning og kompetanseheving. I dag mangler det gode nok videreutdanningsmuligheter for fagarbeidere, og arbeidslivet får ikke den kompetansen de trenger.

SV vil bygge ut fagskoleutdanningene, både i bredden og dybden, for å styrke yrkesveien fra videregående utdanning til høyere yrkesfaglig utdanning. Men det må skje på en slik måte at det styrker egenarten og den erfaringsbaserte utdanningen som kjennetegner fagskolene.

SV vil:

- øke antall studieplasser på fagskolene for å imøtekomme det grønne skiftet og bemanningsbehov i helsesektoren
- styrke kvaliteten og sikre en mer rettferdig og forutsigbar finansiering av fagskoleutdanning
- gi fagskolene mulighet til å bygge seg opp som en selvstendig utdanningsvei, på et høyere nivå enn i dag. Målet er å sikre at fagarbeidere får tilstrekkelig videreutdanning som svarer til arbeidslivets kompetansekrav.
- øke lærlingtilskuddet slik at det kan bli flere lære-plasser i privat sektor, samt øremerke midler til flere lærlinger i det offentlige
- innføre tiltak som motvirker det kjønnsdelte arbeidsmarkedet i yrkesutdanningene

2.9 Kommunal

Folk skal ha makt over lokalsamfunnet sitt, også mellom valg. Det skal være mulig og godt å bo i hele landet. SV jobber for å styrke kommuneøkonomien slik at alle kommuner kan gjennomføre sine oppgaver med høy kvalitet. Den statlige andelen av tilskudd til særlig ressurskrevende tjenester må økes.

Bolig

Bolig har blitt en av de største ulikhetsmaskinene i dagens samfunn, der arv, flaks og muligheten til å tåle en enorm gjeldsbelastning avgjør om en kommer inn på boligmarkedet. De færreste har råd til å kjøpe bolig i byene og pressområdene rundt, noe som fører til at folk med vanlige lønninger flyttes ut av sentrumsnære boligområder.

SV ønsker å gjenreise en sterk sosial boligpolitikk og ha tiltak som kan stoppe boligspekulasjon. Bolig skal være et hjem – ikke noe å spekulere i. Det haster med å få bygd flere boliger, men vi må samtidig sørge for at vi bygger de rette boligene. SV vil bygge

Lokalpolitikere skal ha en stor verktøykasse for å sikre innbyggernes behov og kompetanse til å fatte vedtak som ivaretar sårbar natur. SVs boligpolitikk skal sørge for trygge boliger for alle.

gode, trygge og stabile alternativer for de som ikke eier egen bolig. Vi må ha en langsiktig politikk som sikrer en allmenn boligsektor (ikke-kommersiell utleie). Dagens utleiemarked er for sårbart, og leietakere har ofte dårlige og ustabile boforhold. Det må bygges flere regulerte utleieboliger som dekker de reelle boligbehovene, både i byer og i distriktene. Vi må styrke leietakeres rettigheter, slik at de som ikke eier egne boliger, får gode og stabile boalternativ. Vi trenger også flere tilpassede boliger som sikrer at eldre kan bo trygt hjemme når hjelpebehovet øker. Det er en menneskerett å ha et trygt og godt sted å bo, og det må politikken reflektere.

SV vil:

- åpne opp for at Husbanken igjen skal kunne tilby privatpersoner vanlige boliglån. En andel av Husbankens fortjeneste skal sammen med overføringer fra Stortinget bidra til rimelige startlån og sosial boligbygging.
- legge til rette for flere kommunale og ikke-kommersielle tomte- og utbyggingsselskaper for å drive fram boligbygging
- utrede om Husbanken skal tilby rimelige lån og lånegarantier til offentlige og ideelle tomte- og utbyggingsselskap og ikke-kommersielle boligbyggerlag, for bygging av ikke-kommersielle boliger
- sikre at kommuner kan stille krav om bygging av ikke-kommersielle boliger og utleieboliger, og stille krav om tidsfrister for realisering av nye reguleringsplaner
- etablere og gi tilskudd til å bygge opp en ikke-kommersiell utleieboligsektor, med pris- og omsetningskontroll
- gi Husbanken utvidede lånerammer og en tydeligere rolle i boligpolitikken. Husbanken skal kunne gi startlån til flere enn de gjør i dag.

- utrede muligheten for å redusere merverdiavgiften på bygging av nye boliger i distriktene, med det mål at innbyggeren sitter igjen med lavere kostnader
- etablere en sameieordning for førstegangskjøpere i Husbanken for låntakere som har betalingsevne, men mangler egenkapital. Ved salg tar Husbanken sin andel av tap eller gevinst.
- bygge flere studentboliger, slik at studenter får tilgang til rimelige boliger utenfor det private leiemarkedet
- at prisnivået på kommunal- og omsorgsboliger må reguleres på nivå med drifts- og vedlikeholdskostnader, og ikke etter gjengs leie
- innføre høyere skattlegging og strengere regulering av dagsutleie i privateide boliger
- ha en progressiv beskatning på bolig og annen eiendom, og fjerne grensa for maksimal eiendomsskatt. Kommunene skal ha mulighet til å sette høyere eiendomsskatt på sekundærboliger.
- regulere bankenes kredittgivning, slik at førstegangskjøpere lettere får tilgang til kreditt og det blir mindre gunstig å ta opp lån til kjøp av sekundærbolig
- ta i bruk flere virkemidler for å kontrollere leiemarkedet og styrke leietakeres rettigheter. I områder hvor prispresset er stort, bør kommunene kunne sette en makspris per kvadratmeter.
- sikre alle retten til et sted å bo. Kommuner skal ikke ha anledning til å kriminalisere bostedsløshet.
- åpne for at kommuner kan innføre turistskatt slik at turismen dreies i mer bærekraftig retning. Turistskatt skal tilfalle den aktuelle kommunen.

Levende lokalsamfunn

En vedvarende sentraliseringsprosess presser de fleste kommuner i Norge. Mange distriktskommuner sliter med fraflytting, minkende befolkning og synkende skatteinngang, og må utvikle strategier for å skape arbeidsplasser, rekruttere fagfolk og opprettholde den offentlige tjenesteytingen. Sentrale kommuner må finne løsninger på alle de utfordringene tilflyttinga skaper, som stor

etterspørsel etter boliger og byggeklare tomter, utbygging av kommunal infrastruktur, sosiale konflikter i nye bomiljø og press på arealene.

For å sikre grunnlag for levende og attraktive lokalsamfunn over hele landet, vil SV motarbeide den sterke sentraliseringen. Et samfunn trenger stabil befolkningsutvikling for å utvikle fellesskap og godt fungerende

lokalt demokrati – SV kaller det nærmakt – og kommunene trenger oversiktlige og stabile økonomiske rammer for egen drift.

SV vil motvirke sentralisering gjennom tiltak på mange felt. Det er avgjørende for

bosettingen at lokalsamfunnene får mulighet til økt verdiskaping på grunnlag av sine egne ressurser, og at kommunene i større grad, og innenfor nasjonale rammer, tar beslutninger som angår egne innbyggere.

SV vil:

- styrke fylkes- og kommuneøkonomien, slik at lokale folkevalgte kan gjøre reelle valg, sikre gode velferdstjenester og sikre nok ressurser til å jobbe mer systematisk og helhetlig i møte med demografiutfordringene
- at inntektssystemet til kommunene og fylkene blir utformet for å tilby likeverdige tjenester i hele landet
- utvide og forsterke ordningene med områdeløft på steder med mye fattigdom og levekårsutfordringer
- sørge for utbygging av digital infrastruktur i hele landet
- gjøre det mer attraktivt for unge å flytte til distriktene. SV vil vurdere å gi flyttetilskudd til unge under 30 år som vil flytte til distriktskommuner.
- legge til rette for at flere arbeidstakere kan jobbe desentralisert fra kontorplasser og kontorfellesskap i distriktene
- ta initiativ til å utrede utflytting/lokalisering av flere statlige arbeidsplasser til regionsentre i distriktene
- bruke Kommunalbanken til å styrke kommunenes bærekraftsarbeid gjennom flere grønne lån. Kommunale og fylkeskommunale pensjonspenger og andre fondsmidler skal trekkes ut av fossil energi.
- gi kommunene lov til å gjøre kommunale avgifter avhengig av inntekt og formue. I dag rammes husholdninger med lav skatteevne uforholdsmessig hardt av høye avgifter.
- utrede muligheten for utvidet beskatningsrett for kommuner og fylkeskommuner, for å øke demokratisk medvirkning i den lokale økonomiske politikken
- sikre en helhetlig Nord-Norge-plan som setter overordnede mål for regionens utvikling. Planen skal legge vekt på å fremme befolkningsvekst, styrke næringsutvikling, forbedre infrastruktur, bidra til økt matsikkerhet og bevare den spredte bosettingen som er en viktig del av Nord-Norges identitet og samfunnsstruktur.

Areal

Naturen vi forvalter, er en ressurs, ikke en vare. Likevel gjør svak kommuneøkonomi at mange lokalpolitikere opplever at de må si ja til utbygging. Natur med viktige kvaliteter, som skog, våtmark, beiter og dyrka mark, bygges ned. Det økologiske mangfoldet og matsikkerheten vår blir redusert.

SV står for en arealpolitikk som verner naturmangfoldet og matjorda. Fordi det er kommunene som forvalter det aller meste av arealene våre, er det avgjørende at lokalpolitikerne har det beste mulige grunnlaget for å fatte vedtak. Kommuneadministrasjonen må ha tilstrekkelig

miljøfaglig kapasitet, og de folkevalgte må sikres god opplæring i relevante lovverk som plan- og bygningsloven og naturmangfoldloven. Det må innføres et rammeverk for å ta i bruk urfolkskunnskap og lokal tradisjonell kunnskap i naturforvaltning og planarbeid. SV vil føre en arealpolitikk som reduserer transportbehovet og stimulerer til fortetting, ivaretar matjord og naturmangfold, sikrer universell utforming og fremmer levende sentrum i byer og tettsteder. SV er imot utbygging av nye hyttefelt i områder og kommuner hvor utbygging medfører negative konsekvenser for natur og lokalsamfunn.

SV vil:

- lovfeste et nasjonalt mål om arealnøytralitet og innføre krav om arealregnskap nasjonalt, fylkesvis og for den enkelte kommune
- arbeide for at ulike sektorer etablerer en omforent og nasjonal standard for kartlegging av natur som grunnlag for vedtak av arealbruk
- sikre oppdaterte arealdata gjennom felles offentlige karttjenester
- unngå nedbygging av natur så langt det går. I tilfeller hvor natur bygges ned, skal det alltid kompenseres ved at tilsvarende naturverdi restaureres. Dette skal finansieres av utbyggeren.
- sette kommunene i stand til å ivareta ansvaret for klima og natur gjennom tilskuddsordninger og inntektssystemet
- styrke arbeidet med restaurering av ødelagt eller forringa natur både i statlig og kommunal regi
- sikre at vernet naturen har faktisk opprettholdes i praksis. Det må bli vanskeligere å gi dispensasjon fra lover og planer som er ment å beskytte naturen. Innsigelsessaker må behandles raskt nok til å kunne påvirke beslutninger.
- at samiske interesser som berøres i arealsaker og har rett til å bli konsultert, sikres tilstrekkelige ressurser og kapasitet i disse prosessene
- at ansvaret for plan- og bygningsloven, og dermed myndighet i klagesaker, skal tilbake til Klima- og miljødepartementet

- videreføre arbeidet med marine grunnkart for kyst og fjordområdene, og få på plass fungerende fellesløsninger for kart og kartdata for kommunal planlegging, sikkerhet og beredskap, klima og natur
- sikre bygg og infrastruktur mot konsekvensene av mer ekstremvær og havstigning. Vi vil sørge for at nye infrastrukturprosjekter er tilpasset framtidens klima.
- innføre forbud mot nedbygging av myr og andre områder med høy evne til karbonopptak og -lagring og stort naturmangfold
- innføre en handlingsregel for natur slik at ingen kommuner kan godkjenne nedbygging av grønne områder før de har vist alt det ikke finnes alternative grå arealer
- stimulere kommunene til å oppheve eller revidere planer (planvask) som ikke tilfredsstiller dagens krav
- opprette bynaturparker, etter svensk og finsk modell. Bynaturparker er verneområder som omfatter både natur- og kulturverdier i bynære strøk.

2.10 Miljø

Klimakrisa og naturkrisa er eksistensielle kriser. Uten omfattende tiltak vil oppvarming av kloden og tap av naturmangfold føre til at store områder blir ubeboelige, mulighetene til matproduksjon dramatisk endra og en rekke andre økosystemtjenester bli borte eller redusert. Vi ser allerede konsekvensene i form av hetebølger, tørke, flom og skred i Norge og resten av verden. I tillegg er vi i ferd med å forgifte kloden med miljøgifter og plastforsøpling.

SV mener naturkrisa og klimakrisa må løses i sammenheng. Vi må kutte klimagassutslipp, samtidig som vi stanser nedbyggingen av natur. Det betyr at vi må forbruke mindre, og verdens rikeste må ta sin del av utslippskuttene. Vi

Kutte klimagassutslipp

Neste stortingsperiode vil være avgjørende for vår evne til å omstille norsk økonomi, slik at vi når klimamålene og oppfyller våre internasjonale klimaforpliktelser. For å nå målene i Parisavtalen må verden omstille seg bort fra fossil energi. Norge må også ta konsekvensen av dette og omstille både produksjon og forbruk av energi fra fossilt til fornybart så fort som mulig. Det haster også å redusere energibruken i alle deler av økonomien. Norge er i dag et av de tre landene i verden som har høyest forbruk av energi per innbygger.

Fastlandsindustrien er helt avhengig av å lykkes med klimatiltak for å opprettholde lønnsomhet og konkurransekraft. Alternativet til at industrien gjennomfører tiltak i Norge er at selskapene gjennomfører investeringene

må få på plass løsninger som gir klimakutt i industrien, fase ut petroleumsproduksjonen og redusere utslippene fra transportsektoren. Vi må prioritere hvor vi bygger i naturen, og ikke gi frislipp til nye hyttefelt og motorveier. Vi trenger en helhetlig arealforvaltning, slik at ikke natur bygges ned stykkevis og delt. Vi trenger å reparere mer ødelagt natur. Kulturlandskap og kulturminner er viktig for vår identitet og forståelse av fortida. Friluftsliv gjør mennesker opptatt av å ta vare på naturen og skaper forståelse for spillet mellom natur og mennesker. Det er derfor en viktig del av SVs miljøpolitikk å ta vare på kulturlandskap og kulturminner og fremme et naturvennlig friluftsliv.

i andre land. Da blir arbeidsplasser i Norge sårbare som følge av at vi ikke satser på klima.

Det kan ikke SV akseptere. Tusenvis av jobber avhenger derfor av at Norge lykkes med klimamålene, og at det offentlige støtter opp om den nødvendige grønne omstillingen i hjemlig industri.

SV ønsker at Norge følger anbefalingen fra Klimautvalget 2050 om ikke å bygge ut ny petroleumsinfrastruktur, stanse leting etter olje og gass og lage en plan for utfasing av olje- og gassproduksjonen. Norge må føre en aktiv politikk som iverksetter en grønn og rettferdig omstilling for å kutte utslipp og sikre framtidige arbeidsplasser.

SV vil:

- omstille norsk økonomi slik at vi oppfyller Klimalovens mål om å kutte norske utslipp med 90–95 prosent innen 2050. Tilsvarende må det lovfestes et mål om 80 prosent nasjonale utslippsreduksjoner i 2035, og man må melde dette inn til FN. Vi vil innføre et styringssystem med karbonbudsjetter for ulike sektorer, for å sikre åpenhet og forutsigbarhet om hvordan myndigheter og selskaper følger opp målene.

- etablere et separat klimamål for utslippsreduksjoner fra skog- og arealbruk for å ivareta naturhensyn og gjøre det mer forutsigbart hvor store utslippsreduksjoner Norge skal gjennomføre innen 2035
- at Norge skal være en pådriver for å fase ut all fossil energi og melde inn en plan for utfasing av norsk petroleumsvirksomhet i de internasjonale klimaforhandlingene
- ikke tillate utbygging av ny petroleumsinfrastruktur på norsk sokkel, og innføre varig vern av Barentshavet og Lofoten, Vesterålen, Senja og Mørebankene
- si nei til nye letelisenser, nye tillatelser til å sette i gang ny produksjon av olje og gass, fornyelse av eksisterende felt og ny petroleumsinfrastruktur i Barentshavet
- bruke regulering og avgifter for å fase ut de mest forurensende og minst lønnsomme oljefeltene som er på slutten av sin levetid
- avvikle oljeskattepakka og erstatte med satsing på grønne næringer
- innføre en omstillingsavgift på olje og gass for å sørge for at den minst lønnsomme oljen blir liggende i bakken
- fjerne økonomiske insentiv til olje- og gassleting
- innføre elavgift på sokkelen samtidig som CO2-avgiften økes
- ta ansvar for utslippene norsk forbruk skaper i andre land. Vi vil innføre et forbruksbasert klimaregnskap, i tillegg til det territorielle klimaregnskapet, og sette et eget klimamål for forbruket.
- gi forbrukerne informasjon om miljøavtrykk og menneskerettigheter i leverandørkjedene bak varer og tjenester de benytter seg av. Åpenhetsloven må utvides til å omfatte miljøpåvirkning, produksjonssted og krav til dokumentasjon.

Ta vare på naturmangfoldet

SV vil stanse tapet av naturmangfold. Naturmangfoldet har stor egenverdi og er avgjørende for matforsyning, næringsutvikling og andre økosystemtjenester. Tap av natur og reduksjon av naturmangfold truer vår eksistens. Naturmangfoldet har en egenverdi ved at det opprettholder økologisk stabilitet over tid. Virkningene av at mangfoldet blir brutt ned, er ofte uoversiktlige og kan gi uventa

skader. Den største trusselen mot mangfoldet er fremdeles menneskelige inngrep, ofte motivert av kortsiktig profitt. For å motvirke dette trenger vi en helhetlig politikk som setter naturverdier foran profittenssyn.

SVs mål er å styrke naturmangfoldet og sørge for at samfunnsutviklinga spiller på lag med naturen. Vi må følge opp Norges internasjonale

forpliktelse til å stanse tap av naturmangfold, og sikre at 30 prosent av arealet til lands og til havs bevares og forvaltes i samsvar med FNs naturavtale. Folk må ha tilgang til å bruke naturen nært der de bor. Vi må også tilpasse oss framtidige klimaendringer og ekstremvær med naturbaserte løsninger, som flere grøntområder og åpne elveleier. Konkrete tiltak knyttet til veiutbygging, hyttebygging og energi er omtalt i andre kapitler.

SV vil:

- sikre arts mangfoldet og spesielt rødlista arter, slik at de de kan bli tatt ut av rødlista
- etablere en plan for å restaurere 30 prosent av ødelagte eller skadede naturområder langs kysten og til havs innen 2030
- opprette flere verneområder og utvide de eksisterende, slik at et representativt utvalg av norsk natur vernes. Naturtyper med stort naturmangfold og/eller stor betydning for karbonbinding skal prioriteres. Vernet skal være representativt for norsk natur.
- innføre en statlig økonomisk belønningsordning for kommuner som tar vare på naturområder til fordel for nedbygging
- stimulere et skogbruk som både fremmer karbonlagring og styrker naturmangfoldet gjennom stort løvtreinnslag, ivaretagelse av gammelskog og bruk av varierte hogstformer
- styrke skogvernet til å gjelde 10 prosent av produktiv skog innen 2030 og øke skogvernbudsjettet i tråd med dette
- innføre midlertidig forbud mot flatehogst i naturskogene inntil naturverdiene der er kartlagt og vern avklart
- sikre levedyktige bestander av de fire store rovdypene i Norge
- si nei til gruvedrift på havbunnen, stanse tillatelser til leting etter og utvinning av mineraler på havbunnen og jobbe aktivt for et globalt forbud mot utvinning av mineraler på havbunnen
- styrke innsatsen mot miljø- og helseskadelige stoffer, forurensning og forsøpling, og støtte oppryddingstiltak, herunder av plast
- forby dumping av gruveavfall i fjord, sjø og vann, stille krav om underjordsdrift der det er mulig, og krav om tilbakefylling og bruk av restmasser
- forby deponering av metaller og mineraler og stille strenge krav om resirkulering av disse
- innføre sterkere forbrukerrettigheter og forlenge garantitiden på varer,

- spesielt elektronikk. Samt krav om at varene skal kunne repareres og resirkuleres.
- sørge for 30 prosent marint vern i norske havområder med utgangspunkt i særlig sårbare og verdifulle områder, og innføre arealplaner for kyst- og havområdene for å sikre samordnet planlegging
- etablere marine grunnkart i kystsonen med mål om å ha dekket all kyst innenfor grunnlinja innen 2035
- endre fiskerilovverket slik at det igjen tillates flytende trål og innføre incentiver for denne fangstmåten. Vurdere forbud mot bunntrål i den større delen av flåten og generelt forbud mot snurrevad, dette for å redusere karbonavtrykket til fiskeriene og styrke ivaretagelsen av naturverdier på havbunnen.
- grunnlovsfeste allemannsretten og sørge for statlig sikring av eiendom der allemannsretten ikke er tilstrekkelig
- grunnlovsfeste at naturressursene til lands og til havs tilhører folket og skal komme lokalbefolkningen til gode
- at det ikke gis tillatelse til å starte en utbygging før gyldigheten til konsesjonen er endelig avgjort
- prioritere naturrestaurering i tråd med målene i naturavtalen
- sikre statlig støtte til å berge livet i Oslofjorden gjennom tilskudd til nitrogenrensing, og stoppe avrenning av nitrogen fra landbruket til vassdrag og fjord, gjennom rensing og gjenbruk av nitrogen
- styrke gjennomføringen av FNs naturavtale gjennom langsiktig finansiering av norske UNESCO Global-geoparker og biosfæreområder

En helhetlig energipolitikk

Norge trenger en ny energipolitikk der hensynet til fellesskap og miljø er styrende, ikke kortsiktige markedsinteresser. All kraftutbygging innebærer naturinngrep. Den reneste og ofte billigste krafta er den vi ikke bruker. Derfor må vi ikke bare fase ut forbruket av fossil energi, men også rasjonalisere det generelle energiforbruket. Det innebærer en omfattende energieffektivisering, samtidig som vi øker produksjonen av fornybar energi. I første rekke skal det skje gjennom oppgradering av vannkrafta, solkraft, og at oljeselskapene finansierer flytende havvind til elektrifisering av sokkelen. For SV er det sentralt at omstillingen til fornybar energi ikke skal gå ut over naturmangfold og reinbeiteområder. Vi vil prioritere kraftutbygging som gir mest mulig ren energi med minst mulig inngrep.

Energi er en knapp ressurs. Energisektoren må derfor styres politisk og underlegges sterkere demokratisk kontroll. Fornybar kraft er en forutsetning for at Norge kan være en industrinasjon, og skal brukes som et strategisk fortrinn for å videreutvikle industri,

teknologi og høyproduktive arbeidsplasser i Norge. Viktige deler av norsk industri bruker i dag fossil energi, og de nye grønne næringene vi skal leve av etter olja vil også kreve mye kraft.

Ny kraftproduksjon vil likevel ikke sikre utslippskutt og industribygging så lenge forbruket styres av fri etableringsrett og førstemann-til-mølla-prinsippet. Det er

nødvendig å prioritere hva vi skal bruke kraften på, og velge bort en del kraftkrevende prosjekter. For eksempel er en forutsetning for elektrifisering av sokkelen at oljeselskapene finansierer flytende havvind som dekker opp dette kraftbehovet. Vi må heller ikke sløse med krafta til kryptovaluta. Vi må sette krav om konsesjon for nye datasentre, for Norge skal ikke være en ukritisk råvareleverandør av kraft til storselskapers datakappløp.

SV vil:

- at Norge lager en helhetlig klima- og energiplan som ivaretar alle våre natur- og klimamål. Planen må også bidra til å utløse kraft til ny industriutvikling gjennom energieffektivisering og ny fornybar utbygging.
- styrke og breie ut satsingen på energieffektivisering gjennom utvidede støtteordninger og koordinert innsats for å oppskalere og gjøre sparing og effektivisering tilgjengelig for mange flere. Husholdninger med lavinntekt må sikres ekstra støtte.
- lage en ny støtteordning gjennom Enova for å realisere det store potensialet for solceller på driftsbygninger i landbruket
- eksisterende vannkraftverk skal oppgraderes og utvides der det ikke gir betydelig negative konsekvenser for naturen i og rundt vassdraget. Vi vil verne flere vassdrag, og være garantisten mot utbygging i vernede vassdrag.
- prioritere flytende havvind, solkraft, småskala vindkraft på industrialiserte områder og nye fornybarteknologier. Det eksisterer store områder med grå arealer som kan benyttes til kraftproduksjon uten at nye naturinngrep er nødvendig.
- at fornybar energi ikke skal bygges ut i konflikt med samers rettigheter
- opprette et statlig selskap for utbygging av solenergi på tak og vegger. SV vil etablere solenergianlegg på alle større offentlige bygg der det ligger til rette for det.
- innføre hurtigspor for konsesjonsbehandling av ny fornybar kraft på nedbygd areal
- prioritere kraft til landbasert industri og næringer som gir flest faste, høyproduktive arbeidsplasser med mest mulig verdiskaping. Det legges til grunn at dette skal gi minst mulig tap av natur og bidra mest mulig til å kutte klimagassutslipp.

- etablere et konsesjonssystem for datasentre og ikke tillate utvinning av kryptovaluta i Norge
- stille de samme kravene om offentlig eierskap til eiere av all kraftproduksjon. Konsesjonskrav må gjelde både for offentlige og private eiere.
- ikke bygge nye utenlandskabler til kontinentet og reforhandle avtalene om utenlandskablene med Tyskland og Storbritannia med mål om å redusere prissmitten.
- avvise en eventuell ny søknad til erstatning for Skagerrak 1 og 2, med mindre en konsekvensutredning tydelig viser at kabelen ikke vil bidra til økte priser på kraft til næringslivet og husholdningene, slik den har gjort i seinere år.
- åpne for en modell med redusert nettleie ved fleksibelt forbruk gjennom såkalt smart strømstyring
- at nettleia skal ned. Forbedring av strømnettet skal i mindre grad betales av forbrukerne.
- sikre at hele landet har infrastruktur for transport av kraft som er nødvendig for å omstille til nullutslipp
- styrke støtteordninger for energieffektivisering slik at alle har råd til å energieffektivisere
- si nei til videre utbygging av storskala vindkraft på land
- si nei til bunnfaste vindkraftanlegg nær kysten

2.11 Transport

Transportsektoren er en kilde til store utslipp i Norge. I dag prioriteres store motorveier i sentrale strøk over trygge hverdagsveier og tilgjengelig kollektivtransport. Togtilbudet mellom de største byene er for mange ikke et godt nok alternativ til forurensende fly. Transportsektoren har de siste årene gjennomgått flere nyliberale markedsreformer, som oppsplittingen av jernbanen og opprettelsen av selskapet Nye Veier.

SV mener transportpolitikken må være grønn og rettferdig. Da må vi prioritere bort det som forurensar og bygger ned sårbar natur, og prioritere transportformer og infrastruktur som får folk og varer trygt fram over hele landet. Vi må satse på kollektivtransport og jernbane, og flytte gods fra vei til sjø og bane. Vi må også sikre gode universelt uformede rutetilbud for alle.

Kutte utslipp og verne natur

Når vi bygger framtidens transportsystem, må vi ta hensyn til både klima og natur. Prioriteringen av store miljøfiendtlige motorveiprosjekter de siste årene har ført til arealnedbygging og fragmenteringer av arters leveområder og folks friluftsområder.

SV vil jobbe for nullutslippsløsninger både til lands, vanns og i lufta. Alle kjøretøy på norske veier skal ha nullutslipp senest innen 2040, samtidig som vi reduserer transportbehovet der vi kan, og flytter transporten over til både nullutslipps- og energieffektive alternativer.

SV vil:

- innføre nullutslippskrav til fartøy i havbaserte næringer som olje, gass og oppdrett
- stille krav til at cruisevirksomhet i norske fjorder skal ha nullutslipp
- jobbe for nullutslipp på Kystruten innen 2030
- innføre forbud mot store fossile yachter og fossile privatfly
- sikre tilstrekkelig ladeinfrastruktur for hurtiglading over hele landet
- sikre at alle nye personbiler som selges skal være utslippsfrie, alle nye varebiler skal være nullutslipp innen 2027 og i 2030 skal alle nye lastebiler være nullutslippsbiler eller gå på biogass
- ikke bygge ut flykapasitet som langt overstiger behovet for flyreiser. Dette utelukker tredje rullebane på Gardermoen og andre rullebane på Flesland.
- utvikle Nye Veier AS og overføre påbegynte prosjekter til Statens vegvesen
- øke støtten til utvikling av elbaserte fly
- jobbe for at bonusordninger i luftfarten forbys
- inkludere utslipp fra utenriks luftfart og sjøfart knyttet til Norge i de norske, territoriale klimamålene

- utrede en progressiv flypassasjeravgift som øker desto flere flyvninger man tar i året. Nødvendige flyvninger på kortbanenettet og mellom Nord- og Sør-Norge skal skjermes. Inntektene skal øremerkes oppgradering av jernbanen.
- stanse planen om nye miljøfiendtlige motorveier som ferjefri E39 med Hordfast, E18 og E6 og nedskalere planlagte firefelts motorveier til to- og trefelts veier med midtdeler
- at man ved innkjøp av nye ferger, hurtigbåter og andre fartøy skal prioritere norske verft for å sikre norsk verftsindustri inn i det grønne skiftet

Trygg og rimelig transport i hverdagen

Dårlige og rasutsatte veier utgjør en fare i manges hverdagsliv. Når vi ser på prioriteringene i sektoren de siste årene, kan det virke som det har vært viktigere at folk skal komme seg raskt til hytta, enn å trygge folks hverdagsveier. Mange kollektivtilbud bygges ned, billettene er for dyre og avgangene for få.

kollektivtrafikktilbud, slik at vi alle kan komme seg dit vi skal på en enkel og miljøvennlig måte. Lokalsamfunn må planlegges slik at færre trenger bilen til jobb, barnehage og skole. Satsingen på kollektivtrafikk, sykkel og gange må trappes opp.

SV mener det er bedre å bygge langt og trygt enn bredt og dyrt. Vi trenger et godt

SV vil:

- prioritere veivedlikehold og ta vare på veiene vi har
- øke bevilgningene til rassikring betydelig og i tråd med anbefalingene fra Nasjonal rassikringsgruppe
- prioritere økt utbygging og vedlikehold av sammenhengende og adskilte gang- og sykkelveier, og belønne kommuner som satser på sykkel og gange
- ha en ny nasjonal sykkelstrategi med mål om minst 8 prosent av reiser tas med sykkel og 20 prosent i byene
- øke den statlige støtten til store kollektivprosjekter til 80 prosent og gi støtte til kollektivtransport til flere byer, gjennom byvekstavtaler og tilskudd til mindre byområder
- gjøre det lettere og rimeligere å reise kollektivt
- innføre et rimelig nasjonalt ungdomskort for tog, buss og båt som gjelder for reiser i hele landet for alle under 20 år

- innføre universell utforming som krav i alle anbudsprosesser i transportsektoren og jobbe for en nasjonal ordning for tilrettelagt transport (TT)
- si nei til endringer i flyplasstrukturen som svekker kortbanenettet
- innføre krav om at utenlandske flyselskap som opererer i Norge må følge norsk arbeidsregelverk
- fortsette arbeidet for å sikre en seriøs drosjenæring og hindre sosial dumping i næringen
- opprettholde et tilfredsstillende tilbud med ferge og hurtigbåt til vegløse samfunn
- fjerne anbudssystemet i buss- og ferjedriften og ta den inn i fylkeskommunal regi

Jernbaneløft

Når vi skal reise langt eller frakte gods over store avstander, må vi velge jernbane. Utslippene og strømbruken fra elektrisk jernbane er nær null. Jernbane er dessuten svært arealeffektivt. Norsk jernbane har de siste årene vært preget av forsinkelser, signalfeil og store vedlikeholdsetterslep. Oppsplittingen av jernbanen i mange ulike selskaper har gjort det vanskeligere å plassere ansvar og drive politisk kontroll. Høyresidas jernbanereform har overført kontroll til EU gjennom EUs jernbanepakke 4.

SV mener viktig infrastruktur, slik som jernbanen, skal eies og driftes av det offentlige og at kontrollen forblir i Norge. Flere viktige

jernbaneprosjekter må realiseres. Vi må ta vare på det eksisterende jernbanenettet og redusere forsinkelser på jernbanen.

For å få mer gods på bane trengs det mye bedre rammevilkår for å kunne konkurrere mot veitransporten. Når godset går på lastebiler gir det mer slitasje på veien, mer trafikk, mer utslipp og mer energibruk. Bransjen trenger en bedre miljøstøtteordning, oppgraderte terminaler og utstyr samt en reell kompensasjon ved avvik istedenfor flere avgifter. Under dagens EØS-regime med utstrakt kabotasje og begrensede kontrollmidler, gir det også langt mer sosial dumping enn godstransport.

SV vil:

- redusere vedlikeholdsetterslepet på jernbane
- forkorte Bergensbanen i begge ender, så man kan reise Oslo–Bergen på fire timer, og i perioden jobbe for å sikre byggestart i Ringeriksbanen, framdrift på prosjektene K5 Arna–Stanghelle og K5 Stanghelle–Voss og bedre regulariteten

- fortsette arbeidet med å bygge dobbeltspor mellom Oslo og Lillehammer, Halden og Skien
- bygge flere og lengre kryssningsspor for å øke kapasiteten
- få fortgang i elektrifiseringen av de gjenstående jernbanestrekningene
- universelt utforme gjenstående jernbaneplattformer
- forbedre togforbindelsene til utlandet
- redusere billettprisene på tog
- øke antall sovevogner og soveplasser i togene
- få tilbake stordriftsfordelene ved å renasjonalisere jernbanen og gjenetablere et enhetlig selskap med ansvar for tog, skinner og personell
- igangsette en uavhengig utredning med mål om å realisere lyntog mellom de største byene i Sør-Norge
- innføre minstepris på flyruter der det finnes togalternativer, slik at det lønner seg å velge tog foran fly
- innføre en flyavløsningsavgift på strekninger med togtilbud, der toginvesteringer kan erstatte fly fullstendig, etter modell fra ferjeavløsningsavgift
- øke kapasiteten på jernbanen gjennom å starte planlegging av dobbeltspor på Ofotbanen og elektrifisere og modernisere Nordlandsbanen og Rørosbanen
- satse på nullutslipps sjøtransport som sammen med en modernisering av den eksisterende jernbanen raskt, effektivt og miljøvennlig kan frakte gods og folk
- ruste opp og knytte sammen Sørlandsbanen og Vestfoldbanen. Arendalsbanen skal regnes som en del av fjerntogstrekningene, og det skal planlegges for dobbeltspor på Jærbanen og gjenåpning av Ålgårdbanen. Dovrebanen skal gjøres mer motstandsdyktig mot ekstremvær og Trønderbanen skal få to tog i timen fra Trondheim til Steinkjer.
- realisere Nord-Norge-banen. Prioritere etapper der jernbane er viktig for nasjonal beredskap, store godsmengder og hvor det bor flest folk.

2.12 Næring

Den største trusselen mot norsk næringsliv er klima- og naturkrisa. Dersom vi ikke klarer å bremse oppvarming og naturødeleggelse, vil det ramme grunnlaget for norsk næringsliv og arbeidsplasser. Jobb nummer én i næringspolitikken de neste årene er derfor å legge til rette for overgang fra fossilt til fornybart, fra nedbygging av natur til utnyttelse av de arealene vi allerede har tatt i bruk. En bærekraftig næringspolitikk fordrer at naturen setter rammene for all økonomisk aktivitet, slik at grunnlaget for framtidig produksjon og levekår ikke ødelegges.

Som i alle større hamskifter i nyere norsk historie krever omstillingen en aktiv næringspolitikk, en aktiv stat og omstilling av politikk og økonomi. SV vil gjøre skatter og reguleringer grønne. Vi må utvikle nye løsninger og ta i bruk dem som finnes allerede. Vi må bygge ny industri, og sørge for at de store

Grønn omstilling

Innen 2050 må de fleste utslippene av klimagasser være fjernet for godt. Det betyr at vi må legge om politikken i dag for å ha et norsk næringsliv som skaper verdier også i framtiden. SV strategi for et rettferdig grønt skifte handler om å bygge videre på vår eksisterende næringsstruktur for å skape morgendagens arbeidsplasser. Vi vil avkarbonisere og videreutvikle eksisterende industri for å nå klimamål, styrke konkurransekraften og trygge arbeidsplasser. Samtidig vil vi bygge ny eksportrettet industri som er utslippsfri og produserer climateknologi for framtiden.

Sentralt for strategien er å vri skatter og avgifter, reguleringer og krav, anbudskonkurranser, subsidier og støtteordninger til statlige selskaper vekk fra det fossile og over til det grønne.

Utvinning av olje og gass er den enkeltsektoren som slipper ut mest klimagasser i Norge. For å unngå en brå og lite rettferdig omstilling når markedet for fossil energi forsvinner, trenger vi en helhetlig omstillingsplan for norsk sokkel. Dette haster, da det allerede fra 2025 er ventet et brått fall i ordrene i leverandørindustrien. For

lokomotivene i økonomien er grønne. Det er ansvarlig økonomisk næringspolitikk for vår tid.

Vårt langsiktige mål er å frikoble den økonomiske utviklingen fra økt bruk av fossile, ikke-fornybare ressurser. Da er våre store bioressurser i hav og jord nøkkelen. Dette er spredte ressurser, som krever spredt bosetting for å kunne forvaltes og høstes bærekraftig. Havnæringene og jordbruket bør derfor få en fornyet rolle i Norges langsiktige arbeid med overgang til en bærekraftig sirkulær økonomi. I havnæringene handler dette om å sikre hav, kyst og fjord fra ødeleggende aktivitet, prioritere de mest bærekraftige måtene å høste av havet og sikre ungdom muligheter til et liv på havet. For jordbruket handler det om å stanse avviklingen av gårdsbruk, redusere importen av innsatsfaktorer og styrke lønnsomheten og attraktiviteten i det å være bonde.

å beholde aktivitet i industrien samtidig som vi unngår ny petroleumsvirksomhet, må vi sikre nok store grønne prosjekter til industrien.

Den kraftintensive industrien på fastlandet står for en fjerdedel av Norges totale utslipp. Disse utslippene må kuttes for å nå klimamålene, og for å styrke konkurransekraften, slik at arbeidsplasser og lokalsamfunn trygges. I tillegg må en større andel av eksportinntektene komme fra fastlandsindustrien når petroleumseksporten avtar.

SV vil føre en aktiv politikk for å kutte klimagassutslipp fra fastlandsindustrien gjennom å bygge grønn industri, med verdikjeder innen karbonfangst og lagring, hydrogen og biokarbon. Slik bruker vi innsatsen for klimakutt i Norge som et hjemmemarked for å utvikle nye næringer og omstille økonomien. Vi vil også videreutvikle vår kraftforedlende industri.

Internasjonale leverandørkjeder er sårbare, og vi har behov for statlig kontroll over strategiske naturressurser, herunder mineraler. Statlig eierskap sikrer også at utvinningen skjer i

tråd med våre miljømål og bidrar til en trygg og konkurransedyktig grønn framtid for norsk næringsliv.

Alle ressursene vi trenger til å omstille norsk økonomi, er knappe. Det gjelder særlig areal.

Bærekraftig bruk av areal kutter utslipp og tar vare på mer natur. Derfor må industri- og næringsvirksomhet bli mye mer arealeffektivt gjennom samlokalisering.

SV vil:

- bygge strategiske industrisatsinger på flytende havvind, hydrogenproduksjon, karbonfangst og lagring, helhetlige verdikjede for batterier, grønn skipsfart og bioindustri, hvor det sikres at verdiskapingen skjer i Norge og kommer fellesskapet til gode
- bruke elektrifiseringen av eksisterende felt på sokkelen til å bygge ut flytende havvind, og sørge for at oljeselskapene bidrar mer til finansieringen av hele havvindutbyggingen enn i dag
- videreutvikle og finansiere punktutslippsprogrammet for fastlandsindustrien, for eksempel gjennom karbondifferansekontrakter
- innføre en nasjonal ordning med differansekontrakter for produksjon av grønt hydrogen
- innføre krav- og kompensasjonsordning for nullutslipps fylkeskommunale ferger og hurtigbåter
- styrke og oppkapitalisere de statlige kapitalvirkemidlene som Nysnø og Siva
- opprettholde et kraftoverskudd gjennom en storstilt energieffektivisering og utbygging av fornybar energi – se kraftkapittelet for detaljer
- opprette et nytt grønt statlig holdingselskap som skal forvalte de viktigste industriselskapene som staten eier, med mandat til å gjennomføre grønn omstilling gjennom aktivt eierskap i eksisterende og nye selskaper
- styrke og videreutvikle låneordningen “Grønn industrifinansiering”, og sikre at det næringsrettede virkemiddelapparatet har tilstrekkelig med kapital og ordning for oppskalering av ny grønn industri
- styrke etter- og videreutdanning for å øke kompetansen det er behov for i omstillingen og i et lavutslippssamfunn
- innrette virkemidler, slik at investeringer vrir fra nybygging til drift og vedlikehold av eksisterende bygg og infrastruktur

- bruke det norske trepartssamarbeidet mer aktivt for å sikre en rettferdig omstilling av norsk næringsliv. Klimapartnerskapene må fylles med innhold.
- opprette et statlig mineralselskap for bærekraftig utvinning av kritiske mineraler i Norge
- videreføre CO2-kompensasjonsordningen for industrien og samtidig trappe opp klimakravet

Landbruk og grønn matomstilling

Økende global befolkningsvekst og klimaendringer gjør det nødvendig at alle land bruker sine ressurser til å produsere den maten som er mulig å produsere. Norges selvforsyningsgrad, korrigert for fôrimport, er en av de laveste i verden. Lønnsomheten i jordbruket er veldig lav, det legges ned bruk daglig, og unge ønsker ikke å ta over gården.

Det er for få gårder i drift til at det er mulig å bruke arealressursene på en bærekraftig måte. Framover må vi øke selvforsyningen i Norge for å brødfø egen befolkning. Vi må sikre beredskap, og ikke presse opp prisen på det internasjonale markedet og kjøpe mat foran nesa på de som trenger det mest.

SV vil:

- sikre et tallgrunnlag til bruk i jordbruksoppgjørene med avkastning på all egenkapital, et årsverk i jordbruket på 1700 timer og uten normeringsfaktor
- sikre at inntektsgapet mellom bonden og gjennomsnittet i befolkningen er tett i løpet av neste stortingsperiode
- stoppe bruksavviklinga og legge til rette for at flere gårdsbruk kommer i drift
- legge om jordbruksoppgjøret, slik at det blir en prosess der partene i fellesskap utformer tiltak og virkemidler for å nå målene om økt selvforsyning og flere bruk i drift over hele landet
- vri tilskuddene og de statlige overføringene fra husdyrtilskudd over på areal og beiteressurser
- forbedre velferdsordningene i landbruket knyttet til ferie og fritid, sykdom, pensjon og svangerskap
- redusere bruken av kraftfôr, fase ut import av kraftfôrråvare og erstatte det med norske ressurser

- øke frukt- og grøntproduksjonen i tråd med anbefalingene til Grøntutvalget
- sette i stand tidligere dyrka mark gjennom målrettet nydyrking og sikre bedre jordhelse på dyrket mark gjennom grøfting, drenering og kalking
- sikre at offentlig sektor kjøper inn mest mulig norsk, økologisk og lokalprodusert mat
- gå fra krone- til prosenttoll på alle landbruksprodukter der det gir best beskyttelse
- innføre et forbud mot matsvinn for dagligvaresektoren
- gjennomføre en rekanalisering av jordbrukspolitikken ved å innføre mer presise tilskudd, som for eksempel teigbasert tilskudd, slik at det blir en bedre produksjonsdeling mellom korn, husdyr, frukt og grønt
- begrense utbredelsen av dagligvarekjedenes egne merkevarer for å forhindre vertikal integrasjon
- forby usaklig prisdiskriminering mellom leverandør og grossist
- innføre eierskapsbegrensninger innen dagligvaresektoren for både leverandør og kjeder
- styrke dyrevelferden ved å gjennomgå forskriftene for hold av husdyr, forby burdrift av høner, kreve større plass og økt miljøberikelse i innendørs drift, sunnere raser, at flere griser og kyllinger skal ha tilgang på uteareal, og sikre at tilsynsmyndighetene er godt nok finansiert, og at veterinærdekningen er god nok
- sikre vellykket klimaomstilling i landbruket ved å bedre klimatilpasning, legge til rette for bruk av ny teknologi, øke omstillingsmidler og tilskudd til dyrking av planter, frukt og grønt
- øke tilskuddene for økologisk drift, så det blir mer attraktivt å drive økologisk, samt stille krav til offentlig innkjøp av norske økologiske produkter. Minimum 15 prosent av landbruksarealet skal dyrkes økologisk innen 2030.

Rent hav og levende kystsamfunn

Havet gir liv og legger grunnlaget for verdiskaping langs kysten, slik det alltid har gjort i norsk historie. Ressursene i havet kan vare evig dersom de forvaltes rett, og de må fordeles slik at de kommer både lokalsamfunnet og landet som helhet til gode.

To prinsipper har stått sentralt i norsk fiskeriforvaltning: Vi eier havet i fellesskap, og de som bor nær havets ressurser, får rett til å høste av det. Dette har vært grunnlaget for norsk vekst og velstand, men retten til å fiske samles på stadig færre hender, og kvotehandel har gjort det for dyrt for vanlige

folk å bli fiskere. Det skader fellesskapet, kystsamfunnene og kystkulturen, inkludert den sjøsamiske. Norge trenger en kystbasert fiskeripolitikk, der det igjen slås fast at havets ressurser er fellesskapets eiendom og skal bidra til sysselsetting og bosetting i kystsamfunnene. Innenfor denne rammen kan ny teknologi og kunnskap brukes til å utvikle næringen videre.

Havbruk gir Norge stor verdiskaping. Det er store muligheter for videre industriell satsing, men havet må holdes rent for å skape

varige verdier. I dag truer forurensning fra oppdrettsanlegg fjordene, og rømt laks og lakselus truer villaksstammene. SV vil stille krav om null forurensing, beskytte villaksen og kraftig redusere andelen importert fôrråvare.

For lenge har betalingsevne avgjort hvem som skal kunne bruke våre hav, kyst og fjord. Dette har ført til en uansvarlig svekkelse av våre potensielt evigvarende ressurser. SV vil konsekvent prioritere bærekraft framfor betalingsevne i arealkonflikter til havs.

SV vil:

- grunnlovsfeste at de viltlevende ressursene i havet tilhører folket og skal komme lokalbefolkningen til gode
- innføre en avgift på fisk som ikke bearbeides i Norge. Inntekter skal gå uavkortet til utvikling av kystsamfunn.
- prioritere den tradisjonelle kystflåten i fordeling av fiskekvoter, der bærekraft, energiforbruk og verdiskaping på land er størst. Vi vil skjerpe krav til fartøystørrelse som gis adgang til å fiske kystnært.
- stramme inn aktivitetsplikten. Kun aktive fiskere kan eie fiskefartøy med fiskerettigheter. Aktivitetsplikten skal også gjelde for rederi. Vi vil avvikle ordningen der bestyrende reder på land gis fritak fra deltakerloven.
- etablere industrielle næringsparker langs kysten, hvor den enes avfall er den nestes ressurs. All fisk og restråstoffer skal bringes til land og utnyttes. Staten må bidra til økt satsing på utvikling av ny småskalateknologi i hele næringskjeden.
- gå til kamp mot fiskejuks ved å innføre ressursregnskap. Vi vil kreve revisjonsplikt for fanget og levert fangst målt opp mot bearbeidet produkt.
- unngå tildeling av nye konsesjoner til fiskeoppdrett i åpne merder
- utvide trafikklyssystemet for konsesjoner til å omfatte utslipp av partikler og næringsstoffer, rømming og resirkulering av avfall
- spre eierkonsentrasjonen i norsk havbruk og styrke det lokale eierskapet
- redusere bruken av medisiner og kjemikalier i oppdrettsnæringen til et bærekraftig nivå
- øke forskningsinnsatsen på produksjon av mikroalger til fôr

- innføre hjemfall for oppdrettstillatelser – at konsesjonene faller tilbake til fellesskapet etter et visst antall år, eller om de går ut av bruk
- styrke kommunenes anledning til å si nei til oppdrettsanlegg og til å stille strengere miljøkrav i egen kommune, herunder å kunne stille krav om utslippsfri eller utslippsreduserende teknologi på havbruk
- prioritere å tilbakeføre Oslofjorden til å bli levende, artsrik og i økologisk balanse
- legge til rette for lavtrofisk akvakultur

Sirkulærøkonomi

Bruk-og-kast-kulturen er utbredt i Norge. Både i hverdagslivet vårt og i de store industrielle strukturene våre er engangsbruk utbredt, og varer som er lagd for å kunne brukes over lengre tid, taper stadig mot kortsiktige løsninger og ressursløseri. En mer sirkulær økonomi er klimavennlig fordi den unngår utslipp knyttet til produksjon og transport av ting som egentlig ikke trengs å produsere, og den bevarer natur fordi det ikke behøves like stort uttak av mineraler og materialer som nå.

Norge er blant de tregeste i klassen når det gjelder omstilling fra lineær økonomi med mye

engangsbruk til en sirkulær økonomi med mye gjenbruk. Det må arbeides på flere nivåer for å snu dette. God sirkulærøkonomi stiller krav til planlegging, der alle livsfasene tas høyde for. Det krever også at produkter er laget for å vare og kunne repareres, systemer med felles reservedeler uansett produsent og en god produksjon hvor biprodukter ikke går til spille om de kan tas i bruk. Til slutt må resirkulering og avfallshåndtering være i stand til å realisere det siste potensialet for å holde på ressursene og redusere avfallsmengden.

SV vil:

- stille krav om minst 10 prosent brukte byggematerialer i nye bygg. Denne prosentsatsen bør økes i takt med at flere ombruksmaterialer blir tilgjengeliggjort.
- tilgjengeliggjøre brukte byggematerialer for markedet, blant annet gjennom å opprette arenaer for mellomlagring og videreformidling av dem
- innføre en avgift på førstegangs bruk av materialer. Denne avgiften kan i starten omfatte plast og tekstil, for så å utvides til å gjelde flere materialgrupper.
- legge aktivt til rette for tilbudene om å selge, gi bort og kjøpe brukte møbler

- utløse det enorme potensialet som ligger i «urban mining», og i langt større grad hente fram mineraler som allerede er utvunnet, heller enn å gjøre naturinngrep for å hente nye
- innføre produsentansvar for all plast på det norske markedet
- fjerne momsen på reparasjon og brukthandel
- øke antallet skoleplasser som utdanner skreddere, skomakere og andre yrker som trengs for å bedre reparatørbilbudet
- kutte klimagassutslippene og de andre miljøproblemene skapt av «fast fashion», for eksempel gjennom en produsentansvarsordning eller en utredning av en fast fashion-avgift etter modell fra Frankrike
- innføre obligatorisk levetidsmerking med tilhørende garantitid som stiller krav til at alle produkter skal designes for lang levetid, mulighet for ombruk, reparasjon, vedlikehold, samt materialgjenvinning etter produktets levetid
- opprette offentlige delingstjenester etter modell fra bibliotek og bysykkeltilbud, og stimulere til kommunale gjenbruksverksteder
- stille krav til oppdrettsnæringen om oppsamling av avfall og spillfôr, slik at det kan utnyttes til energiproduksjon og innsatsfaktor i andre næringer
- legge til rette for en mer sirkulær industri ved å sørge for at mer industri- og næringsvirksomhet blir samlokalisert, for eksempel gjennom industri- og næringsparker. Det bør stilles krav til ombud av materialer, restprodukter fra eksempelvis næringsmiddelindustri og bruk av spillvarme fra industriprosesser og annen næringsvirksomhet.
- at nye næringsbygg må være arealnøytrale og det må settes krav om energieffektivisering. I tillegg kan vi bygge solcellepanel på alle nye bygg, og subsidiere for at det skal være billigere for folk å installere solcellepanel på eksisterende bygg.
- øke pantesatsene, og vurdere innføring av flere panteordninger

Statlig eierskap

Statlig eierskap kan spille en avgjørende rolle i å ta lederskap for en raskere og mer rettferdig grønn omstilling. Mener staten alvor med sine klimaplaner, har den et særlig ansvar for å gjennomføre en rask og troverdig grønn omstilling av eierskapet. Da må staten aktivt styre selskapene i riktig retning og sikre omstillingen.

Eierskapet er godt egnet til å gå foran når nye verdikjeder skal etableres. Historisk har

statlig eierskap vært en viktig pådriver for industrialisering, sysselsetting og velferd i Norge. Eierskapet har også vært viktig for å sikre fellesskapet inntekter fra viktige industrier. Det er avgjørende at eierskapet omstilles mot grønne verdikjeder slik at fellesskapet også vil nyte godt av inntektene til framtidens industri. Statlig eierskap kan også bidra til å sette standarder for åpenhet, menneskerettigheter og arbeidsvilkår.

SV vil:

- sikre at statlige selskaper har de mest ambisiøse målsetningene om å aktivt bidra til grønn omstilling og å kutte utslipp, i tillegg til å levere avkastning over tid
- at staten fører en aktiv næringspolitikk for å utvikle nye og framtidsrettede næringer, og som hovedregel ikke selger eierandeler i allerede statlig eide/deleide selskaper
- trekke alle statlige selskaper ut av skatteparadis, både heleide og deleide
- arbeide for at alle norske selskaper, inkludert statlige selskaper, opptrer i tråd med FNs prinsipper om næringsliv og menneskerettigheter

2.13 Kultur og idrett

Fri kunst og kultur er sentralt i et fritt, demokratisk samfunn. Samtidig ser vi at kunst og kultur er under press fra økonomisk kuttpolitikk, som gjør det vanskelig å virke som kunstner og gjør at det blir færre kulturtilbud tilgjengelig over hele landet. I flere land, også i Europa, er den frie kunsten truet av autoritære krefter. Kunsten må sikres både ytringsfrihet og økonomiske rammer til å virke og skape. Kulturelt og språklig er Norge et lite samfunn, under sterkt press fra den massive angloamerikanske konsumkulturen. SV ser det som en hovedoppgave å styrke norsk språk og kultur.

Styrke den kulturelle grunnmuren

Bibliotekene, kulturskolen og fritidsklubbene er noe av det viktigste i kulturlivet. SV vil bygge opp disse tilbudene for å sikre at alle har tilgang på gode tilbud der de bor. Grunnmuren i kulturlivet er kulturfrivilligheten. Den skiller seg ut som en unik kulturform med store

Idrett og frivillighet bidrar til fellesskap, mestring og folkehelse. Likevel er det mange som utestenges fra å delta på grunn av økonomi, eller fordi de bor i områder uten egnede idrettsanlegg og tilgang til friluftsområder. SV vil sørge for tiltak som reduserer ulikhet i idretten og gjør at alle kan delta.

Flere skal få oppleve og delta i kultur og idrett, uavhengig av økonomisk bakgrunn. SVs mål er at minst 1 prosent av statsbudsjettet skal gå til kulturtiltak og gode vilkår for både bredden og mangfoldet i kulturfeltet.

samfunnseffekter, som å fremme inkludering i lokalsamfunn og styrke beredskapen. Derfor er det viktig å sikre gode rammevilkår og tilgang på lokaler, samt jobbe for å gjøre hverdagen enklere for korps, kor, teater og andre frivillige kulturorganisasjoner.

SV vil:

- fortsette utviklingen av folkebibliotekene gjennom nasjonal støtte til kompetanse, bemanning og medieinnkjøp
- gi flere tilgang på kulturskole gjennom å finansiere gratis lavterskel breddetilbud, følge opp kulturskolens rammeplan «Kulturskole for alle» og innføre makspris
- at alle unge skal ha tilgang på en åpen og gratis møteplass gjennom lovfesting av fritidsklubber i alle kommuner. Ungdom skal selv medvirke i styringen av klubbene sammen med fagpersoner.
- at flere skal kunne delta i korps, kor, teater og annet frivillig kulturliv gjennom å gi økt støtte til kulturarenaer, utstyr og å forskriftsfeste at tippemidlenes kulturdel utelukkende skal gå til den brede kulturfrivilligheten
- sørge for gode vilkår for demokratisk deltakelse for brukere av begge målformer gjennom en aktiv politikk for nynorsk
- gjøre museumsbesøk gratis for barn, unge og studenter

- at kulturtilbud som særlig treffer den eldste delen av befolkningen, som Den kulturelle spaserstokken, skal få tilstrekkelig støtte til å tilby gode tilbud over hele landet
- gi gratis kulturskole til ungdom i tiltakssonen i Nord-Troms og Finnmark
- etablere et statlig bygningsvernfond for museumssektoren
- styrke forvaltningen og øke den økonomiske satsingen på kulturminner, kulturmiljøer og verdensarvstedene i Norge

Idrett og frivillighet

For at flere skal få delta og oppleve mestring i idretten, friluftsliv og frivilligheten, må barrierer mot deltakelse bygges ned. Idrett,

friluftsliv og frivillighet må finansieres tryggere for å kunne bidra til å løse de store samfunnsoppgavene.

SV vil:

- oppgradere og bygge idrettsanlegg i hele landet, med særlig vekt på områder med lav dekning og i levekårsutsatte områder, og innføre fullt regelstyrt momsfritak ved bygging av idrettsanlegg
- innføre målrettede tiltak i barne- og ungdomsidretten, med mål om å sikre økt deltakelse og lavere kostnader, og stille krav til idretten om at de skal ta sin del av ansvaret
- gjøre det enklere å låne utstyr gjennom utlånssentraler og stille krav til kommunale tilbud, slik at ungdom kan delta i aktiviteter uten å måtte betale for dyrt utstyr
- styrke frivilligheten og sikre økonomisk forutsigbarhet gjennom å vri støtte fra prosjekt til fri driftstøtte, og innføre fullt, regelstyrt momsfritak for frivillige organisasjoner
- styrke friluftslivsorganisasjonenes arbeid med å gjøre friluftsliv tilgjengelig for flere, særlig satsinger rettet mot barn og unge
- øke forskning og kartlegging av spiseforstyrrelser, rasisme, homofobi, transfobi og seksuell trakassering i idretten, slik at mest mulig treffsikre tiltak kan iverksettes
- at idretten skal være bærekraftig og spille på lag med naturen. SV ønsker et forbud mot gummigranulat på kunstgressbaner velkommen. Vi vil støtte norsk teknologiutvikling for å finne lokale alternativer til fyllmasse

og bidra med økonomisk støtte for å sikre at overgangen til alternativ fyllmasse ikke vil gå utover aktivitetstilbudet til barn og unge.

- sikre at frivillige organisasjoner kan bruke offentlige bygg
- likebehandle e-sportklubber med andre frivillige idrettslag og kulturorganisasjoner
- at offentlige flerbrukshaller skal tilrettelegges for e-sportarrangementer

Fri kunst og kultur

Kunst og kultur er både frie ytringer som utvikler samfunnet, grunnleggende goder vi trenger i våre liv og viktige næringer med arbeidsplasser for folk. Derfor trengs en demokratisk og utjevnende kulturpolitikk som gir flere tilgang, både som skapere, utøvere

og som publikum. SV vil at flere skal få tilgang på kunst og kulturopplevelser gjennom sterk offentlig finansiering. Tildelinger skal styres kunstfaglig etter prinsippet om armlengdes avstand.

SV vil:

- at det frie kunstfeltet skal få tryggere finansering gjennom et sterkt og fritt Kulturfond
- gi flere kulturarbeidere økonomisk trygghet gjennom flere ansettelser, opptrapping av kunstnerstipender og bedre sosiale rettigheter for selvstendig næringsdrivende, frilansere og de med kombinasjonsinntekter
- styrke offentlige ordninger som er viktige for kulturnæringer, som festivalstøtte, innkjøpsordninger, vederlag- og utstillingsordninger og andre tilsvarende ordninger
- styrke en desentral kunstinfrastruktur, blant annet gjennom støtte til kunstnerstyrte gallerier og visningsarenaer
- bidra til bredt, norsk innhold i film, litteratur, scenekunst og musikk gjennom økt støtte, stipender og andre virkemidler, inkludert avgift på strømmeselskaper øremerket norsk film og serie
- at filmincentivordningen skal bli regelstyrt, og at bevilgningene til ordningen økes for å bidra til mer filmproduksjon i Norge
- sørge for at kunstnernes opphavsrett anerkjennes og kompenseres der opphavsrettslig materiale utnyttes i trening av KI-modeller, og at det etableres systemer for vederlag ved kommersiell utnyttelse av slike modeller

2.14 Demokrati

Demokratiet og folkestyret er under press fra flere hold. Mange opplever at avstanden til makta er stor, og følelsen av avmakt stiger. Når makt og rikdom samles på færre hender i takt med økende ulikhet, svekker det demokratiet. Autoritære krefter er på frammarsj mange steder i verden, og kommer til syne gjennom militærkupp, proformavalg, kriminalisering av opposisjon, fengsling av journalister og storming av kongresser. Ekstremisme,

radikalisering og autoritære regimers ønske om å ødelegge demokratier gjennom påvirkningsoperasjoner, desinformasjon og valgpåvirkning er trusler mot demokratiet.

I Norge har innbyggerne en høy tillit til demokratiet, men den minsker år for år. Derfor trenger vi politikk for å styrke demokratiet og øke tilliten i samfunnet.

Utvide demokratiet

Teknologigiganter, multinasjonale selskaper og internasjonale handelsavtaler flytter makt til lukkede styrever. EU, EØS og andre overstatlige organisasjoner innskrenker det politiske handlingsrommet. Folkestyret er under angrep fra flere kanter, noe som igjen fører til avmakt og minkende tillit til demokratiet som styreform.

må møtes med å ta makt over eget liv og samfunnet rundt seg gjennom mer folkestyre. De beste beslutningene treffes når flere deltar med sine meninger og perspektiver. SV vil at folk skal få økt innflytelse over beslutninger i samfunnet, enten det er i lokalsamfunnet, over den nasjonale politikken eller globalt.

Den beste måten å forsvare demokratiet på er ved å utvide det. Folks opplevelse av avmakt

SV vil:

- innføre innbyggerinitiativ på Stortinget, slik at en sak med nok underskrifter må reises til behandling. Øke bruken av folkeavstemninger, blant annet gjennom at krav om folkeavstemning kan reises som innbyggerinitiativ.
- utvide lokalstyret gjennom å lage rammer, slik at lokalsamfunn som ønsker det, kan innføre deltakende budsjettering og andre rådsdemokratiske selvstyreform i lokalpolitikken
- flytte makt nærmere folk gjennom at beslutninger tas på lavest mulig nivå, og å utvide verktøykassa til lokaldemokratiet gjennom økte ressurser og større mandat til å drive samfunnsutvikling
- demokratisere arbeidslivet gjennom å gi de ansatte økt representasjon på alle ledelsesnivåer i offentlig og privat virksomhet og bedre lovverket knyttet til arbeidereie og samvirker
- at 16-åringer skal få stemmerett
- lage en stortingsmelding om hvordan overnasjonale organer påvirker og begrenser demokratiet i Norge

- si nei til norsk EU medlemskap og arbeide for en samarbeidsform med EU som ikke avgir suverenitet slik EØS gjør. Den utfordrende og uoversiktlige geopolitiske situasjonen gjør det imidlertid uhensiktsmessig å skulle starte forhandlinger de neste fire årene.
- bruke handlingsrommet og reservasjonsretten i EØS, og si nei til ny EU-lovgivning som avgir ytterligere suverenitet
- bruke Norges internasjonale posisjon til å flytte makt fra WTO, IMF og Verdensbanken til FN og nasjonalstatene
- lovfeste plikten til universell utforming av alle valglokaler i Norge
- at viktige demokratiske beslutningsorganer som stortingsmøter må tegnspråktoles

Offentlighet

En åpen og opplyst offentlig samtale med innsyn i staten og dens maktbruk er avgjørende for å forsvare demokratiet. I møte med autoritære krefter og andre tendenser som kan utfordre demokratiet, blir en aktiv politikk for mediemangfold, offentlighet og deltakelse desto viktigere. Dagens informasjonsvirkelighet preges av kaos. Påvirkning i ikke-redaktørstyrte, digitale medier, desinformasjon og ekkokamre kan gjøre at hver og en av oss lever i vår egen virkelighet. Hvis vi ikke har en felles virkelighet,

så er det vanskelig å danne sterke fellesskap.

Som samfunn er vi nødt til å ha demokratisk beredskap. Demokrati handler om å leve i et samfunn der folk har ulike meninger. Vi må håndtere uenigheter gjennom diskusjon, kunnskap og debatt, og samtidig sette en grense når debatten glir over i personangrep og trusler. Derfor må sosiale medier reguleres og de redaktørstyrte mediene styrkes.

SV vil:

- sikre folks tilgang til informasjon. Vi vil styrke mediemangfoldet og styrke redaktørstyrte medier gjennom å øke mediestøtten og gjøre momsfrigjøring av plattformnøytralt.
- innføre langt tøffere regulering av sosiale medier, støtte internasjonalt arbeid for oppsplitting av de store teknologiselskapene og utvikle ikke-kommersielle plattformer basert på ideelt eller offentlig eierskap. Vi vil innføre en digital omsetningsavgift på de store teknologiselskapene og ha en fast instans for klager, kontakt med politi, presse og generell myndighetskontakt.
- opprette et organ, inspirert av arbeidet med såkalt psykologisk beredskap i Sverige
- at personvernet må styrkes og individets integritet må respekteres
- sikre en kommersiell allmennkringkaster med hovedkontor utenfor Oslo

Antifascistisk og demokratisk beredskap

Norge har de siste årene hatt flere terrorangrep. Angrepet i regjeringskvartalet og på Utøya 22. juli 2011, drapet og moskéangrepet i Bærum 10. august 2019 og angrepet på Pride i Oslo 25. juni 2022. Det skjer fortsatt rasistisk motivert vold og drap, og hatkriminalitet mot skeive og transpersoner. Ekstremisme og fascisme er trusler mot vår trygghet og frihet. Historien har vist at når det er økonomiske nedgangstider, får oftere høyrepopulister eller fascister makt. Historien har også vist at det er rike kapitaleiere som finansierer høyrepopulistiske eller ekstreme organisasjoner og partier. Sosiale medier og teknologi skaper nye utfordringer. Ekstreme

holdninger og handlinger kan spres på tvers av landegrenser, og ekkokamre på nett kan øke risiko for radikalisering og voldelig ekstremisme.

Det er en samfunnsutfordring at stadig yngre mennesker blir radikalisert. Politi og sikkerhetstjenestene kan ikke alene løse det. Det krever mye bredere innsats. For å bekjempe dette trenger vi sterke fellesskap. Det viktigste vi kan gjøre er å forebygge. Her er både politi og sikkerhetstjenester viktige, men offentlige tjenester og sivilsamfunn må ha nødvendige verktøy og ressurser til å forebygge radikalisering og til å ta tak i det når det skjer.

SV vil:

- sørge for at de hemmelige tjenestene har tilstrekkelig fokus og ressurser til å identifisere, overvåke og stoppe ekstreme trusler og miljøer. Vi vil styrke Stortingets kontroll med de hemmelige tjenestene.
- at det opprettes et nasjonalt senter for innsats mot radikalisering og voldelig ekstremisme og regionale samarbeidsfora for forebygging
- at politi og PST etablerer faste møtepunkter for utveksling av informasjon med trusselutsatte grupper og får bedre rutiner for kontakt med ofre for terror og voldelig ekstremisme
- styrke demokratiopplæringen i skolen og øke tilskudd til skoleturer til steder som Utøya og med Hvite Busser
- styrke internasjonalt arbeid med å forebygge og avdekke høyreekstremisme og voldelige handlinger

Fellesskapets digitale makt

Den digitale teknologien får stadig flere bruksområder i samfunnet vårt. Det gjelder i næringslivet, men også i skolen, helse, transport osv. Der bruk av digitale verktøy og plattformer i skolen gir barn nye muligheter for læring, tar de også fra barn personvern og gir dataene deres til internasjonale teknologiselskaper. Der flere får mulighet til å delta raskere og enklere i den offentlige debatten, er det også noen store selskap som bestemmer hvordan denne debatten skal foregå og hvem som får delta. Digitaliseringen har i for lang tid skjedd på næringslivets premisser – det har ført makt og verdier vekk fra fellesskapet. SV vil hente dem tilbake.

SV mener at grunnlaget for den videre teknologiutviklingen i samfunnet må være en demokratisk digitalisering, hvor det er plass til flere små aktører, heller enn noen få store.

Data og digital infrastruktur må reguleres og utvikles ut fra en fellesskapsforståelse, ikke for masse-akkumulering av data til verdens største reklamebyråer. Samtidig vil SV støtte kritisk refleksjon til den informasjonsteknologiske utviklingen og konsekvensene av den. Det må også sikres at de som faller utenfor det digitale samfunnet får lett tilgjengelig hjelp og informasjon på andre måter.

SV vil:

- få på plass en konsesjonsordning for innsamling, bruk, videreforedling og lagring av data som samles inn om norske borgere og offentlige institusjoner
- ha et tydelig regelverk for anskaffelser av kommersielle digitale verktøy i offentlig sektor
- innføre forbud mot kommersiell overvåkning og atferdsrettet reklame på digitale plattformer
- styrke Datatilsynet for å sikre trygg bruk og ny innføring av teknologier, som kunstig intelligens
- stille krav til kunstig intelligens som må innfris før det tas i bruk i offentlig sektor. Herunder krav som tydeliggjør hva verktøyene kan, og ikke kan, brukes til, samt standarder for verifisering av data som tas inn i modellen, for å unngå skjevheter i bruken av verktøyene.
- forby utvinning av kryptovaluta på norske datasentre
- at datasentre lokalisert i Norge skal ha kjente eiere og kunder
- utvikle egne skyløsninger for offentlig sektor
- sørge for at språkteknologien tar hensyn til de norske skriftspråka og talemåla
- at kritiske og samfunnsviktige IT-tjenester og IT-infrastruktur er plassert i Norge, med kjente eiere
- arbeide for at det offentlige i størst mulig grad skal benytte programvare

med åpen eller egenutviklet kildekode. All kode utviklet i eller for offentlig regi bør som hovedregel være åpen.

- styrke sivilsamfunnet og ikke-kommersielle aktører som jobber med og for demokratisk digitalisering
- regulere teknologiselskapene til folks beste og forhindre at selskapene kan få enorm profitt på kjøp og salg av personopplysninger fra nordmenn
- sørge for at det offentlige har egen nødvendig kunnskap for å kunne inngå gode avtaler og ivareta datasikkerheten

2.15 Utenriks og utvikling

Global markedsliberalisme og USAs stormaktsinteresser har preget norsk utenrikspolitikk i flere tiår. Overstatlige avtaler med mål om økonomisk liberalisering har lagt begrensninger på Stortinget og folkevalgte parlamenter rundt om i verden og innskrenket det politiske handlingsrommet. Økende økonomisk ulikhet og følelse av avmakt har gitt grobunn for framveksten av høyre-radikale krefter som i stadig flere land kommer til makten. På få år har vi gått fra framvekst av nye demokratier og fattigdomsreduksjon til sikkerhetspolitiske urolige tider der autoritære krefter innskrenker demokratiske rettigheter og beriker eliten på bekostning av en økende fattig befolkning.

SV vil ha ny kurs i utenrikspolitikken. Det gjør vi best ved å holde oss utenfor EU og sette FN i sentrum for internasjonalt samarbeid. SV vil bidra til en tryggere og mer rettferdig

verden. Vi prioriterer fredsarbeid og styrking av folkeretten. For å skape en tryggere verden må vi også gjøre noe med årsakene bak krig, konflikt og humanitære kriser. Vi vil bruke deler av oljefondet til å finansiere klimatiltak globalt, opprettholde et høyt nivå av bistand og sette Norge i førerretten for skatterettferdighet og gjeldsslette igjen.

Et sterkt og organisert sivilsamfunn er en forutsetning for demokrati, rettferdighet og fred. Utvikling kjempes fram nedenfra. SVs utenrikspolitikk er tuftet på solidaritet, og ikke veldedighet. Vi tror på interessefellesskap mellom fagbevegelse, småbønder, urfolk, miljøbevegelse, studentbevegelse og kvinneorganisasjoner i Norge og andre steder i verden. Internasjonal solidaritet er mer enn et moralsk imperativ, det er tvingende nødvendig om vi skal lykkes med å skape en fredfull, demokratisk og rettferdig verden.

En fredelig verden med respekt for folkeretten

Krig truer menneskeslekten over hele verden. Fra en tid med internasjonal nedrustning ser vi nå økende opprustning. Russland har gjort atomvåpentrustningen mer reell, og nye typer våpen gjør stor skade. De internasjonale reglene for å hindre krig og krigsforbrytelser er under sterkt press, ettersom stormakter tar seg til rette istedenfor å respektere folkeretten. Framveksten i bruk av kunstig intelligens og autonome våpen flytter de moralske grensene i krig.

SV har grunnlaget vårt i fredsbevegelsen og vil fortsette arbeidet vårt for fred, nedrustning, lavspenning og folkerett. Terskelen for å gå til krig og utøve krigsforbrytelser må bli høyere, samtidig som vi motvirker årsakene til krig og konflikt. SV vil arbeide for en prinsipiell norsk holdning til forsvar for FN-pakten, menneskerettighetene og krigens folkerett. Sentrale prinsipper for norsk fredsmekling og konfliktløsning skal være demokratisk og sivil styresett, rettssikkerhet, menneskerettigheter og inkluderende økonomisk utvikling.

SV vil:

- styrke støtten til demokrati-, menneskerettighets- og fredsbevegelser i land der krig og militærdiktatur truer, som Sudan
- fortsette den militære og humanitære støtten til Ukrainas frihetskamp og bistå Ukraina i forhandlinger om rettferdig fred
- arbeide aktivt for palestinsk selvbestemmelse og oppbyggingen av den palestinske staten, mot den israelske okkupasjons- og apartheidpolitikken og for en FN-ledet fredsbevarende styrke i Palestina og Israel

- at Norge signerer og ratifiserer atomvåpenforbudet, arbeider for at NATO går bort fra førstebruk av atomvåpen, og at Norge og Norden blir en atomvåpenfri sone
- at norsk deltakelse i internasjonale militære operasjoner må vurderes i hvert enkelt tilfelle, behandles av et åpent Storting og ha FN-mandat og ledelse som vilkår
- trekke oljefondet ut av selskaper FN har svartelistet for bidrag til den ulovlige israelske okkupasjonen av palestinske områder
- innføre forbud mot økonomisk virksomhet og investeringer som bidrar til brudd på folkeretten gjennom ulovlig utnyttelse av land og ressurser på okkuperte områder
- arbeide for internasjonal regulering av autonome våpen og jobbe for et internasjonalt forbud mot bruk av upresise eksplosive våpen i byer og tettbygde strøk
- at Norge tar internasjonalt lederansvar for å sikre at forbudene mot klasevåpen og landminer overholdes
- at Norge ikke skal selge våpen til land i krig. SV vil innføre krav om at også allierte som kjøper norske våpen og våpendeler, må søke norske myndigheter om lov til å selge materiellet videre.
- stanse all eksport av våpen eller militært materiell til land som bryter humanitærretten, begår grove menneskerettighetsbrudd og overgrep mot egen befolkning
- nedsette et offentlig utvalg som skal gjennomgå kontrollregimet for eksport av forsvarsmateriell
- trekke oljefondet ut av all våpenindustri. Oljefondet skal ikke bidra til okkupasjon eller andre brudd på folkeretten.
- jobbe for kurdisk selvstyre i det sørøstlige Tyrkia, nordøstlige Syria og nordvestlige Iran, og samtidig jobbe for at rettighetene til kurdere i andre områder av disse tre landene blir overholdt.
- øke tilskuddet til norske freds- og nedrustingsorganisasjoner
- generalforsamlingen i FN skal få større makt og at vetoretten i Sikkerhetsrådet avvikles på sikt
- at Norge ratifiserer Kampala-tillegget til Roma-vedtektene slik at Den internasjonale straffedomstolen får jurisdiksjon til å straffeforfølge aggresjonsforbrytelse
- støtte opp om Den internasjonale domstolen og Den internasjonale straffedomstolen

- at Norge skal bruke sin eiendel i våpenselskaper, herunder Nammo og Kongsberggruppen, til å sørge for at våpen ikke brukes i strid med folkeretten
- endre åpenhetsloven slik at norske selskaper får ansvar for å påse at deres varer og tjenester ikke brukes til brudd på humanitærretten

Redusert global ulikhet

Verdens fem rikeste menn har doblet sine formuer de siste årene, samtidig som 60 % av menneskeheten har blitt fattigere. Gapet mellom fattig og rik, og mellom det globale sør og nord, blir stadig større. Multinasjonale selskaper tjener penger og makt på bekostning av småbønder, urfolk, kvinner og småbedrifter. Oljefondet investerer bredt i slike selskap, og er ikke en spydspiss innen ansvarlig finans. Skatteparadis fører til kapitalflukt fra fattige til rike land, og flere utviklingsland er rammet av en dyp gjeldskrise.

SV vil bruke den internasjonale politikken til å regulere selskapsmakten, omfordele de enorme rikdommene gjennom skattlegging, stoppe den store kapitalflukta fra sør til nord, motvirke gjeldskriser og sikre alle land styringsrett og politisk handlefrihet til å verne arbeidsliv, offentlige tjenester, miljø og naturressurser. For å oppnå dette må makt og ressurser flyttes fra udemokratiske organisasjoner til FN. SV vil sette Norge i førersetet for rettferdighet og global omfordeling.

SV vil:

- stå i fremste linje for en sterk skattekonvensjon i FN som hindrer skatteunndragelse og finansielt hemmelighold. Vi vil innføre utvidet land-for-land-rapportering i alle sektorer og stille krav om dette ved offentlige innkjøp
- jobbe for å øke den globale minimumsskatten for selskaper til minst 25 prosent, innføre global formueskatt for dollarmilliardærer og internasjonal skatt på finanstransaksjoner, samt innføre enhetlig skattlegging der beskatning av overskudd i selskaper baseres på hvert lands andel av omsetningen
- styrke «Skatt for utvikling»-programmet
- arbeide for gjeldssletting, en permanent mekanisme under FN for reforhandling av ikke-bærekraftig statlig gjeld og globale retningslinjer for ansvarlig långivning og låneopptak
- at handels- og investeringsavtaler og statlige selskaper sine investeringer i utlandet skal tuftes på rett til tollvern, teknologioverføring, lokalt innhold og hjemfallsrett. Avtaler skal konsekvensutredes med hensyn til klima, miljø og menneskerettigheter.

- reforhandle TRIPS-avtalen om immaterielle rettigheter i Verdens handelsorganisasjon, slik at utviklingsland får reell tilgang på livsviktige vaksiner og medisiner
- arbeide for et mer rettferdig internasjonalt system ved å fremme reform av Verdensbanken, IMF, WTO og FN. På sikt bør flere prosesser flyttes fra mindre demokratiske organisasjoner til FN, og norsk utviklingsfinansiering gjennom FN skal prioriteres framfor Verdensbanken.
- si opp investeringsavtaler med stat-investor-tvisteløsningsmekanisme og ikke inngå nye slike avtaler
- sørge for at oljefondet opptrer etisk ansvarlig og dreier investeringer bort fra fossil energi, avskoging av regnskog og annen miljøskadelig virksomhet. Sørge for at oljefondet trekkes ut av fossil energi og er i tråd med målene i Parisavtalen. Alle selskap skal møte etiske, menneskerettslige og miljømessige minstekrav gjennom en forhåndsfiltrering.
- inkludere skatteunndragelse og finansielt hemmelighold i de etiske retningslinjene til oljefondet

Norge skal bidra i den globale krisedugnaden

De globale krisene står i kø, og de fattigste i de fattigste landene er de som lider mest. Historisk mange mennesker har lagt på flukt fra ekstremvær, krig og konflikt, og de humanitære behovene er store og økende. Likevel reduseres global bistand, og vi er langt fra det nivået av klimafinansiering som er nødvendig. Norge er et av landene som stiller opp med mest i de globale dugnadene, men de siste årene har stadig mer av utviklingsbudsjettet gått til globale fellesgoder.

SV mener at Norge, som et av verdens rikeste land, må bidra i den globale dugnaden og

hjelpe de som lider mest av klimaendringer, krig, pandemi, naturødeleggelser og den groteske skjevfordelingen av rikdom. Som en rik oljenasjon har vi et historisk ansvar for å bidra til klimafinansiering i utviklingsland. Penger til global klimafinansiering, tap og skade skal ikke gå på bekostning av langsiktig utviklingsbistand og nødhjelp. SV foreslår derfor å dele dagens handlingsregel i to deler, en handlingsregel innland som i dag, og en handlingsregel utland. Sistnevnte skal være et årlig uttak på 0,25 prosent av oljefondet og gå til klimafinansiering internasjonalt.

SV vil:

- arbeide for at minst 1 prosent av BNI skal brukes til internasjonal utviklingsfinansiering. Flyktningutgifter i Norge, klimafinansiering og globale fellesgoder skal komme i tillegg til utviklingsbudsjettet.

- at 0,25 prosent av oljefondet skal brukes på klimafinansiering og det globale tap- og skadefondet, og dette kommer i tillegg til et utviklingsbudsjett. Sørge for at 50 prosent av norsk klimafinansiering går til klimatilpasning og tap og skade.
- at garantiordningen for investeringer i fornybar energi i utviklingsland skal ivareta hensyn til menneskerettighetene. Tapsavsettingen skal ikke tas fra utviklingsbudsjettet, og Norge skal ikke kreve motpartsgarantier til land med høy gjeldsbyrde.
- styre Klimainvesteringsfondet etter politisk vedtatte etiske retningslinjer og etablere et faglig råd som skal kontrollere at investeringene er i tråd med retningslinjene. Kraftutbygging i regi av fondet skal komme lokalbefolkning til gode.
- at oljefondet trekkes ut av fossil energi og at investeringene skal være i tråd med Parisavtalens mål om maks 1,5 graders oppvarming
- underlegge Eksportfinansiering Norge (Eksfin) og Norfund åpenhetsloven
- opprettholde og styrke den norske regnskogsatsingen og styrke urfolks rettigheter
- ta lederskap i arbeidet med å få på plass en sterk, bindende internasjonal avtale mot plastforsøpling og effektiv innføring av denne nasjonalt og internasjonalt
- fortsette satsingen på global helse, utdanning, og arbeide for rettferdig tilgang til vaksiner og medisiner
- kanalisere mer bistand til og gjennom lokale sivilsamfunnsorganisasjoner, fagbevegelse, urfolk, kvinneorganisasjoner, småbønder og menneskerettighetsforkjempere
- at Norge gir politisk og økonomisk støtte til organisasjoner som sikrer prevensjon og trygg abort. Seksuelle og reproduktive rettigheter er under press.

2.16 Forsvar og beredskap

Stormaktrivaliseringen tiltar og gjør verden mindre trygg. Kina rustet opp, USA utvider nettverket av militærbaser og Russland okkuperer naboland med vyer om å gjenopprette et gammelt imperium. Ved å nedlegge veto i sikkerhetsrådet forhindrer de FN i å skape fred. Ytre høyre er på frammarsj i Europa og truer demokrati og trygghet. Trusler mot fred og sikkerhet kommer ikke bare fra faren for tradisjonell krig mellom stater. Hybrid krigføring og digitale angrep, men også klimaendringer, helsekriser og lav selvforsyning av mat, er reelle utfordringer for Norge.

Norge må forhindre at nordområdene utvikler seg til en geopolitisk konfliktsone. Norsk tilstedeværelse på Svalbard må opprettholdes, og øygruppa må ikke militariseres. Vi må søke samarbeid med de landene vi har sterkest grad av felles interesser med. De nordiske landene har i stor grad felles sikkerhetspolitiske utfordringer, et sterkt politisk fellesskap og betydelig samlet militær kapasitet. Der høyresiden har fokusert ensidig på store materiellinvesteringer, satser SV på folk i forsvaret.

Lavspenning i nord og allianser bygd på felles interesser

Vi lever i en verden som preges av ustabilitet og stormaktrivalisering. Rivaliseringen mellom Kina og USA kan komme til å prege verden i lang tid framover, og Norges forhold til Russland har nådd et bunnpunkt. Den internasjonale oppmerksomheten rundt nordområdene kommer til å øke i årene framover. Rivalisering om kontroll over areal og ressurser kan føre til konflikter i nærområdene våre.

spenningen så lav som mulig og motvirke global blokkdeling. Framfor å lene oss på stormakten USA, som har helt andre interesser enn oss og som under Trumps ledelse bygger ned demokratiske institusjoner, må Norge søke allianser med land med sammenfallende eller lignende interesser. Det er viktig for lavspenninga i nord å opprettholde grensene for alliert trening i Finnmark med et mulig unntak for nordisk allierte.

Dette krever nytenking i norsk utenriks- og forsvarspolitik. Norge må arbeide for å holde

SV vil:

- ha et aktivt diplomati basert på konsekvent forsvar av folkeretten
- arbeide for internasjonal, gjensidig nedrusting
- arbeide for at Norge avstår fra å delta i militære operasjoner i regi av NATO og USA. Norge skal ikke bidra i operasjoner som øker spenningsnivået i andre deler av verden.
- sikre nasjonal og demokratisk kontroll over etterretningstjenesten og at Norge foretar selvstendige sikkerhetsvurderinger basert på norske interesser
- ha full nasjonal råderett på norsk jord og avvikle utenlandske baser
- ha et sterkere nordisk og nordeuropeisk forsvarssamarbeid, både i og utenfor NATO, med en gjensidig sikkerhetsgaranti

- arbeide for at NATO holder seg til å være en ren forsvarsallianse og avvikler out of area-strategien
- arbeide for at Norden skal være en atomvåpenfri sone
- arbeide for at Norge ikke blir enda sterkere knyttet til EUs «forsvarsunion» og oppbygging av en EU-hær
- ha en internasjonal sikkerhetsarkitektur basert på prinsippet om delt sikkerhet

Samfunnssikkerhet og beredskap

Sikkerhet er langt mer enn militært forsvar. Som samfunn må vi være forberedt på ulike typer kriser, fra pandemi til ekstremvær og cyberangrep, til militære angrep. Koronapandemien viste oss hvor sårbare lange leveringskjeder kan gjøre oss. Norge er blant de landene som er minst selvforsynte på mat.

SV mener at vi trenger produksjon og lagring av varer som er særskilt viktige i en krisesituasjon. Vi trenger også helsetjenester

der folk bor. Et samfunn med korte avstander mellom innbyggere og styresmakter, og der folk er informerte og tar ansvar for seg selv og andre, har gode forutsetninger for å forebygge og takle ulike typer kriser. I tillegg til sivile og militære ressurser gjør frivillige i ulike organisasjoner en viktig innsats i beredskapen. Dette er en viktig del av folks deltakelse i lokalsamfunn, og det gir oss en ekstra beredskapsressurs som engasjerer og bygger fellesskap og tillit.

SV vil:

- gi kommunene økte ressurser for å oppfylle krav som stilles til forebygging og beredskap, herunder klimatilpasning, og sørge for at kommunene har en beredskap for de som ikke har mulighet og ressurser til egenberedskap
- sikre at det finnes offentlige, tilgjengelige og funksjonelle tilfluktsrom som dekker befolkningens behov
- styrke og modernisere Sivilforsvaret for å forbedre samfunnets generelle beredskap og sikre god håndtering av krisesituasjoner, blant annet gjennom en sivil, beredskapsrettet førstegangstjeneste i tillegg til den militære
- videreutvikle det nordiske beredskapssamarbeidet gjennom et nordisk totalforsvarskonsept som inkluderer avtaler om produksjon, lagring og leveranser av kritiske varer

- styrke samarbeidet mellom sivil og militær beredskap for å ha lavere terskel for å bruke forsvarets kapasiteter for hjelp og støtte ved ulykker, redningsaksjoner og naturkatastrofer
- lage en langtidsplan for sivil beredskap
- legge til rette for å samle beredskapsaktører og nødetater i felles beredskapssentre. I planleggingen av etaters nye bygg undersøkes muligheten for å samlokalisere tjenester, for å styrke synergieffekter ha god ressursutnyttelse og derigjennom redusere kostnader over tid.
- innføre lagerplikt for livsviktige medisiner og utvide lagerkapasiteten for medisiner, virkestoffer, medisinsk utstyr og smittevernutstyr
- etablere statlig produksjon av legemidler (StatMed) og styrke legemiddelforskningen og eksisterende produksjonsmiljøer av legemidler i Norge
- øke beredskapstilskuddet i nord
- avstå fra deltakelse i EUs helseunion, men samarbeide tett med EU og internasjonale organisasjoner om helseberedskap, folkehelse, helsesystemer med mer
- arbeide for at Norge skal jobbe internasjonalt for å øke tilgangen på patentert medisin for lav- og mellominntektsland og et mer fleksibelt patentregime i WTO
- øke selvforsyningen og opprettholde matproduksjon i hele landet, øke beredskapslagring på korn og sørge for at sjømat blir ilandført og videreforedlet i Norge
- styrke den frivillige beredskapen, med blant annet mer forpliktende beredskapsavtaler, økt driftsstøtte, avgiftsfritak for kjøretøy i redningstjenesten og gratis tilgang til nødnett og aksjonsstøtteverktøy
- styrke vedlikehold og sikring av kritisk infrastruktur som jernbane, kraftforsyning, vann, avløp og digital infrastruktur
- sikre det landsdekkende fysiske distribusjonsnettet og opprettholde hjemlevering av post
- aktivt bruke offentlige innkjøp til å styrke selvforsyningsgraden, spesielt i nord

En styrket nasjonal forsvarsevne

I flere tiår har det norske forsvaret blitt bygget ned. Et ensidig fokus på innkjøp av dyrt materiell og tiltro til at NATO-medlemskapet skal redde oss ved en eventuell konflikt eller krig, har resultert i en kraftig nedbemanning. Dårlige pensjons- og arbeidsvilkår og byråkratisering har også gjort Forsvaret til en mindre attraktiv arbeidsplass. Mange slutter, og rekrutteringen er lav. Det hjelper lite med dyrt utstyr dersom vi verken har tilstrekkelig med personell til å drifte det eller holde det ved like.

Etter flere tiår med nedbygging av det norske forsvaret er det et stort behov for å styrke den nasjonale forsvarsevnen. Norge må bli bedre i stand til å ta vare på egen sikkerhet og håndheve suverenitet selv. Å være mer til stede på land, på havet og i lufta, kombinert med

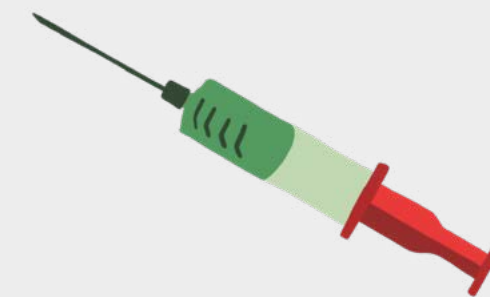
en trygg, miljømessig og forsvarlig forvaltning av ressursene og fast bosetting i nord, vil være et viktig bidrag til å redusere spenning i nærområdene våre. Slik vil stormaktene ha færre påskudd for å rivalisere og dominere i nærheten av oss. For å styrke forsvarsevnen må vi ha nok folk og bedre styring i Forsvaret, og en sterkere totalberedskap i hele samfunnet. Dette må være vilkår for nye, større investeringer i materiell.

SV vil følge opp den årlige rapporteringen til Stortinget om status, framdrift, utfordringer og risiko ved gjennomføring av inneværende langtidsplan for Forsvaret for å sikre at økning i forsvarsbudsjettet ikke skjer på bekostning av den sivile beredskapen.

SV vil:

- sikre at økning i forsvarsbudsjettet ikke skjer på bekostning av den sivile beredskapen
- stoppe personellflukten i Forsvaret ved å bedre pensjons- og arbeidsvilkårene for de ansatte
- innkalle flere av de vernepliktige til førstegangstjeneste i Forsvaret. Samtidig som man trapper opp antall vernepliktige, skal man utvikle en sivil beredskapsretning innenfor førstegangstjenesten som alternativ i et modernisert Sivilforsvar. Beredskapstjenesten skal inkludere opplæring i beredskap, en viss stående tjeneste for å håndtere kriser og faste øvelser.
- øke utdanningskapasiteten i Forsvaret og rekruttere mer personell
- øke antall lærlingplasser i Forsvaret
- stoppe privatisering. Forsvaret skal ha tilstrekkelig egenkapasitet for å ivareta de løpende oppgavene i Forsvaret
- styrke Heimevernet, med flere soldater og befal, og mer trening og øving
- bygge opp kapasiteter for overvåking og kontroll av kysten i fred, krise og krig, tilsvarende det tidligere Sjøheimevernet
- styrke Kystvakta og Sjøforsvaret, med flere seglingsdøgn
- arbeide for at all drift og alt vedlikehold av Forsvarets graderte og ugraderte system skal utføres av egne ansatte

- arbeide for at alle Forsvarets data skal lagres på servere som er under statlig kontroll
- arbeide for at oppstykkingen og byråkratiseringen må ta slutt. Forsvarsmateriell og Forsvarsbygg skal legges under Forsvaret.
- arbeide for at tilliten i Forsvaret må gjenreises. Etatssjefer og driftssjefer skal få reell myndighet og tilhørende ansvar.
- avslutte såkalte effektiviseringskrav som reelt sett er kutt i grunnleggende drift
- styrke infrastruktur og kapasitet til forflytning av styrker og materiell mellom Norge, Sverige og Finland, og styrke viktige samfunnsfunksjoner for å kunne ivareta forsvarets personell i nord i tilfelle kriser og trusler
- arbeide for at samisk kultur og næring hensyntas når Forsvaret utfører øvelser og bygger ut infrastruktur
- etablere en forsvarsindustriell klynge i Nord-Norge for å styrke totalforsvaret

2.17 Justispolitikk og rettssikkerhet

Rettigheter på papiret betyr lite dersom man ikke får gjort krav på dem i praksis. Når rettssikkerheten ikke er tilstrekkelig sikret, rammer det enkeltindividet og dets tillit til samfunn og stat. Trygghet forutsetter at de ulike instansene i rettssystemet er robuste og har de ressursene de trenger – fra politi til påtale, domstolene og kriminalomsorgen. I dag utgjør høye kostnader til rettslige tjenester og lav tilgang til fri rettshjelp stadig hindre for menneskers mulighet til få sine rettigheter håndhevet. Disse hindrene vokser i dyrtiden, og går utover folks reelle tilgang til rettssystemet.

Å forhindre kriminalitet handler om trygge og gode lokalmiljø og oppvekstvilkår. SV vil at politiet skal være der folk trenger dem, og legge vekt på forebyggende arbeid, slik at de kan stoppe kriminaliteten før den finner sted. Det er særlig viktig med rask oppfølging i domstolene av ungdom som begår kriminalitet.

Kampen mot vold i nære relasjoner

Det er et alvorlig samfunnsproblem at mange mennesker lever med ulike former for både fysisk og psykisk vold, som overgrep og trusler. Seksuelle overgrep, partnervold og vold og overgrep i nære relasjoner rammer kvinner i langt større grad enn menn. Menns vold mot kvinner er et samfunnsproblem. Overgrepsutsatte opplever å ikke bli trodd.

Et ubevæpnet politi, med punktsikring med våpen på strategisk viktige steder og framskutt lagring, er viktig for folks tillit til politiet. For å oppnå et samfunn der det begås få kriminelle handlinger, må vi særlig legge vekt på etterforskning, slik at risikoen for å bli tatt for kriminelle handlinger øker. Dette gjelder særlig organisert kriminalitet, arbeidslivskriminalitet og økonomisk kriminalitet. Samtidig skal vi ta vare på menneskene i systemet, og sørge for at personene som har utført kriminelle handlinger får den straffen de skal ha, uten for lang ventetid og den oppfølging de har rett på.

Et godt og likeverdig rettssystem forutsetter at folk kjenner sine rettigheter og kan gjøre krav på dem. SV vil prioritere at flere skal få fri rettshjelp og billigere advokattjenester. Slik kan vi få et samfunn der alle har rettssikkerhet, uavhengig av klasse.

Dette er en av mange årsaker til at de færreste overgrepene blir anmeldt, og at voldsutsatte ikke oppsøker hjelp i helsetjenesten. Videre vet vi også at de gangene voldtekter anmeldes, ender det oftest i henleggelse. Dette er et likestillingsproblem som må møtes med en politikk som både forhindrer at vold skjer, og samtidig handler når volden først er en realitet.

SV vil:

- etablere et nytt statlig organ med tydelig tverrsektorielt ansvar for å sikre samordning, langsiktighet og helhetsforståelse i arbeidet mot vold og overgrep
- sette i gang systematiske forebyggingsløft mot alle typer vold og ha voldskoordinatorer i alle landets kommuner
- løfte krisesentrene og sørge for et likeverdig tilbud i hele landet
- styrke innsatsen mot seksuelle overgrep, grov vold og vold i nære relasjoner gjennom økte og øremerkede bevilgninger til politi og påtale

- sikre at alle politidistriktene har egne seksjoner for etterforskning og påtale av voldtektssaker
- reetablere en permanent voldtektsseksjon i Kripos
- innføre en «ja betyr ja»-samtykkebasert voldtektslovgivning
- gjøre et målretta arbeid inn i skolen blant annet gjennom å sikre en tidligere start med seksualitetsundervisning med fokus på grensesetting og -respektering, tilby selvforsvarskurs for jenter og obligatorisk foredrag for russekull om seksuelle overgrep
- forby strippeklubber
- styrke arbeidet mot vold mot kvinner på digitale plattformer, blant annet gjennom nettpornofilter
- styrke ordningen med omvendt voldsalarm
- øke støtten til organisasjoner i sivil samfunn som jobber mot vold og overgrep mot kvinner, barn og sårbare grupper
- sikre at også kjærester og personer som har barn sammen, omfattes av lovparagrafen om mishandling i nære relasjoner
- redusere eller fjerne botidskravet med ektefelle for voldsutsatte kvinner, for å hindre at kvinner blir værende i voldelige forhold i redsel for å ikke få oppholdstillatelse
- ha forebygging rettet mot personer som har opplevd å bli voldtatt, og dermed er særlig utsatt for nye overgrep, gjennom økt kompetanse om gruppens utsatthet og økt kompetanse om utsatthet og tilbud om oppfølging for personer som har opplevd å bli voldtatt, da de er særlig sårbare for å bli utsatt for nye overgrep
- sikre et hjelpetilbud for personer som har begått voldtekt og annen seksuell vold
- innføre et innholdsfilter på alle skolens nettbrett og PC-er som blant annet blokkerer sider med pornografisk innhold
- styrke kompetansemiljøer på æresrelatert vold og negativ sosial kontroll i politiet, skoler og andre offentlige instanser i førstelinjen, inkludert et økt antall mangfoldsrådgivere i voksenopplæringen

Styrke rettssikkerheten

Rettssikkerheten har historisk sett vært skeivt fordelt når det gjelder hvem som blir utsatt for kriminalitet, statlige overgrep og justismord, og hvem som har tilgang på rettshjelp. Store deler av rettsstatens institusjoner er underfinansiert, og hvor mye penger man har, kan avgjøre om rettigheter blir ivare tatt eller skjøvet til side. Trange budsjetter for kriminalomsorgen har over tid svekket rehabiliteringen av innsatte og forverret arbeidsforholdene til ansatte.

Rettsstaten skal beskytte og hjelpe alle, uavhengig av økonomisk bakgrunn. For å

unngå mer innlåsing og isolasjon vil vi styrke bemanningen, ruste opp fengsler og sikre flere innsatte et tilbud om rusmestring. Vi vil styrke budsjettene til hele straffesakskjeden – politi, påtale, domstoler og kriminalomsorgen – for å sikre at kriminalitet og rehabilitering håndteres raskt og med god kvalitet. Siden staten har fått mange fullmakter under tillit fra folket, er det avgjørende at rettstryggheten er sterk. SV vil styrke Sivilombudets rolle som kontrollør av offentlige myndigheter. I tillegg må det legges til rette for at organisasjoner og folk lettere kan bringe saker mot staten inn for domstolene.

SV vil:

- styrke tilgangen og omfanget av fri rettshjelp, ha gratis førstelinjetjeneste for rettshjelp, styrke de frivillige rettshjelptiltakene og sikre video- og lydopptak fra rettssalene. Vi vil øke timetallet og salærsatsene for fri rettshjelp.
- få ned prisene på rettslige tjenester. Det er nødvendig med et øvre tak for hvor mye som kan kreves dekket av advokatkostnader fra motparten.
- endre regelverket knyttet til mennesker med gjeld og inkassosaker, slik at det blir flere veier ut for dem som har betalingsproblemer. Vi vil også styrke Finanstilsynets rolle som kontrollorgan for inkassobransjen.
- ha en gjennomgang av det totale straffenivået, med mål om å senke det
- styrke lavsikkerhetsfengslene og alternative soningsmåter. Målet vårt er minst mulig kriminalitet, derfor vil vi bruke de soningsformene som til enhver tid fungerer best.
- sikre forsvarlige forhold i norske fengsler, med et særlig blikk på kvinnelige innsatte og de som tilhører en eller flere minoriteter. Dette krever økt bemanning, økt kompetanse blant ansatte, styrket helse- og omsorgstjenester og økt psykiatrisk helsehjelp.
- øke grunnbemanningen i fengslene for å sikre forsvarlig drift, som vil bidra til unødvendig bruk av tvang
- utvide bruken av soning med elektronisk kontroll. Rusbrukere må i økt grad få gjennomføre straff i behandlingsinstitusjon.
- knytte forenklede forelegg og bøter til folks inntekt og betalingsevne
- styrke tiltak som gir ungdom utsatt for rekruttering til kriminelle miljø en vei ut, som Utekontakten og avhopperprogrammer

- styrke tiltak i kriminalomsorgen som forhindrer rekruttering og radikalisering under fengselsoppholdet
- styrke barnehusene og sikre at mistenkte barn opp til 18 år får tilrettelagte avhør og mer helhetlig oppfølging og ivaretagelse
- arbeide for at det innføres en kvitteringsordning i alle norske politidistrikt etter modell fra pilotprosjektet i Oslo, der politiet registrerer hvem de kontrollerer og når de gjør det under ID-kontroller
- øke støtten til organisasjoner som sikrer rettshjelp eller på andre måter ivaretar rettssikkerheten
- håndheve sexkjøpsloven. Vi vil etablere exit-tiltak for mennesker som lever i prostitusjon. Ofre for menneskehandel skal få lovlig opphold i Norge. Vi vil gi mennesker som lever i prostitusjon offerstatus i sexkjøpssaker.

Økonomisk kriminalitet og arbeidslivskriminalitet

Om økonomisk kriminalitet og arbeidslivskriminalitet blir nedprioritert, er konsekvensen at kriminelle kan slippe unna med grov utnyttelse av medmennesker, samfunnet vil tape skatteinntekter og useriøse bedrifter kan utkonkurrere de seriøse aktørene. For mange kriminelle miljøer er bedrageri og svindel den desidert største inntektskilden. Dermed bidrar denne typen

kriminalitet til å underminere hele den norske samfunnsmodellen. Det svekker grunnmuren vi står på.

Myndighetene har et ansvar for å forhindre klassejustis – ved å sørge for at politiet prioriterer økonomisk kriminalitet og arbeidslivskriminalitet mye høyere enn de har gjort hittil.

SV vil:

- gi Arbeidstilsynet utvidet rolle i oppfølging av arbeidslivskriminalitet og dermed økte ressurser
- bevilge mer ressurser til innsatsen mot økonomisk kriminalitet, skatteunndragelse, hvitvasking og korrupsjon
- styrke kompetanse og øke ressursene for bekjempelse av miljøkriminalitet i politiet og Økokrim
- innføre krav om landsdekkende tariffavtale ved offentlige anbud
- utvide sanksjonsmulighetene for økonomisk kriminalitet, herunder styrke omfanget av inndragingsteam

sv.no

For de mange, ikke for de få

